

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Vesna Kustec

Varstvo slovenske manjšine v Avstriji

**Analiza uresničevanja določb 7. člena
Avstrijske državne pogodbe**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Vesna Kustec

Mentor: izr. prof. dr. Miran Komac

Varstvo slovenske manjšine v Avstriji

**Analiza uresničevanja določb 7. člena
Avstrijske državne pogodbe**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorju izr. prof. dr. Miranu Komacu za strokovno vodstvo in pomoč pri diplomskem delu. Hvala tudi vama moja draga starša za ohranjeno upanje vame in omogočen študij in še posebej tebi Aleksander, brez tvoje spodbude danes ne bi brali teh vrstic, ter vama moja najdražja sončka Luka in Tara, za vajin srečen nasmeh in iskrice v očeh.

VARSTVO SLOVENSKE MANJŠINE V AVSTRIJI

ANALIZA URESNIČEVANJA DOLOČB 7. ČLENA AVSTRIJSKE DRŽAVNE POGODBE

Diplomsko delo obravnava varstvo slovenske manjšine v Avstriji, katerega urejajo številni mednarodnopravni in notranjepravni dokumenti varstva človekovih pravic in narodnih manjšin. Avstrijska državna pogodba iz leta 1955 je najpomembnejši mednarodnopravni dokument, ki se neposredno nanaša na slovensko manjšino v Republiki Avstriji. Slovenski manjšini na avstrijskem Koroškem in Štajerskem so v petih odstavkih 7. člena zagotovljene posebne pravice, ki so bistvene za njen obstoj, razvoj in dejansko enakopravnost z ostalimi avstrijskimi državljani, med katerimi so pravica do lastnih organizacij in tiska, pravica do pouka v slovenskem jeziku v osnovnih in srednjih šolah, pravica do udeležbe v kulturnih, upravnih in sodnih ustanovah, pravica do politične participacije oz. javnopravnega zastopstva v političnem življenju, pravica do uporabe slovenščine kot uradnega jezika, pravica do dvojezičnih napisov topografskega značaja in prepoved delovanja protimanjšinskih organizacij. Diplomsko delo z analizo uresničevanja posameznih določb 7. člena ADP, tudi z vsebinsko primerljivimi pravicami Evropske listine o regionalnih in manjšinskih jezikih iz leta 1992 in Okvirne konvencije Sveta Evrope iz leta 1994, prikazuje razkorak med pravno zagotovljenimi in dejansko uresničenimi pravicami, ki do danes niso v celoti uresničene.

Ključne besede: varstvo manjšin, koroški Slovenci, štajerski Slovenci, Avstrijska državna pogodba, 7. člen ADP

PROTECTION OF SLOVENIAN MINORITY IN AUSTRIA ANALYSIS OF THE IMPLEMENTATION OF PROVISIONS OF ARTICLE 7 OF THE AUSTRIAN STATE TREATY

The undergraduate thesis deals with the protection of Slovenian minority in Austria, which is regulated by a number of international legal and internal legal documents for the protection of human rights and national minorities. The Austrian State Treaty from 1955 is the most important international legal document directly concerning the Slovenian minority in Austria. The Slovenian minority in Austrian Carinthia and Styria is provided with special rights ensured in five paragraphs of Article 7, which are essential for its existence, development and real equality with other Austrian citizens, such as the right to their own organisation and press, the right to education in Slovenian language in elementary and secondary schools, the right to political participation and public legal representation in political life respectively, the right to the use of Slovenian language as an official language, the right to bilingual signs of topographic nature and the prevention of operation of anti-minority organisations. With an analysis of the implementation of individual provisions of Article 7 of the Austrian State Treaty and compared with the rights of the European Charter of Regional and Minority Languages from 1992 and the Framework Convention of the Council of Europe from 1994, the undergraduate thesis shows us that there is a gap between rights being legally ensured and rights actually implemented, which still to date have not been realised in their entirety.

Keywords: protection of minorities, Carinthian Slovenes, Styrian Slovenes, Austrian State Treaty, Article 7 of the Austrian State Treaty

KAZALO

1 UVOD	9
1.1 Splošno	9
1.2 Namen in cilji diplomskega dela	11
1.3 Hipotezi	12
1.4 Metode proučevanja.....	12
2 DEMOGRAFSKI PODATKI SLOVENSKE MANJŠINE V REPUBLIKI AVSTRIJI	13
2.1 Avtohtono poselitveno območje in številčnost	13
2.1.1 Koroški Slovenci.....	13
2.1.2 Štajerski Slovenci	18
3 VARSTVO SLOVENSKE MANJŠINE V REPUBLIKI AVSTRIJI	19
3.1 Zgodovinski pregled	19
3.2 Avstrijsko manjšinsko pravo	24
3.2.1 Splošno	24
3.2.2 Temeljni državni zakon.....	26
3.2.3 Saintgermainnska mirovna pogodba	26
3.2.4 Avstrijska državna pogodba	27
3.2.4.1 Poglavitne značilnosti ADP	28
3.2.4.2 Varstvo človekovih pravic	29
3.2.4.3 7. člen: »Pravice slovenske in hrvaške manjšine«	30
3.2.4.3.1 Vsebina 7. člena	31
3.2.4.3.1.1 Subjekt manjšinskih pravic	32
3.2.4.3.1.2 Teritorij zaščite slovenske manjšine	32
3.2.4.3.1.3 Vsebina pravic	33
3.2.4.4 Pomen ADP za Slovenijo in mednarodnopravni vidik njenega nasledstva	36
3.2.5 Zakon o narodnih skupnostih	39
3.2.6 Ustava Republike Avstrije.....	42
3.2.7 Okvirna konvencija o zaščiti narodnih manjšin	42
3.2.8 Evropska listina o regionalnih in manjšinskih jezikih	46
3.2.9 Kontrola »sveta modrih« zavezanosti avstrijske vlade vrednotam EU	54
4 ANALIZA URESNIČEVANJA DOLOČB 7. ČLENA ADP	59
4.1 »Avstrijski državljani, pripadniki slovenske (...) manjšine na Koroškem, (...) in Štajerskem, uživajo iste pravice pod istimi pogoji kot vsi drugi avstrijski državljani, vključno s pravico do lastnih organizacij, zborovanj in tiska v svojem lastnem jeziku (tč. 1)«	59
4.1.1 Organizacije in združenja	59
4.1.2 Tisk in mediji v slovenskem jeziku	63
4.2 »Avstrijski državljani slovenske (...) manjšine na Koroškem (...) in Štajerskem imajo pravico do osnovnega pouka v slovenskem (...) jeziku in do sorazmernega števila lastnih srednjih šol, šolski učni načrti bodo pregledani in ustanovljen bo oddelek šolske nadzorne oblasti za slovenske (...) šole« (tč. 2) ...	69
4.2.1 Otroški vrtci	71

4.2.2 Ljudska in glavna šola	73
4.2.3 Srednje in visoke šole.....	79
4.3 »V upravnih in sodnih okrajih Koroške (...) in Štajerske s slovenskim (...) ali mešanim prebivalstvom je slovenski (...) jezik dopuščen kot drugi uradni jezik dodatno k nemškemu. V takih okrajih bodo označbe in napisi topografskega značaja prav tako v slovenščini (...) ter v nemščini« (tč. 3)	81
4.3.1 Slovenščina kot drugi uradni jezik v upravnih in sodnih okrajih	81
4.3.2 Dvojezične označbe in napisi topografskega značaja	88
4.4 »Avstrijski državljani slovenske (...) manjšine na Koroškem (...) in Štajerskem so udeleženi v kulturnih, upravnih, sodnih ustanovah v teh pokrajinah pod enakimi pogoji kot drugi avstrijski državljani« (tč. 4)	97
4.4.1 Politična participacija	100
4.5 »Dejavnost organizacij, ki želijo (...) slovenskemu prebivalstvu odvzeti njegov značaj in pravice kot manjšini, se mora prepovedati« (tč. 5).....	107
5 ZAKLJUČEK.....	112
6 LITERATURA	121

KAZALO TABEL

Tabela 2.1: Ljudska štetja na ozemlju dvojezičnega šolstva na Koroškem v letih 1951-1981 glede na občevalni jezik (zbirni podatki).....16

Tabela 2.2: Prebivalstvo Koroške v letih 1981 in 2001 glede na občevalni jezik.....17

KAZALO SLIK

Slika 2.1: Pregled občin, v katerih živijo koroški Slovenci.....14

Slika 2.2: Naselitveno območje štajerskih Slovencev.....18

SEZNAM KRATIC

ADP	Avstrijska državna pogodba
BGBI.	Bundesgesetzblatt (Zvezni uradni list)
BZÖ	Bundnis Zukunft Österreich (Zavezništvo za prihodnost Avstrije)
EKČP	Evropska konvencija o človekovih pravicah
EL	Enotna lista
ELRMJ	Evropska listina o regionalnih in manjšinskih jezikih
EU	Evropska unija
FPÖ	Freiheitliche Partei Österreichs (Svobodnjaška stranka Avstrije)
KAB	Kärntner Abwehrkämpferbund (Zveza koroških brambovcev)
KEL	Koroška enotna lista
KVSE	Konferenca za varnost in sodelovanje v Evropi
KHD	Kärntner Heimatdienst (Koroška domovinska služba)
KKZ	Krščanska kulturna zveza
KOKS	Koordinacijski odbor koroških Slovencev
SHS	Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev
LGBl.	Landesgesetzblatt (Deželni uradni list)
MPDPP	Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah
NSKS	Narodni svet koroških Slovencev
OK	Okvirna konvencija za zaščito narodnih manjšin
ORF	Österreichische Rundfunk (Avstrijska radiotelevizija)
ÖVP	Österreichische Volkspartei (Avstrijska ljudska stranka)
OVSE	Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi
OZN	Organizacija združenih narodov
SE	Svet Evrope
SFRJ	Socialistična federativna republika Jugoslavija
SKS	Skupnost koroških Slovencev in Slovenk
SPÖ	Socialdemokratische Partei Österreichs (Socialdemokratska stranka Avstrije)
SPZ	Slovenska prosvetna zveza
TDZ	Temeljni državni zakon
ZN	Združeni narodi
ZNS	Zakon o narodnih skupnostih
ZSO	Zveza slovenskih organizacij
ZSSR	Zveza sovjetskih socialističnih republik

1 UVOD

1.1 Splošno

Zamišljena evropska ureditev, v kateri bi vsak narod imel svojo državo se tudi po obeh svetovnih vojnah ni uresničila. S spremembo geopolitične karte Evrope v zadnjih dveh stoletjih so v mejah novih in že obstoječih držav ostale številne etnične, jezikovne, verske in narodne manjšine.

Slovenska narodna manjšina je po prvi svetovni vojni na severu današnje države Slovenije ostala v mejah današnje Republike Avstrije (v nadaljevanju Avstrija), njeni pripadniki živijo v dveh zveznih deželah, na Koroškem in Štajerskem. Povojni ustroj svetovnih vojn je Avstriji kot poraženki naložil s Saintgermainsko mirovno pogodbo 1919 in Državno pogodbo o vzpostavitvi neodvisne in demokratične Avstrije (krajše Avstrijska državna pogodba - ADP), prevzeti mednarodnopravne obveznosti do slovenske manjšine na slovenskem etničnem ozemlju, ki je s plebiscitom leta 1920 prišlo pod avstrijsko oblast in kljub naporom Socialistične federativne republike Jugoslavije (krajše Jugoslavija) po drugi svetovni vojni ostalo pod njeno suverenostjo.

Po številnih desetletnih pogajanjih od konca druge svetovne vojne na raznih mirovniških konferencah je bila Avstrija z Avstrijsko državno pogodbo leta 1955 obnovljena v svojih nespremenjenih mejah iz leta 1920. Jugoslavija je s pristopom k ADP priznala staro saintgermainsko mejo in se hkrati obvezala, da bo spoštovala nedotakljivost ozemeljske celovitosti in neodvisnost Avstrije. Avstrija pa se je v zameno za izgubljeno ozemlje z ADP zavezala, da bo slovenski manjšini na Koroškem in Štajerskem poleg splošne zaščite človekovih pravic s prepovedjo diskriminacije nudila posebne pravice zapisane v 7. členu ADP, ki je mednarodnopravna osnova za urejanje položaja slovenske manjšine v Avstriji.

Kot *lex specialis* sades mojega nadaljnjega proučevanja 7. člena ADP z naslovom »Pravice slovenske in hrvaške manjšine« navajam v celoti:

1. Avstrijski državljani, pripadniki slovenske in hrvaške manjšine na Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem, uživajo iste pravice pod istimi pogoji kot vsi drugi avstrijski državljani, vključno s pravico do lastnih organizacij, zborovanj in tiska v svojem lastnem jeziku.
2. Avstrijski državljani slovenske in hrvaške manjšine na Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem imajo pravico do osnovnega pouka v slovenskem in hrvaškem jeziku in do sorazmernega števila lastnih srednjih šol, šolski učni načrti bodo pregledani in ustanovljen bo oddelek šolske nadzorne oblasti za slovenske in hrvaške šole.
3. V upravnih in sodnih okrajih Koroške, Gradiščanske in Štajerske s slovenskim, hrvaškim ali mešanim prebivalstvom je slovenski ali hrvaški jezik dovoljen kot drugi uradni jezik. V takih okrajih bodo označbe in napisi topografskega značaja v slovenščini ali hrvaščini ter v nemščini.
4. Avstrijski državljani slovenske in hrvaške manjšine na Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem so udeleženi v kulturnih, upravnih, sodnih ustanovah v teh pokrajinah pod enakimi pogoji kot drugi avstrijski državljani.
5. Dejavnost organizacij, ki želijo hrvaškemu ali slovenskemu prebivalstvu odvzeti njegov značaj in pravice kot manjšine, se mora prepovedati.

Slovenska manjšina v Avstriji se že pol stoletja bori proti asimilaciji, za svoje mednarodnopravne in ustavne pravice iz ADP, ki še do danes niso v celoti izpolnjene. V novejšem času skuša Avstrija celo zanikati pomen ADP, pripisuje ji zastarelost in obsolentnost, s čimer se skuša izogniti mednarodnopravnim obveznostim in jih prenesti na notranje-politično raven. Sloveniji kot matični državi slovenskega naroda pa zanika možnost sukcesije ADP.

Uradnim avstrijskim oblastem se zdi njihova manjšinska politika vzorna in zgled celotni Evropi, čeprav izkazuje malo zavzetosti pri politični uveljavitvi mednarodnopravnih določil varstva manjšin. To se je izkazalo leta 2000, ko so se po vstopu Svobodnjaške stranke Avstrije/Freiheitliche Partei Österreichs (krajše FPÖ) v vladno koalicijo z Avstrijsko ljudsko stranko/Österreichische Volkspartei (krajše ÖVP), na odkrite pojave nestrpnosti, rasizma in desnega populizma FPÖ odzvali tudi politični krogi držav članic Evropske unije. Evropska unija je preverila zavezanost avstrijske vlade skupnim evropskim vrednotam, predvsem pravicam manjšin, beguncev in priseljencev. Mandat je poverila tričlanskemu »svetu modrecev«, ki je pripravil strokovno *Poročilo*.

1.2 Namen in cilji diplomskega dela

Cilj diplomskega dela je prikaz varstva slovenske manjšine v Avstriji in analiza uresničevanja določb 7. člena ADP.

Slovenci na Koroškem predstavljajo znano, dobro uveljavljeno in organizirano avtohtono manjšino na južnem Koroškem, ki imajo 7. člen ADP za »Magno Charto« svojih pravic in se že od podpisa ADP borijo za njegovo uresničitev. Štajerski Slovenci pa so maloštevilna, donedavno s strani deželnih oblasti nepriznana avtohtona manjšina, ki živi na nekaj med seboj ločenih območjih obmejnega pasu na južnem Štajerskem. Avstrijska teza nekje do sedemdesetih let je bila, da so v ADP zašli pomotoma. Grozilo je celo, da bodo z asimilacijo praktično izginili, ker ne bodo imeli dovolj moči za preživetje. Z ustanovitvijo »Kulturnega društva člen 7 za štajerske Slovence« (krajše Kulturno društvo člen 7) v letu 1988 so dobili svojo predstavniško organizacijo, ki je kljub velikim težavam preživela in se uveljavila kot predstavniška organizacija štajerskih Slovencev (Voglar 1997, 259).

Diplomsko delo je razdeljeno na pet poglavij:

V prvem poglavju bom najprej predstavila namen in cilje diplomskega dela s postavljenima hipotezama. Demografski podatki, avtohtoni teritorij poselitve in številčnost slovenske manjšine na Koroškem in Štajerskem bodo predstavljeni v drugem poglavju.

Po kratkem pregledu zgodovine slovenske manjšine v Avstriji v tretjem poglavju bo sledil pregled varstva slovenske manjšine v Republiki Avstriji. Med številnimi mednarodnimi in notranje pravnimi dokumenti varstva manjšin, sta obvezujoča instrumenta Sveta Evrope, Evropska listina o regionalnih in manjšinskih jezikih iz leta 1992 in Okvirna konvencije za zaščito narodnih manjšin iz leta 1994, ki imata razdelane nadzorne implementacijske mehanizme. V zadnjem delu poglavja bom obravnavala Poročilo "sveta modrecev" (v nadaljevanju Poročilo) o zavezanosti avstrijske vlade vrednotam EU glede uresničevanja pravic manjšin. Pregled bo omejen, čeprav Avstrijo politično in pravno obvezujejo tudi instrumenti Organizacije združenih narodov, Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi in Evropske

unije, katerih članica je kot tudi številni dokumenti nevladnih organizacij.

Poudarek poglavja bo na ADP, na njenih poglobitnih značilnostih, s pregledom varstva diskriminacije vsebovane v njenem šestem členu in posebnih pravic iz petih odstavkov 7. člena. Pravice, ki v 7. členu slovenski manjšini na avstrijskem Koroškem in Štajerskem zagotavljajo pravico do lastnih organizacij, zborovanj in tiska v svojem jeziku, pravico do osnovnega pouka v slovenskem jeziku in do sorazmernega števila lastnih srednjih šol, pravico do slovenskega uradnega jezika in dvojezičnih topografskih napisov, pravico do enakega upoštevanja v kulturnih, upravnih in sodnih ustanovah ter prepoved dejavnosti organizacij, ki merijo na to da bi slovenskemu prebivalstvu odvzele njihov značaj in narodne pravice. Določila bom vsebino 7. člena: subjekt oziroma nosilca manjšinskih pravic, teritorij zaščite slovenske manjšine in vsebino pravic po posameznih odstavkih. V tem delu bo opisan tudi pomen ADP za Slovenijo in mednarodnopravni vidik njenega nasledstva. Primerjalna analiza poročil iz let 2007, 2008 in 2009 o izvajanju Okvirne konvencije za zaščito narodnih manjšin in Evropske listine o regionalnih in manjšinskih jezikih ter Poročila »treh modrecev« iz leta 2000 mi bodo v četrtem poglavju v pomoč pri ugotavljanju uresničevanja posebnih manjšinskih pravic slovenske manjšine iz 7. člena ADP glede na njen pravni in dejanski položaj v Avstriji.

V zadnjem sklepnem petem poglavju bo sledila verifikacija uvodoma postavljenih hipotez.

1.3 Hipotezi

1. Avstrija izvaja le delno in selekcionirano zaščito slovenske manjšine po 7. členu ADP.
2. Avstrija ne spoštuje mednarodnopravnih obveznosti iz Okvirne konvencije za zaščito narodnih manjšin in Evropske listine o regionalnih in manjšinskih jezikih.

1.4 Metode proučevanja

Metodologija dela je primerjalna in zgodovinsko-analitična.

2 DEMOGRAFSKI PODATKI SLOVENSKE MANJŠINE V REPUBLIKI AVSTRIJI

2.1 Avtohtono poselitveno območje in številčnost

2.1.1 Koroški Slovenci

Dvojezično ozemlje oziroma avtohtono poselitveno območje Slovencev na južnem Koroškem se običajno enači z dolinami Roža, Podjune in Zilje, kar ni povsem točno saj jih po eni strani presega (npr. območje Velikovca severno od Drave), po drugi pa ne obsega celotnih dolin, kot npr. doline Zilje. Natančno je določeno z Uredbočasne deželne vlade o ureditvi dvojezičnih ljudskih šol v delih južne Koroške iz leta 1945, ki je veljala v času pogajanj za ADP in po kateri so bili v letih 1945-1958 učenci vseh osnovnih šol na Koroškem poučevani dvojezično (Austrian Centre for Ethnic Groups 1996, 14). To je tudi avtohtono priznано naselitveno območje koroških Slovencev, ki je bilo zaveznikom ob sklepanju ADP znano, zato ADP tudi ne vsebuje posebnih določb o »znatnem številu« kot pogoju za priznanje manjšinskih pravic (Bohte in Škrk 1997, 620). Pred in po sklenitvi ADP so to ozemlje, kot dvojezično večkrat natančno definirali tudi avstrijski organi, Jugoslavija in predstavniški organizaciji koroških Slovencev, Narodni svet koroških Slovencev in Zveza slovenskih organizacij (Petrič 1977, 235-236).¹

Avtohtono poselitveno območje koroških Slovencev, za katero je priznано manjšinsko varstvo po členu 7 ADP, je po šolski uredbi iz leta 1945 in upravni razdelitvi iz 1. januarja 1938 prvotno obsegalo dvainšestdeset občin južne Koroške. Danes te meje definira občinska reforma iz leta 1973, ki je prvotne občine združila in razdelila v enainštirideset novo ustanovljenih občin štirih političnih okrajev južne Koroške; Šmohor/Hermagor, Beljak-okolica/Villach-Land, Celovec-okolica/Klagenfurt-Land in Velikovec/Völkermarkt (glej Sliko 2.1). Avtohtono poselitveno območje Slovencev na Koroškem, vključno s Celovcem in Beljakom, obsega okrog 2500 km²

---

¹ Avstrijski organi so naselitveno območje koroških Slovencev definirali z omenjeno zakonsko novelo iz leta 1945 kot tudi s spomenico koroške deželne vlade zaveznikom 12. septembra 1945, s koroškim deželnim zakonom z dne 10. julija 1959 v zvezi s šolstvom in tudi z definicijo določeno v koroškem deželnem zboru 17. julija 1959. Jugoslavija ga je zahtevala z noto zaveznikom z dne 14. novembra 1945, v aneksih k Memorandumu za štiri velesile 1947 in še nekajkrat kasneje, kot npr. z memorandumom 28. julija 1949, pri čemer se je vedno prvenstveno opirala na sestavo prebivalstva na ozemlju, ki ga je zahtevala, torej na narodnostno načelo. Narodni svet koroških Slovencev in Zveza slovenskih organizacij pa s "Spomenico z dne 11. oktobra 1955 vladi Avstrije, vladam štirih zavezniških velikih sil in vladi Jugoslavije", s katero so izrazili svoje predstave o uresničevanju manjšinskih pravic s podrobno obravnavo segmentov 7. člena in poudarili potrebo po ohranitvi dvojezičnega šolstva na podlagi šolske uredbe iz leta 1945 (Bohte 1997, 620; Petrič 1977, 235-236).

(Zupančič 1999, 105). Po zadnjem ljudskem štetju prebivalstva leta 2001 vključuje 800 krajev v katerih živijo slovensko govoreči Korošci (Zupančič 2002, 99).² Avstrijska politika se že od podpisa ADP izgovarja, da ADP ne opredeljuje teritorija, na katerem naj bi se manjšinske pravice iz 7. člena uveljavljale, s ciljem njihove neizvedbe ali oženjem že obstoječih pravic (Petrič 1977, 233).

Slika 2.1: Pregled občin, v katerih živijo koroški Slovenci³

Vir: Austrian Centre for Ethnic Groups (1996, 15).

² Število krajev na Koroškem, v katerih živijo slovensko govoreči Korošci se v zadnjih tridesetih letih skoraj ni spremenilo: 1991 so živeli v 800 krajih, leta 1981 v 801 krajih in leta 1971 v 804 krajih (Zupančič 2002, 99). Od vseh občin v katerih živijo koroški Slovenci ima le še občina Sele slovensko večino (89,6%), medtem ko sta jo leta 1991 imeli Sele z 93,5% in Globasnica z 51,6% (leta 2001 42,1%). Ostale občine imajo relativen delež slovensko govorečih: Železna Kapla-Bela 38,8% (leta 1991-41,8%), Pliberk (skupaj z Bistrico pri Pliberku 33,2% (leta 1991-41,1%) Bilčovs 28,3% (leta 1991-32,6%) Žitara vas 19,7% (leta 1991-26,1%) in Šentjakob v Rožu 16,5% (leta 1991-20,5%), ki vse (z izjemo Bilčovsa) ležijo v bližini slovensko-avstrijske meje. Naselij s konstantno rastjo slovensko govorečih je le šest. Manjša vas Nagelče v občini Škocjan je s slabe tretjine slovenskega življa napredovala na polovico (ibid, 98).

³ V okraj Šmohor/Hermagor spadajo občine 1-2: Šmohor/Hermagor, Št. Štefan/St. Stefan; v okraj Beljak-okolica/Villach-Land občine 3-12: Čajna/Nötsch, Bistrica na Zilji/Feistritz an der Gail, Straja vas/Hohenthurn, Podklošter/Arnoldstein, Beljak/Villach, Bekštanj/Finkenstein, Vernberk/Wernberg, Rožek/Rosegg, Šentjakob v R. /St. Jakob i. R., Vrba/Velden, v okraj Celovec-okolica/Klagenfurt-Land občine 13-28: Teholica/ Techelsberg, Otok/ Maria Wörth, Škofiče/Schiefeling, Hodiše/Keutschach, Bilčovs/Ludmannsdorf, Bistrica v Rožu/ Feistritz im Rosental, Celovec/Klagenfurt, Kotmara vas/ Köttmannsdorf, Borovlje/Ferlach, Žihpolje/Maria Rain, Žrelec/Ebental, Štalenska gora/Magdalensberg, Pokrče/Poggersdorf, Grabštanj/Grafenstein, Šmarjeta v Rožu /St. Margarethen im Rosental in Sele/Zell, v okraj Velikovec/Völkermarkt občine 29-41: Železna Kapla-Bela/Eisenkappel-Vellach, Galicija/Gallizien, Velikovec/Völkermarkt, Škocjan/St. Kanzian, Žitara vas/Sittersdorf, Dobrla vas/Eberndorf, Globasnica/Globasnitz, Bistrica pri Pliberku/Feistritz ob Bleiburg, Pliberk/Bleiburg, Suha/Neuhaus, Ruda/Ruden, Grebinj/Griffen in Djekše/Diex (Austrian Centre for Ethnic Groups 1996, 37-48).

Koroški Slovenci k integralnemu delu dvojezičnega območja štejejo tudi mesti Celovec/Klagenfurt in Beljak/Villach, saj je šolska uredba iz leta 1945 vključevala tudi nekdanje občine Vitrinj/Viktring, Trnja vas/Hörtendorf in Marija na Ziji/Maria Gail. Prvi dve sta bili z občinsko reformo priključeni k Celovcu - glavnemu mestu Koroške, slednja pa sedaj spada k mestu Beljak, kar je potrdilo tudi Avstrijsko ustavno sodišče v odločbah VfSlg. 9224/1981 in V 91/99-11 (Austrian Centre for Ethnic Groups 1996, 16).

Številčnost⁴ slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem ugotavlja Zvezni statistični urad Republike Avstrije/Österreichisches Statistisches Zentralamt že 150 let. Prvi Czoernigov popis izveden leta 1846 je na teritoriju južne Koroške ugotovil nad 100.000 Slovencev (Zupančič 2002, 73). Z leti je manjšina statistično zelo nazadovala, predvsem med in po obeh svetovnih vojnah, saj so bila ljudska štetja instrument zmanjševanja števila njenih pripadnikov in krčenja njihovih pravic, s ciljem pospeševanja asimilacije (Österreichisches Volksgruppenzentrum 2001, 22). Zupančič (2002, 73) govori celo o »statističnem genocidu«, saj ljudska štetja v zadnjih popisih v Avstriji ne ugotavljajo narodne pripadnosti, čeprav jo tako interpretirajo, ampak občevalni, pogovorni jezik, ki ga je mogoče razumeti predvsem kot jezik najpogostejšega, prevladujočega sporazumevanja. Poleg tega so ohlapni kriterij občevalnega jezika (Umgangssprache) interpretirali tudi kot družinski jezik, pripadnost k jezikovni skupini, ali kot jezik okolja, ki ga posameznik največ uporablja. Ob popisu prebivalstva leta 1939 so uvedli še kategorijo »vindiš« in njene številne kombinacije, s pomočjo katere so enotno slovensko skupnost razdelili na »pravo slovensko« in na »vindiš«, pri čemer so slednjo pojasnjevali kot »Nemcem prijazne Slovence« in povsem samostojno jezikovno skupino (Zupančič 1999, 96-97). Umetno cepljenje obstoja manjšine na več majhnih delov naj bi dokazalo njen neobstoj.

Popisno dediščino so sprejeli in ohranili vsi popisi po drugi svetovni vojni do danes. Popis leta 1951 je obsegal največ različnih jezikovnih kombinacij, v popisu jih je bilo kar osem (nemško-slovensko, nemško-vindiš, slovensko, slovensko-nemško, slovensko-vindiš, vindiš-slovensko, vindiš, vindiš-nemško), pri čemer je bila kombinacija z nemško (npr. nemško-slovensko) in vindiš (npr. nemško-vindiš) šteta

---

⁴ Številčnost je ključni element obstoja in razvoja narodnostne skupnosti, saj je od nje v veliki meri odvisno kakšne organizacije in ustanove lahko vzdržuje, kakšno politično težo imajo in kolikšna je moč komuniciranja v njihovem lastnem jeziku (Zupančič 1999, 96).

kot nemško (ibid, 98-99). Tovrstno drobljenje popisnih kategorij je očitna politična špekulacija, saj so »s seštevanjem posameznih podatkov različnih kombinacij jezikovnih kategorij skonstruirane različne zbirne številke, ki so jih avstrijske oblasti« »uporabile pri pripravi manjšinske zakonodaje« (Zupančič v Klemenčič in Klemenčič 2006/07, 69).

Tabela 2.1: Ljudska štetja na ozemlju dvojezičnega šolstva na Koroškem v letih 1951-1981 glede na občevalni jezik (zbirni podatki)

Občevalni jezik	Leto 1951*		Leto 1951		Leto 1961		Leto 1971	
	štev	%	štev.	%	štev.	%	štev.	%
nemški	70.564	64,1	61.335	60,8	82.314	76,5	101.765	83,2
slovenski	6.646	6,0	10.261	10,2	8.179	7,6	5.871	4,8
vindiš	3.396	3,1	-	-	1.506	1,5	452	0,4
nemško-slovenski	7.650	7,0	18.428	18,3	3.261	3,0	9.554	7,8
nemško-vindiš	10.883	9,9	-	-	7.305	6,8	3.370	2,8
slovensko-nemški	5.513	5,0	10.523	10,4	2.254	2,1	709	0,6
slovensko-vindiš	102	0,1	-	-	19	0,0	7	0,0
vindiš-nemški	5.265	4,8	-	-	2.269	2,2	123	0,1
vindiš-slovenski	38	0,0	-	-	-	-	8	0,0
drugi, neznano	-	-	355	0,3	298	0,3	400	0,3
Skupaj	110.057	100,0	100.902	100,00	107.585	100,0	122.259	100,0
vse kat. s slovenski	19.809	18,0	39.212	38,9	13.694	12,7	16.134	13,2
vse kat. z vindiš	19.684	17,9	-	-	11.279	10,5	3.952	3,2

Viri: Österreichisches Statistisches Zentralamt (1975) in (1983); Gradivo statističnega popisa - tiskopis (1951)* v Klemenčič in Klemenčič (2006/07, 75).

Ob vseh šestih povojnih popisih so se pojavile ocene, ki so dokazovale neupravičeno nizko uradno število Slovencev. Po prvi varianti statističnega popisa iz leta 1951 (glej Tabela 2.1) je bilo v kategorijah s slovenskim občevalnim jezikom naštetih 19.809 prebivalcev (v kategorijah z vindiš 19.684), po drugi varianti pa 39.212 prebivalcev (kategorije z vindiš niso bile zajete). V letu 1961 je število prebivalcev v popisnih kategorijah s slovensko zmanjšalo na 13.694 (v kategorijah z vindiš na 11.279). V letu 1971 je v kategorijah s slovenskim občevalnim jezikom število prebivalcev glede

na predhodno štetje nekoliko naraslo, in sicer na 16.134 prebivalcev (v kategorijah z vindiš pa padlo na 3.952 prebivalcev).

Tabela 2.2: Prebivalstvo Koroške v letih 1981 in 2001 glede na občevalni jezik

Občevalni jezik	Leto 1981		Leto 1991		Leto 2001	
	štev.	%	štev.	%	štev.	%
nemški	509.392	96,47	516.307	94,61	508.543	96,44
slovenski	5.068	0,96	14.069	2,84	12.554	2,38
slovenski-nemški	9.136	1,73				
vindiš	414	0,08	888	0,16	555	0,10
vindiš-nemški	1.934	0,37				
drugi, neznano	2.079	0,39	13.076	2,39	5.681	1,08
skupaj	528.023	100,00	544.340	100,00	527.333	100,00
vse kat. s slovenski	14.204	2,69	14.069	2,84	12.554	2,38
vse kat. z vindiš	2.348	0,45	888	0,16	555	0,10

Viri: Ibounig (1986); Reiterer (1996); Volkszählung (2001) v Klemenčič in Klemenčič (2006/07, 149).

V obdobju 1981-2001 se je število prebivalcev s slovenskim občevalnim jezikom še naprej zmanjševalo (glej Tabela 2.2). V popisnem letu 1981 so v kategorijah s slovenskim občevalnim jezikom našli 14.204 prebivalcev (v kategorijah z vindiš 2.348), leta 1991 14.069 prebivalcev (v kategorijah z vindiš 888), po zadnjih podatkih popisa leta 2001 pa le še 12.554 slovensko govorečih avstrijskih državljanov (v kategorijah z vindiš 555).

Po oceni koroških Slovencev živi na območju dežele Koroške med 40.000 in 50.000 slovensko govorečih avstrijskih državljanov (Vouk 2009b).

2.1.2 Štajerski Slovenci

Slika 2.2: Naselitveno območje štajerskih Slovencev

Vir: Austrian Centre for Ethnic Groups (1996, 145).

Slovensko manjšinsko prebivalstvo živi v južnih delih avstrijske zvezne dežele Štajerske (Glej Sliko 2.2), od zahoda proti vzhodu v političnem okraju Deutschlandsberg: na območju Sobote/Soboth v naseljih Mlake/Laaken, Radvanje/Rothwein, v občinah Gradišče/Schloßberg in Klanci/Glanz; v političnem okraju Lipnica/Leibnitz na območju južno od Lučan/Leutschach v razpršenih obmejnih naseljih občin Šlosberk/Schloßberg, Gradišče in Klanci/Glanz in v političnem okraju Radkersburg/Radgona v petih naseljih Radgonskega kota/Radkersburger Ecke: Slovenska Gorica/Windisch Goritz, Zenkovci/Zelting, Dedonci/Dedenitz, Žetinci/Sicheldorf in Potrna/Laafeld in v regionalnem središču Radgona/Radkersburg, kjer je bilo leta 1920 21 odstotkov slovenskega prebivalstva (Voglar 1997, 259; Weitlaner 2009).

Leta 1910 je po podatkih popisa prebivalstva na avtohtonem naselitvenem območju avstrijske Štajerske živelo 2.644 oseb s slovenskim pogovornim jezikom, (v celotni zvezni deželi 5.146 oseb) (Voglar 1997, 259). Pri vseh nadaljnjih popisih se je

njihovo število zmanjševalo še bolj drastično kot na Koroškem (Klemenčič 2002, 77) Statistični popis prebivalstva leta 1951 je slovensko prebivalstvo, tako kot na Koroškem, uvrstil v kategorijo »drugi in neznano« in naštel 977 Slovencev, med katerimi je bilo le 266 avstrijskih državljanov. V letu 1961 je živelo na obmejnem območju avstrijske Štajerske 229 oseb s slovenskim občevalnim jezikom, leta 1971 159 (v celotni deželi 3.169 Slovencev, od tega 1.684 avstrijskih državljanov) (Matscher v Klemenčič in Klemenčič 2006/07, 82), leta 1981 pa le še 73 oseb (na celotnem Štajerskem 842). V desetletju do leta 1991 se je njihovo število povečalo za več kot dvakrat, v vsej deželi na 1.695, na območju avtohtone poselitve na 246 oseb s slovenskim občevalnim jezikom. Po zadnjem ljudskem štetju leta 2001 skrita manjšina postaja vedno bolj vidna, o čemer govori presenetljiv odstotek ljudi, ki so se izrekli za slovensko govoreče, v celotni deželi je število naraslo na 2.192 oseb, od tega je na območju avtohtone poselitve živelo 452 oseb. Največ, 995 oseb s slovenskim občevalnim jezikom, so našteali na območju Gradca/Graz, glavnega mesta dežele Štajerske (Klemenčič in Klemenčič 2006/07, 152-153).

Po oceni Kulturnega društva člen 7 živi na območju dežele Štajerske, vključno z Gradcem med 4.000 in 5.000 slovensko govorečih avstrijskih državljanov (Weitlaner 2009).

3 VARSTVO SLOVENSKE MANJŠINE V REPUBLIKI AVSTRIJI

3.1 Zgodovinski pregled

Zgodovina Slovencev v Avstriji sega daleč nazaj v 7. stoletje, ko so slovanski predniki Slovencev poselili področje vzhodnih Alp in dele Štajerske, dolino Mure in Drave. Na področju vzhodnih Alp so ustanovili prvo državno tvorbo, kneževino Karantanijo. S prehodom Karantanije pod frankovsko oblast v 9. stoletju se je narodnostna podoba Koroške začela spreminjati. Z nemško kolonizacijo so redko naseljena območja severne Koroške slovenski značaj skoraj povsem izgubila. Do 15. stoletja je ostal

slovenski samo južni del Koroške. Nemško-slovenska jezikovna meja, ki je ostala nespremenjena vse do 19. stoletja, se je začela južno od Šmohorja/Hermagor, sledila grebenu Ziljskih Alp do Dobrača, preskočila južno od Beljaka Dravo, prek Osojskih Tur/Ossiachen Tauern, Možberka/Moosburg, Gospe Svete/Maria Saal in Otmanja/Ottmanach, segala do Svinške planine/Sauualpe pri Djekšah/Diex in se končala pri izlivu Labotnice/Lavant v Dravo (PleTERSki 1984, 24-25; Inzko in drugi 1985, 22).

Marca 1848, ko je vso Evropo zajela »pomlad narodov«, so demokratične tendence emancipacije zajele tudi Slovence v Avstro-Ogrski monarhiji. Porajati se je začela ideja o Zedinjeni Sloveniji, katere zagovorniki na Koroškem so bili izključno katoliški duhovniki, med katerimi so izstopali škof Anton Martin Slomšek, Andrej Einspieler in Matija Majer – Ziljski. V Celovcu, ki je bil eno glavnih kulturnih središč slovenstva, kjer je imela sedež tudi Mohorjeva družba, so sestavili prvi politično-narodnostni program v katerem so zahtevali združitev vseh slovenskih dežel v eno upravno enoto v okviru habsburške monarhije. Nezrela politična situacija je narekovala, da je koroški deželni zbor program odločno odklonil (Reiterer in drugi 2004, 235; Baselli 1999, 206).

Po razpadu avstro-ogrske monarhije leta 1919 so se začele oblikovati samostojne nacionalne države. Na Pariški mirovni konferenci so Združene Države Amerike, Velika Britanija, Francija in Italija razpravljale o vprašanju razmejitve med novo nastalima državama, Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev (krajše Kraljevina SHS) in Republiko Avstrijo. Po dolgotrajnih pogajanjih in različnih predlogih velikih sil so sprejeli določbe za oblikovanje koroškega plebiscita v dveh conah in določili, da bo etnična meja na Štajerskem potekala po reki Muri, Radgono bo dobila Avstrija, Maribor pa Kraljevina SHS. Dogovori so bili zajeti v Senžermenski mirovni pogodbi, ki so jo 10. septembra 1919 z Avstrijsko republiko podpisale sile antantne. Plebiscit je bil izveden 10. oktobra 1920. Izvedbeno področje plebiscita pa so razdelili na dve območji – na jugu na plebiscitno cono A, ki je bila pod jugoslovansko upravo, in na severu na cono B, katero je skupaj s Celovcem upravljala Avstrija. Plebiscit naj bi bil izveden najprej v coni A. Če bi uspel v korist Jugoslavije, bi čez tri tedne izvedli plebiscit še v coni B. Ob izredno visoki 95,79% volilni udeležbi, v kateri so se

prebivalci izrekli o bodoči avstrijski ali jugoslovanski državni pripadnosti, je bil rezultat glasovanja 40,96% za Kraljevino SHS in 59,04% za Avstrijo. Tako je celotno celovško plebiscitno območje, brez glasovanja v coni B, prišlo pod suverenost Avstrije.⁵ S plebiscitom je bila določena dokončna meja med državama po vrhovih Karavank. Koroški Slovenci in del štajerskih Slovencev v Radgonskem kotu, na območju Sobote in južno od Lučan, so s sklenitvijo državnih meja postali narodna manjšina v republiki Avstriji. Meja jih je ločila od Slovencev v državi SHS, s katerimi so v prej skupni državi, monarhiji uživali kulturno, ter kljub kronovskim mejam, politično enotnost (Inzko in drugi 1985, 58-60).

Prva avstrijska republika, v nasprotju z habsburško monarhijo, je postala v veliki meri narodnostno in jezikovno nemška, izjeme so bili le Čehi ter Slovaki na Dunaju in v njegovi širši okolici, Hrvati in Madžari na Gradiščanskem ter Slovenci na obmejnem območju Štajerske in na Koroškem. Nemška koroška stran se po „pripojitvi“ ni lotila ureditve slovenskega vprašanja, kot je obljubljala vse do plebiscita. Sledila so okrepljena prizadevanja za dokončno germanizacijo, s ciljem ponemčiti vse koroške Slovence (Zorn 1984, 40). Senžermenska mirovna pogodba, ki je manjšinam v Avstriji zagotavljala določeno raven manjšinskih pravic, jih štajerskim Slovincem v nasprotju s koroškimi Slovenci, ki so jih vsaj delno uživali, sploh ni priznavala. Onemogočeno je bilo tudi njihovo organizirano delovanje. Edina organizacija je bila 1910 ustanovljeno Slovensko izobraževalno društvo, pod vodstvom kmeta Mateja Pintariča, ki je delovalo do leta 1919 (Voglar 1997, 259). Poslabšanje pravnega položaja Slovencev se je pokazalo v tem, da je republika Avstrija takoj po koroškem plebiscitu uvedla nemški jezik kot edini uradni jezik na Koroškem, slovenski jezik je tako zginil iz javnega življenja in šol, ponemčena so bila tudi vsa slovenska imena krajev in priimki. Skratka na koroške Slovence se je izvajal pritisk nemškega nacionalizma s ciljem čim hitrejšega ponemčevanja. (Inzko in drugi 1985, 66). Veliko vlogo pri tem je imela osrednja protimanjšinska organizacija koroških Slovencev, Kärntner Heimatdienst/Koroška domovinska služba (krajše KHD) (leta 1924

---

5 Z ljudskim štetjem leta 1910 je bilo ugotovljeno, da na tem ozemlju živijo prebivalci s slovenskim občevelnim jezikom. Vzroki, zakaj se je okoli 12.000 Slovencev izreklo proti državnopolitični pripadnosti h Kraljevini SHS so različni. Od premalo razvite narodne zavesti dela koroških Slovencev, ki so bili dovzetni za spretno nemško nacionalno propagando, ki je poudarjala koroško deželno zavest in zaključen koroški gospodarski prostor, ter vzbujala predsodke proti Kraljevini Jugoslaviji. Do boljše prihodnosti, ki jo je v naprednejši nemškoavstrijski republiki obetala socialna zakonodaja, za razliko od jugoslovanske monarhije z izrazitimi militarističnimi potezami. Ne gre spregledati tudi izjave provizorične koroške deželne vlade z dne 28. septembra 1920, v kateri so obljubili, da bodo »zdaj in vedno« varovali jezikovno in narodno posebnost slovenskih prebivalcev in da bodo skrbeli za njihov duhovni in gospodarski razcvet v enaki meri, kot pri nemških sodeželanah (Inzko in drugi 1985, 60-61).

preimenovana v Kärntner Heimatbund/Koroška domovinska zveza), ki so jo Koroške oblasti ustanovile pred plebiscitom s ciljem skrbeti za avstrijsko politično zmago. Njena dejavnost je bila v letih 1925-1930 usmerjena predvsem proti ureditvi položaja slovenske manjšine s tako imenovano kulturno avtonomijo, za katero so se pogajanja dejansko izvajala, vendar se zaradi pogojevanja z ugotavljanjem številčnega stanja manjšine in zahteve po oblikovanju nacionalnega katastra niso uspešno zaključila. Kljub nemškemu terorju je koroškim Slovincem leta 1921 uspelo obnoviti svojo politično organizacijo »Katoliško politično in gospodarsko društvo za Slovence na Koroškem«, pozneje preimenovano v »Politično in gospodarsko društvo za Slovence na Koroškem«. V tem obdobju so imeli Slovenci v koroškem deželnem zboru dva poslanca. Sledila je naselitev nemškega rajhovskega življa na območju južne Koroške ter uveljavljanje tako imenovane »vindišarske teorije«.⁶ Privrženci KHD so do leta 1933 na Koroškem naselili 139 nemških družin, ki so z zemljiško posredovalnico Bodenvermittlungsstelle, spravili »skoraj 200 slovenskih obubožanih kmetij v domovini zveste nemške roke« (Inzko in drugi 1985, 68-69; Zorn 1984, 42-43).

S priključitvijo Avstrije k nacistični Nemčiji leta 1938 se je stanje še poslabšalo. Prenehala so veljati vsa manjšinska določila senžermenske mirovne pogodbe, ki jih Avstrija sicer ni nikoli uveljavila, vendar jih je vsaj priznavala. Končno podobo pa so začele dobivati tudi vse velikonemške težnje, ki so delovale že v Prvi avstrijski republiki. Dokončno domovinsko pravico na Koroškem je dobila »vindišarska« teorija, z ljudskim štetjem maja leta 1939, na podlagi katerega so 14. in 15. aprila 1942 začeli z izseljevanjem Slovencev iz njihovih kmetij, na katere so naselili Nemce iz

---

⁶ Izraz Windische, Wenden in podobno je stoletja uporabljana nemška oznaka za Slovence in Slovane. Ko se je konec srednjega veka oblikovala jezikovna meja se je pojavil pas geografskih imen z oznako »windisch«, ki je označeval začetek območja slovenske (slovanske) poselitve. Še v 17. stoletju se ta izraz uporablja kot oznaka za Slovence nasploh. Kasneje, v začetku 19. stoletja pa je nemščina prevzela ime »Slovenci«, ki so ga uporabljali zase tudi Slovenci sami. Pred prvo svetovno vojno dobiva pojem »windisch« vse bolj slabšalen prizvok in postane psovka za etnično populacijo Slovencev. Izraz Vindišar se takrat ni nanašal na nemčurje oziroma Nemcem prijazne Slovence, ampak zgolj na nacionalno zavedne Slovence. Na začetku 20. stoletja so znanstveniki oblikovali tezo o posebnem vindišarskem jeziku in narodu. Teza pravi, da je slovenščina na Koroškem poseben jezik, ki da ni dovolj visok, da bi lahko bil knjižni, zato slovenska manjšina uporablja nemški jezik za literarni jezik. Po letu 1925, v času možnosti rešitve slovenskega manjšinskega vprašanja s kulturno avtonomijo, pa postane ponovno aktualna vindišarska teorija in izraz »Windisch«, ki naj bi postal vsega upoštevanja vredna oznaka za tiste Slovence, ki jim je nemški nacionalizem pričel spreminjati njihovo slovensko naravo, torej se je poimenovanje iz psovke za »nacionalno zavedne Slovence« spremenilo v »Nemcem prijazne Slovence«, za katere so predvideli da so se pripravljene germanizirati. Političen konstrukt Vindišarstva naj bi torej služil, kot pripomoček germanizacije. Taka teorija vindišarstva, propagirana v nacionalsocialistični nemški publicistiki, splošno sprejeta v dobi prve avstrijske republike, je zagovarjala jezikovno posebnost posebnega »windisch« jezika, s katerim naj bi Vindišarji branili svoj dialekt pred slovenizacijo, ter preusmerili pozornost na druge »objektivne znake« ter na narodno zavest, s čimer so ločili »Windische« od »nacionalnih Slovencev«. Slovenci sami pa so vedno zastopali stališče, da ni ne Vindišarjev in ne posebnega vindišarskega jezika ter da vsi koroški Slovenci, tudi osebe, ki jih označujejo kot Vindišarje govorijo isti slovenski jezik v narečni obliki, ki se loči od knjižnega jezika, tako kot obstaja narečni in knjižni jezik v vseh svetovnih jezikih (Inzko in drugi 1985, 69-73; Zorn 1984, 43-44; Baselli 1999, 290).

Kanalske doline na podlagi že oktobra 1939 sklenjenega nemško-italijanskega sporazuma o preselitvi. Nevzdržna situacija je povzročila oborožen odpor koroških Slovencev vključenih v partizansko gibanje (Zorn, 47-96-97; Inzko in drugi 1985, 92-93).

Po drugi svetovni vojni so koroški in štajerski Slovenci pričakovali končno združitev z matičnim narodom. Realne možnosti so bile zelo majhne, saj so zavezniki Avstrijo že z moskovsko deklaracijo objavljeno 1. novembra 1943 proglasili za žrtev vojne, ki jo je nemška vojska na silo anektirala. Do maja 1945 so jo zasedle zavezniške sile in jo razdelile na 4 okupacijske cone. Jugoslovanska vlada je ob začetku pogajanj o ADP zahtevala revizijo meje med Avstrijo in Jugoslavijo po načelu etničnih meja. Zahteve po tej spremembi so se nanašale na odpravo plebiscitne meje iz leta 1920, ki je koroške Slovence odrezala od matične domovine (Bohte in Škrk 1997, 605). Zahtevala pa je tudi del avstrijske Štajerske, približno sto trideset kvadratnih kilometrov, z okoli 10.000 prebivalci (Voglar 1997, 259). Po letu 1949 je Jugoslavija ozemeljske zahteve opustila ter težišče pogajanj osredotočila na posebno manjšinsko varstvo za Slovence in Hrvate (Baumgartner in drugi 1998, 342). Avstrijska državna pogodba je bila podpisana 15. maja 1955. Jugoslavija je postala njena sopodpisnica, s čimer je priznala saintgermainsko mejo in se obvezala, da bo spoštovala nedotakljivost in neodvisnost Avstrije (Bohte 1984, 113). Avstrija pa se je v zameno za jugoslovansko izgubljeno ozemlje z ADP zavezala, da bo slovenski manjšini na Koroškem in Štajerskem ter hrvaški manjšini na Gradiščanskem nudila poleg relativne zaščite splošnih človekovih pravic vsebovanih v 6. členu tudi absolutno zaščito posebnih manjšinskih pravic, ki so vsebovana v 7. členu ADP (Bohte in Škrk 1997, 605).

Avstrija je imela v prvih letih po drugi svetovni vojni do slovenske narodne manjšine na Koroškem še relativno pozitiven odnos. Predvsem zaradi zasedbe s strani zavezniških sil kot tudi njene negotove povojne usode. Pozitiven odnos se je kazal predvsem v odnosu do šolskega vprašanja, saj je koroška deželna vlada 3. oktobra 1945 z Uredbo o šolskem jeziku na sklenjenem območju 62 južno koroških občin uvedla dvojezično obvezno šolo za učence obeh deželnih jezikov (Malle 1984, 77;

Nećak 1984, 35). Po podpisu ADP pa se je odnos avstrijskih oblasti do koroških Slovencev povsem spremenil. Temeljna preokupacija koroških Slovencev v Avstriji je bila usmerjena v uresničitev določil 7. člena ADP, ki so ji zagotavljala enakopravnost z večinskim narodom. Na žalost pa boj za uresničitev določil zapisanih pravic v 7. členu ADP traja še danes, saj Avstriji na vseh področjih 7. člena ADP ni uspelo sprejeti ustrezne izvedbene zakonodaje in s tem uresničiti določil ADP, s čimer bi slovensko manjšino zaščitila pred asimilacijo. Slovenska narodna manjšina na Štajerskem pa je bila pozabljena.

Uresničevanje določil 7. člena ADP bom podrobneje razdelala po posameznih odstavkih člena v četrtem poglavju z naslovom Analiza uresničevanja določb 7. člena ADP. Najprej pa pogledjmo, katera določila manjšinskega prava v Avstriji so za varstvo splošnih in posebnih človekovih pravic slovenske manjšine na Koroškem in Štajerskem relevantna.

3.2 Avstrijsko manjšinsko pravo

3.2.1 Splošno

Pravno ureditev varstva slovenske narodnostne skupnosti v Avstriji in manjšinsko politiko, ki jo Republika Avstrija izvaja po drugi svetovni vojni, lahko razdelimo na več pravnih virov, z različno pravno naravo iz različnih časovnih obdobj.

Poleg temeljnih mednarodnopravnih obveznosti, z notranje-ustavno pravno naravo, ki jih je Avstrija sprejela kot poraženka obeh svetovnih vojn s Saintgermainsko pogodbo (1919) in Avstrijsko državno pogodbo (1955), pravice slovenske manjšine v Avstriji urejajo tudi številni mednarodnopravni dokumenti s področja človekovih pravic in narodnih manjšin, kot obče ali partikularno pravo, ki jih je Avstrija sprejela kot članica Organizacije združenih narodov (krajše OZN)⁷, Sveta Evrope (krajše SE)⁸, Konference za varnost in sodelovanje v Evropi/Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi (krajše KVSE/OVSE)⁹, Srednjeevropske pobude¹⁰, Evropske

⁷ Avstrija je članica OZN od 14. decembra 1955.

⁸ Avstrija je članica SE od 16. aprila 1955.

⁹ Avstrija je ustanovna članica OVSE/KVSE od 25. junija 1973.

¹⁰ Avstrija je članica Srednjeevropske pobude od 10. novembra 1989.

unije (krajše EU)¹¹ in Delovne skupnosti Alpe-Jadran¹². Mednarodnopravni zavezujoči instrumenti pomembni za varstvo slovenske manjšine so Mednarodni pakt OZN o državljanskih in političnih pravicah¹³, Evropska konvencija Sveta Evrope o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah (krajše EKČP)¹⁴, Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin in Evropska listina o regionalnih in manjšinskih jezikih. Politično zavezujoči instrumenti varstva slovenske manjšine v Avstriji pa so: Deklaracija OZN o pravicah oseb, ki pripadajo narodnim, etničnim, verskim ali jezikovnim manjšinam¹⁵, Kopenhagenski instrument KVSE o humani dimenziji z dne 29. junija 1990, Poročilo srečanja strokovnjakov KVSE o narodnih manjšinah v Ženevi z dne 19. julija 1991, Dunajska deklaracija vrha Sveta Evrope z dne 19. novembra 1993 in Instrument Srednjeevropske pobude o varstvu manjšin z dne 19. novembra 1994 (Novak 2003, 41-42).

Varstvo slovenske manjšine urejajo tudi številni avstrijski zvezni zakoni (Temeljni državni zakon iz leta 1867, Zakon o narodnih skupnostih iz leta 1976 in Manjšinski šolski zakon za Koroško iz leta 1959) in deželni zakoni, ki so po hierarhiji pravnih aktov delno tudi ustavnopravne narave. Številni podzakonski akti varstva slovenske narodnostne skupnosti na Koroškem so sprejeti tudi na ravni uredb, kot izvedbene uredbe Zakona o narodnih skupnostih, iz leta 1977. Poseben način pravnega varstva slovenske manjšine pa so odločbe Ustavnega sodišča Avstrije, s katerimi se dopolnjuje varstvo manjšinskih pravic iz mednarodnopravnih določil, ki imajo ustavno pravno naravo. Novejša pravna norma je določilo Zveznega ustavnega zakona iz leta 2000. Medtem ko je za koroške Slovence sprejeta številna izvedbena zakonodaja, zakonski in podzakonski akti za slovensko manjšino na Štajerskem v smislu uresničevanja določb 7. člena ADP ne obstajajo.

---

¹¹ Avstrija je članica Evropske unije od 1. januarja 1995.

¹² Članice Delovne skupnosti Alpe-Jadran so od 20. novembra 1978 avstrijske zvezne dežele Koroška, Gradiščanska, Štajerska in Gornja Avstrija.

¹³ Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah je bil kot priloga resolucije generalne skupščine 2200(XXI) sprejet 16. decembra 1966. Avstrija ga je podpisala 10. decembra 1973, ratificirala 10. septembra 1978, v veljavo pa je stopil 23. marca 1976.

¹⁴ Evropsko konvencijo o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah je 4. novembra 1950 v Rimu podpisalo štirinajst prvotnih držav članic Sveta Evrope. Konvencija je začela veljati 3. septembra 1953. Avstrija jo je podpisala 13. decembra 1957 in ratificirala 3. septembra 1958. V veljavo je stopila 24. septembra 1958. Leta 1964 jo je povzdignila na ustavno raven, z neposredno izvršljivostjo.

¹⁵ Deklaracija OZN o pravicah oseb, ki pripadajo narodnim, etničnim, verskim ali jezikovnim manjšinam je zadnja v nizu dokumentov OZN o človekovih pravicah in se v celoti nanaša na problematiko narodnih, etničnih, verskih ali jezikovnih manjšin. Generalna skupščina jo je sprejela 18. decembra 1992 z resolucijo 37/135.

3.2.2 Temeljni državni zakon

Slovcem in ostalim avstrijskim narodnim manjšinam v Avstro-Ogrski monarhiji je manjšinske pravice zagotavljal 19. člen Temeljnega državnega zakona (v nadaljevanju TDZ), sprejet 21. decembra 1867, po katerem naj bi bili vsi narodi monarhije enakopravni, s pravico gojitve svoje narodnosti in jezika. 19. člen je priznaval enakopravnost vseh deželnih jezikov v šoli, uradih in javnem življenju. Osnovna misel ureditve na temelju 19. člena je bila, da morajo biti plemena (danes narodne manjšine) zaščiteni kot taka. Torej je člen izhajal iz kolektivnega varstva narodnih manjšin. Danes se postavlja vprašanje veljavnosti tega člena. Zorn (1984, 40) navaja, da je sodna praksa je od srede dvajsetih let prejšnjega stoletja dalje menila, da so določila tega člena razveljavljena z manjšinskimi členi senžermenske mirovne pogodbe, kar je v tridesetih letih potrdilo tudi avstrijsko ustavno sodišče. Po navedbah Novaka (2003, 136) ga Veiter navkljub temu še vedno šteje med veljavne ustavnopravne akte, saj določila St. Germainске pogodbe 19. člen TDZ dopolnjujejo, ne dajejo pa manjšinam višjega varstva njihovih pravic, kot so določene po 19. členu TDZ. 19. člen TDZ ostaja v veljavi, vendar se ne uporablja.

3.2.3 Saintgermainska mirovna pogodba

S Saintgermainsko mirovno pogodbo (v nadaljevanju SMP), podpisano 10. septembra 1919, je bila Avstrija kot poraženka prve svetovne vojne prisiljena zagotoviti varstvo narodnim manjšinam sosednih narodov Slovcem, Hrvatom, Madžarom, Čehom in drugim. Določbe o varstvu manjšin je vsebovala v petem poglavju tretjega dela pogodbe, v členih 62-69 (Vukas 1978, 155; Bohte 1984, 112). Določbe so tvorile del sistema varstva manjšin Društva narodov in jih ni bilo mogoče spremeniti brez pristanka večine Sveta Društva narodov. Pristojnost za reševanje sporov je imelo Meddržavno sodišče v Haagu (Vukas 1978, 67; Bohte 1984, 113).

Pogodba izhaja iz individualnih pravic posameznika, pripadnika manjšine do manjšinske zaščite. SMP slovenske manjšine kot tudi drugih manjšin v Avstriji izrecno ne omenja. Govori o avstrijskih državljanih, pripadnikih etničnih, verskih in

jezikovnih manjšin, ki jih izenačuje pred zakonom in v postopkih z drugimi avstrijskimi državljani. Poleg splošnih človekovih pravic s prepovedjo diskriminacije pogodba v več členih manjšinam zagotavlja tudi zaščito posebnih pravic. Posamezniki imajo pravico v svojem jeziku, ustno ali pisno, nastopiti pred sodišči (čl. 66/4). Posamezniki imajo pravico na lastne stroške ustanavljati, voditi in nadzirati dobrodelne, verske ali socialne ustanove, šole in druge izobraževalne ustanove, s pravico v njih svobodno uporabljati svoj jezik in izpovedovati svojo vero (čl. 67). V mestih in okrajih, kjer so pripadniki manjšin prebivali v večinskem številu, jim je pogodba zagotavljala tudi ustrezne olajšave pri pouku v osnovnih šolah glede učenja njihovega jezika (čl.68/1). Kot sorazmerno upoštevano število se je upoštevalo 20% prebivalstva. Pogodba vsebuje tudi določilo o pravični udeležbi pri uporabi sredstev iz javnih dohodkov, ki so jih državni, občinski ali drugi proračuni namenjali vzgoji, veri ali dobrodelništvu (čl. 68/2) (Bohte 1984, 112-113; Vukas 1976, 50).

Z 62. členom se je Avstrija obvezala, da bo člene pogodbe petega odstavka tretjega dela (čl. 62-69), ki se nanašajo na manjšine, sprejela kot svoje temeljne zakone in ti ne bodo v nasprotju s katerikoli zakonom, predpisom niti upravnim postopkom. Upoštevajoč svojo mednarodno obvezo je ta odstavek kot člen 149, paragraf I vnesla v svojo zvezno ustavo, sprejeto leta 1920 (Vukas 1976, 52). Pravice manjšin iz členov 62-69 Senžermenskega sporazuma so torej integralni del veljavne Zvezne avstrijske ustave in o teh določbah danes ne smemo govoriti kot o derogiranem pravu, ker še vedno določajo mednarodno pravno obvezo Avstrije do zaščite manjšin.

3.2.4 Avstrijska državna pogodba

ADP je izrecna pogodbeno mednarodnopravna podlaga za urejanje položaja slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji. Podpisana je bila 15. maja 1955 med Zvezo sovjetskih socialističnih republik (krajše ZSSR), Združenim kraljestvom Velike Britanije in Severne Irske, Združenimi državami Amerike in Francijo na eni strani ter Avstrijo na drugi strani. Veljati je začela 27. julija 1955 po deponiranju ratifikacijskih listin vseh petih pogodbenic.

Federativna ljudska republika Jugoslavija jo je ratificirala 14. novembra 1955. K ADP je pristopila na podlagi 37. člena z deponiranjem ratifikacijske listine pri takratnem depozitarju, vladi ZSSR. S pristopom k ADP je Jugoslavija postala njena sopogodbena, pridobila je status pridružene sile kot članica OZN in antifašistične koalicije, ki je bila na dan 8. maja 1945 v vojni z Nemčijo.

3.2.4.1 Poglavitne značilnosti ADP

Z ADP so zavezniki deset let po končani drugi svetovni vojni, v kateri so Avstrijci kot okupatorji na slovenskem ozemlju aktivno sodelovali na nemški strani, in po četverni vojaški zasedbi mednarodnopravno uredili status Avstrije z obnovo Avstrije kot svobodne in neodvisne ter demokratične države.

Avstriji je uspelo doseči, da je bila namesto s pravo mirovno pogodbo z Državno pogodbo, proglašena za »žrtev nacizma«. To je izraženo v formulacijah »da je hitlerjevska Nemčija 13. marca 1938. leta anektirala Avstrijo s silo in njeno območje vključila v nemški Rajh« (2. odstavek preambule) in da so v Moskovski deklaraciji, objavljeni 1. novembra 1943, vlade ZSSR, VB in ZDA izjavile, da štejejo nemško aneksijo Avstrije za nično. Kot posledica zavezniške zmage je bila Avstrija osvobojena dominacije nacistične Nemčije.

Kljub temu Avstrijo na udeležbo avstrijskega prebivalstva v pripravah na drugo svetovno vojno in sodelovanje v njenem poteku opozarja tudi 9. člen ADP v katerem je zapisana dolžnost razpustitve nacističnih organizacij in prepoved obnavljanja nacizma (t.i. denacifikacijska klavzula). Tudi iz nekaterih drugih členov I. dela ADP, (npr. čl. 8 o demokratičnih ustanovah, čl. 10 o posebnih obveznostih glede avstrijske notranje zakonodaje in čl. 11 o spoštovanju s strani Avstrije mirovnih pogodb), še jasneje pa iz II. dela ADP o vojaških in letalskih določbah je razvidna soodgovornost Avstrije za drugo svetovno vojno.

Poleg omenjenih značilnosti ADP so za našo obravnavo pomembna tudi določila avstrijske meje, za katero so zavezniki določili, da ostane taka, kot je bila 1. januarja

1938 (5. člen), s čimer je naša manjšina ponovno ostala v Avstriji. S pristopom k ADP je Jugoslavija priznala staro saintgermainsko mejo in se obvezala, da bo spoštovala nedotakljivost ozemeljske celovitosti in neodvisnost Avstrije. Avstrija pa se je z ADP, ki je v razmerju do Saint Germainске pogodbe iz leta 1919 - v kolikor jo presega - lex posterior in lex specialis, zavezala, da bo kot minimalno nadomestilo za zavrnjene jugoslovanske zahteve po etničnem ozemlju Koroške, Štajerske in Gradiščanske, poleg relativne zaščite in prepovedi diskriminacije (6. člen), zagotovila posebne pravice slovenski manjšini na Koroškem in Štajerskem in hrvaški manjšini na Gradiščanskem, vsebovane v 7. členu.

Države pogodbenice so ADP dolžne izpolnjevati v dobri veri in v smislu načela »pacta sunt servanda«. Neizpolnjevanje mednarodnih pogodb povzroči mednarodnopravno odgovornost po splošnih načelih mednarodnega prava. V takem primeru so stranke pogodbe pravno upravičene zahtevati dosledno izpolnitev teksta in duha pogodbe po v naprej predvidenem postopku določenem v pogodbi za morebitne spore glede tolmačenja in izpolnjevanja pogodbe.

3.2.4.2 Varstvo človekovih pravic

Pravna narava zaščite narodnih manjšin vsebuje dve kategoriji določb, relativno in absolutno zaščito. Z določbami relativne zaščite so posamezniki, pripadniki manjšin zaščiteni s splošnimi garancijami človekovih pravic in s prepovedjo diskriminacije. Slovenski manjšini v Republiki Avstriji, kot tudi vsem osebam ne le državljanom pod Avstrijsko jurisdikcijo, je relativna zaščita po ADP zagotovljena po 6. členu z naslovom »Človekove pravice«, 8. členu »Enaka in splošna volilna pravica in pravica opravljanja javne službe brez diskriminacije« (Türk 1977a, 66). Deloma pa tudi po določbi prvega odstavka 7. člena »Pravica do uživanja istih pravic pod istimi pogoji kot vsi drugi avstrijski državljani, vključno s pravico do lastnih organizacij, zborovanj in tiska v svojem lastnem jeziku« (Bohte 1976, 20).

Kot je zapisano v 6. členu ADP se je Avstrija obvezala, da "bo storila vse potrebne

ukrepe, da zagotovi vsem osebam pod avstrijsko oblastjo, ne glede na raso, spol, jezik ali vero, uživanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin, všteti svobodo izražanja mnenja, tiskanja in objavljanja, svobodo veroizpovedi, političnega prepričanja in javnih zborovanj”. Prav tako se je obvezala, da “ne bodo zakoni, ki veljajo v Avstriji niti po svojem besedilu niti s svojo uporabo izvajali diskriminacije, niti ne bodo imeli za posledico diskriminacije med osebami z avstrijskim državljanstvom zaradi” zgoraj naštetih karakteristik, “bodisi da gre za njihovo osebo, premoženje, poslovne, politične ali finančne interese, pravni položaj, politične ali civilne pravice ali v kateremkoli drugem pogledu.«

3.2.4.3 7. člen: »Pravice slovenske in hrvaške manjšine«

7. člen z naslovom »Pravice slovenske in hrvaške manjšine« s pravno naravo absolutne manjšinske zaščite »zagotavlja mednarodnopravno in ustavnopravno z neposredno izvršljivostjo posebne pravice slovenski in hrvaški manjšini, ki naj šele z njeno uresničitvijo omogoči njun obstoj in ustvari njuno dejansko enakopravnost in razvoj«. Drugi, tretji in četrti odstavek 7. člena imajo na podlagi Zveznega ustavnega zakona (BGBl. 59/1964) iz leta 1964 veljavnost ustavnih določil.

Določbe absolutne zaščite se nanašajo specifično na manjšine, ki s posebnimi pravicami manjšin zagotavljajo enakopravnost in enakost možnosti za pripadnike manjšinskih skupnosti, ki so zaradi različnih objektivnih okoliščin postavljeni v manj ugoden položaj v nekem okolju. Temeljni namen posebnih pravic je, da posameznikom omogočajo enakopravno uresničevanje njihovih ustavnih in drugih pravic ter enakopraven izhodiščni položaj s pripadniki večinskega naroda (Türk 1977a, 66). Čeprav so večinoma opredeljene kot individualne pravice, pa se vsaj pri njihovem uresničevanju pogosto uveljavi tudi njihov kolektivni značaj; njihova funkcija ni le zaščita posameznika, ampak tudi zaščita določenih manjšinskih skupnosti, ki jim ti posamezniki pripadajo. Posebne pravice slovenske manjšine v Republiki Avstriji so vsebovane v drugem, tretjem, četrtem in petem odstavku ADP.

Türk (1977a, 66) trdi, da »relativna zaščita temelji na prepovedi diskriminacije«, za

vzpostavitev dejanske enakopravnosti pa so »potrebne posebne manjšinske pravice (absolutna zaščita), ki bodo omogočile obstoj in enakopraven razvoj manjšin«. Prav tako isti avtor v nadaljevanju navaja, da »takšno razumevanje razmerja med absolutno in relativno zaščito manjšin izhaja iz mednarodnega prava, svojo potrditev pa je dobilo tudi v sodbah in svetovalnih mnenjih Stalnega mednarodnega sodišča v Haagu« ter da »kršenje določb o absolutni zaščiti pomeni tudi ogrožanje človekovih pravic in osnovnih svoboščin«, ki jih zagotavlja relativna zaščita manjšin«.

Na manjšine se nanašajo tudi drugi členi ADP. 8. člen, ki »med drugim zagotavlja pravico vsem avstrijskim državljanom, da so voljeni na javne funkcije ne glede na raso, spol, jezik, vero ali politično prepričanje«, 9. člen, ki »vsebuje dolžnost Avstrije, da razpusti nacistične in fašistične organizacije ter onemogoči njihovo ponovno oživitve«, 10. člen, ki »obvezuje Avstrijo, da mora kodificirati in sprejeti načela iz 6., 8. in 9. člena ADP ter preklicati vse zakone in upravne akte, sprejete od 5. marca 1945, ki so v nasprotju s temi členi ADP. Pomemben je tudi člen 26, »ki se nanaša na premoženje, pravice in interese manjšinskih skupin v Avstriji« ter številni drugi. Najprej pa si pogledjmo vsebino 7. člena ADP.

3.2.4.3.1 Vsebina 7. člena

Vsebino 7. člena Avstrijske državne pogodbe lahko jasno določimo, »če se držimo črke pogodbe in njenega temeljnega namena, torej volje strank, kot jo besedilo izraža«, kar je »edino pravilno tolmačenje katerekoli mednarodne pogodbe« (Petrič 1977, 232). Vsebina člena določa :

- subjekt, nosilca manjšinskih pravic,
- teritorij na katerem se manjšinske pravice izvajajo ter
- vsebino posebnih pravic iz posameznih odstavkov člena.

Številčnega kriterija pripadnikov manjšine kot pogoja za uresničevanje posameznih odstavkov pomembnih za varstvo slovenske manjšine na Koroškem in Štajerskem Avstrijska državna pogodba, različno od Saint Germainске mirovne pogodbe, ki je vsebovala kriterij »znatnega dela« (considerable proportion), ne vsebuje, saj je bil

predlog za vnos tega kriterija med pogajanja za ADP izrecno zavrjen, čeprav so se avstrijski politiki ves čas pogajanj intenzivno prizadevali za sprejetje angleškega predloga, ki je predvideval »določen delež« manjšinskega prebivalstva kot pogoj za izvajanje manjšinske zakonodaje. Vendar Avstrija, kot bomo videli v nadaljevanju, »s popisom manjšinskih pripadnikov in določenim cenzusom za uživanje določenih pravic« iz sedmega člena ADP »tega ne spoštuje«.

3.2.4.3.1.1 Subjekt manjšinskih pravic

7. člen ADP določa posebne pravice, ki so namenjene slovenski in hrvaški manjšini kot skupnosti. Te posamezne pravice v 7. členu so po svoji dikciji bodisi subjektivne pravice posameznika, pripadnika narodne manjšine ali kolektivne pravice (npr. pravica do proporcionalnega števila srednjih šol, pravica do zaščite pred delovanjem manjšini sovražnih organizacij), ki gredo po svoji naravi, ne glede na dikcijo določil po členu 7, celotni manjšinski skupnosti.

Nekatere od manjšinskih pravic v 7. členu lahko torej uživa in uresničuje posameznik, pripadnik manjšine, ostale pa manjšinska skupnost kot celota, kar jasno določa subjekt oz. nosilca manjšinskih pravic. Po mednarodnem pravu šele pravice obeh subjektov, posameznikov in manjšinske skupnosti, tvorijo učinkovito manjšinsko varstvo, zato bi bilo zoževanje pravic manjšin le na pravice posameznika, pripadnika manjšine nedopustno, saj manjšina kot skupnost ne bi mogla ohranjati svojih etničnih, jezikovnih in kulturnih posebnosti, s čimer bi bil ogrožen njen obstoj in razvoj.

3.2.4.3.1.2 Teritorij zaščite slovenske manjšine

Zaščita slovenske in hrvaške manjšine po 7. členu je določena teritorialno, saj prvi, drugi in četrti odstavek omenjajo »Koroško, Gradiščansko in Štajersko«, tretji odstavek pa »upravne in sodne okraje« Koroške, Gradiščanske in Štajerske s slovenskim, hrvaškim in mešanim prebivalstvom«.

Nekatere pravice, iz razvidne vsebine posameznih odstavkov navedene v 7. členu ADP je torej možno in potrebno uresničevati v vsej Avstriji, takšni sta prva in peta točka. Prva točka pripadnikom slovenske manjšine na celotnem Koroškem in Štajerskem omogoča uživati iste pravice pod istimi pogoji kot jih imajo ostali avstrijski državljani, vključno s pravico do lastnih organizacij, zborovanj in tiska v svojem lastnem jeziku. Peta točka pa na istem območju prepoveduje dejavnost organizacij, ki želijo slovenskemu prebivalstvu odvzeti njihov značaj in manjšinske pravice.

Druge pravice iz točk 2, 3 in 4 pa so vezane na dvojezično avtohtono poselitveno območje koroških in štajerskih Slovencev. To so pravica do pouka v slovenskem jeziku na celotnem Koroškem in Štajerskem; pravica uporabe slovenščine kot uradnega jezika, vključno s označbami in napisi topografskega značaja v upravnih in sodnih okrajih Koroške in Štajerske s slovenskim ali mešanim prebivalstvom ter pravica udeležbe pripadnikov slovenske manjšine na Koroškem in Štajerskem v kulturnih, upravnih in sodnih ustanovah v teh pokrajinah pod enakimi pogoji kot drugi avstrijski državljani.

3.2.4.3.1.3 Vsebina pravic

Vsebino petih odstavkov posebnih pravic slovenske manjšine na Koroškem in Štajerskem iz 7. člena ADP pa lahko jasno določimo z njegovo operacionalizacijo po posameznih odstavkih.

Prvi odstavek 7. člena:

»Avstrijski državljani, pripadniki slovenske in hrvaške manjšine na Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem, uživajo iste pravice pod istimi pogoji kot vsi drugi avstrijski državljani, vključno s pravico do lastnih organizacij, zborovanj in tiska v svojem lastnem jeziku.«

Pravica do lastnih organizacij, zborovanj in tiska v lastnem jeziku, jeziku slovenske manjšine omogoča slovenski manjšini na Koroškem in Štajerskem pravico do različnih vrst organizacij, od kulturnih, izobraževalnih do političnih. Kulturne organizacije povezujemo z ohranjanjem etnično-kulturne dediščine manjšine,

izobraževalne z ohranjanjem jezika, zgodovine in kulture. Politične organizacije manjšine, vključno s pravico do ustanavljanja političnih strank, pa s predstavniško funkcijo manjšinske skupnosti v državi in zunaj nje. Pravica določa tudi finančno podporo manjšinskih organizacij, vsaj v obsegu, ki je zajamčena sorodnim organizacijam večinskega naroda.

Drugi del odstavka »pravica do tiska v lastnem jeziku slovenske manjšine«, krajše pravica do informiranja, se nanaša na pravico manjšine do dostopa (tiskani in elektronski mediji) in izmenjave informacij (sprejem RTV programa iz Slovenije) v svojem materinem jeziku, tako znotraj države kot tudi izven nje. Nudi jim ustrezen dostop v državna sredstva množičnega obveščanja in tudi pravico do ustanavljanja lastnih sredstev obveščanja s finančno podporo iz javnih skladov.

Drugi odstavek 7. člena:

»Avstrijski državljani slovenske in hrvaške manjšine na Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem imajo pravico do osnovnega pouka v slovenskem in hrvaškem jeziku in do sorazmernega števila lastnih srednjih šol, šolski učni načrti bodo pregledani in ustanovljen bo oddelek šolske nadzorne oblasti za slovenske in hrvaške šole.«

Pravica avstrijskih državljanov pripadnikov slovenske manjšine na Koroškem in Štajerskem do osnovnega pouka v slovenskem jeziku, ki zagotavlja tudi učenje jezika večinskega naroda, daje slovenski manjšini v okviru brezplačnega osnovnega šolstva pravico do pouka vseh otrok slovenske manjšine v slovenskem jeziku, ne da bi ta - v skladu z načelom nediskriminacije - od njih zahtevala neko posebno dejanje, prijavo ali odjavo k pouku slovenščine, kar se od staršev nemško govorečih otrok ne zahteva (Petrič 1977, 240). Pravica zagotavlja tudi možnost ustanavljanja sorazmernega števila lastnih srednjih šol, do katerih je država finančno odgovorna, kot tudi ustanavljanje zasebnih osnovnih in srednjih šol, do katerih država ni finančno odgovorna, ne sme pa preprečevati njihove ustanovitve in obstoja. Pravica predvideva tudi ustanovitev oddelka šolske nadzorne oblasti in vsakoletni pregled šolskih učnih načrtov za slovenske šole.

Tretji odstavek 7. člena:

»V upravnih in sodnih okrajih Koroške, Gradiščanske in Štajerske s slovenskim,

hrvaškimi ali mešanimi prebivalstvom je slovenski ali hrvaški jezik dovoljen kot drugi uradni jezik. V takih okrajih bodo označbe in napisi topografskega značaja v slovenščini ali hrvaščini ter v nemščini.«

V dvojezičnih upravnih in sodnih okrajih Koroške in Štajerske s slovenskim ali mešanimi prebivalstvom naj bi bil po jasni dikciji tretje točke 7. člena ADP slovenski jezik »dovoljen kot drugi uradni jezik« poleg nemškega, v katerem bi se vodili upravni in sodni postopki. S to pravico ni mišljena uporaba prevajalca, v kolikor pripadniki slovenske manjšine ne znajo nemškega jezika v katerem se postopek vodi, saj jim ta pripada že na podlagi spoštovanja splošnih človekovih pravic kjerkoli v Avstriji (Petrič 1977, 236-237). Drugi del odstavka predvideva v upravnih in sodnih okrajih Koroške in Štajerske dvojezične slovensko-nemške »označbe in napise topografskega značaja«, ki vsebujejo geografsko obeležje (imena rek, krajev, ustanov, ulic, itn.).

Četrty odstavek 7. člena:

»Avstrijski državljani slovenske in hrvaške manjšine na Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem so udeleženi v kulturnih, upravnih, sodnih ustanovah v teh pokrajinah pod enakimi pogoji kot drugi avstrijski državljani.«

Pravico ni razumeti le kot nediskriminacijsko določbo, enakopravnosti pripadnikov slovenske manjšine v »kulturnih, upravnih in sodnih ustanovah« z »ostalimi avstrijskimi državljani« pri zasedanju delovnih mest, kar jim zagotavlja že splošna pravica iz 6. člena in 1. točke 7. člena ADP. S to posebno pravico je smiselna le interpretacija zagotovitve, da bodo v kulturnih, upravnih in sodnih ustanovah na dvojezičnem ozemlju in v ustanovah Koroške in Štajerske, ki segajo s svojo dejavnostjo na dvojezično območje zastopani tudi pripadniki slovenske narodnostne skupnosti (Petrič 1977, 237). V ta sklop spada tudi pravica do političnega zastopstva manjšine ter sodelovanja njenih članov pri upravljanju javnih zadev, neposredno ali preko svobodno izbranih predstavnikov, kot tudi pravica do soodločanja, torej do resnične in učinkovite participacije manjšine v javnih zadevah, ki so povezane z razvojno problematiko teritorija na katerem manjšina živi. Tako bi moral biti celoten spekter norm, ki zadeva njihovo zaščito, izdelan v dogovoru z manjšino in predstavniki večinskega naroda.

Peti odstavek 7. člena:

»Dejavnost organizacij, ki želijo hrvaškemu ali slovenskemu prebivalstvu odvzeti njegov značaj in pravice kot manjšine, se mora prepovedati.«

Zadnja določba 7. člena prepoveduje »dejavnost organizacij«, ki bi slovenskemu prebivalstvu na Koroškem in Štajerskem želele odvzeti značaj in manjšinske pravice, zlasti iz 7. člena ADP. Ta določba je absolutna in v tesni povezavi z 9. členom ADP, ki Avstrijo zavezuje k razpustitvi nacističnih in fašističnih organizacij ter onemogočanju njihove ponovne oživitve.

3.2.4.4 Pomen ADP za Slovenijo in mednarodnopravni vidik njenega nasledstva

Z mednarodnopravnim priznanjem je morala Republika Slovenija urediti mnoga mednarodna vprašanja. 25. junija 1991 je v 3. členu Ustavnega zakona za izvedbo Temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije (Ur. l. RS 1/91) po načelu teorije kontinuitete deklarirala sukcesijo mednarodnih pogodb, ki jih je sklenila SFRJ, in so bile v veljavi na dan sukcesije. ADP ni bilo na tem seznamu, ker ima pravno naravo večstranske mednarodne pogodbe, o sukcesiji, katere lahko odločajo le vse sopogodbenice po predhodni notifikaciji nasledstva po državi predhodnici pri depozitarju Ruski federaciji (Bohte in Škrk 1997, 606-608)

Kljub jasno določenim pravilom možnosti nasledstva mednarodnih pogodb, ki jo ureja Dunajska konvencija o pravu mednarodnih pogodb (v nadaljevanju DKPMP), Avstrija državam naslednicam Jugoslavije ne priznava pravnega nasledstva oziroma možnosti sukcesije ADP. Kot argument navajajo različne razloge in sicer, da pogodbenice s spremembo okoliščin po koncu hladne vojne in razpadu večnacionalnih držav niso več iste, da je nastala nova Evropa ter da ima Avstrija kot članica Sveta Evrope, OVSE in EU že normirane standarde manjšinske zaščite, ki jih uresničuje. Po izjavah avstrijskih politikov pa je zaščita slovenske narodne manjšine po ADP že uresničena in nima pomena in veljavnosti, ker je preživela, presežena in

obsolentna (Bohte in Škrk, 608).

Tovrstne izjave so nesprejemljive saj DKPMP za prenehanje veljavnosti mednarodne pogodbe kot konstitutivne pogodbe povojne Evrope sklenjene za nedoločen čas, kamor se uvršča tudi ADP, v 62. členu določa razloge, ki izhajajo iz samih pogodb ali pa iz običajnega mednarodnega prava. Eden izmed razlogov za prenehanje mednarodne pogodbe ali njenih delov je klavzula »rebus sic stantibus«, oziroma bistveno spremenjene okoliščine, vendar »sklicevanje na bistveno spremenjene okoliščine, kot razlog za razveljavitev mednarodne pogodbe ne more priti v poštev, v kolikor gre za pogodbo o meji ali, če so bistveno spremenjene okoliščine posledica kršitve pogodbe s strani pogodbenice, ki se sklicuje na spremenjene okoliščine«. Glede na določbo 5. člena ADP, ADP značaj pogodbe o meji ima. Avstrija je v začetku devetdesetih izkoristila ugodno mednarodno klimo, ob združitvi Nemčij leta 1990 oziroma podpis Pogodbe o dokončni ureditvi Nemčije med obema Nemčijama in štirim velesilami, ter enostransko pod okriljem doktrine rebus sic stantibus, proglasila obsolentnost nekaterih določb ADP (12. - 16. člena in trinajstega odstavka 22. člena), ki urejajo materijo sankcij zaradi združitve Avstrije z Nemčijo, in upala na proglasitev obsolentnosti celotne ADP. Z enostransko proglasitvijo obsolentnosti, je državam podpisnicam ADP, Franciji, Združenim državam Amerike, Velike Britanije in takratni ZSSR poslala komunike in jih obvestila, da je z združitvijo Nemčije in dogovorom med štirimi velesilami nastopila »...odločilna etapa na poti proti ustanovitvi novega reda miru v Evropi po drugi svetovni vojni...«. S tem se je izognila obvestiti o spremenjenih okoliščinah vse pogodbenice ADP, kar je po prvem odstavku 65. člena DKPMP, splošno kodificirano pravilo mednarodnega prava in ki kot dolžnost implicite izhaja tudi iz načela pacta sunt servanda in bona fide. Avstrija torej svoje obveznosti do sopogodbenic pri uveljavljanju obsolentnosti ni izpolnila. Za prenehanje omenjenih določb Avstrija ni uporabila postopka predvidenega po 17. členu ADP, kar bi pomenilo dolgotrajna pogajanja z Varnostnim svetom OZN. Velesile so Avstriji sporočile, da ne nasprotujejo temu stališču, vendar je Francija izrecno poudarila, da ADP »... ohranja v svojih temeljnih določbah vso svojo važnost za ohranitev miru in varnosti v Evropi« (Bohte in Škrk, 609-614).

Nesprejemljiva je tudi trditev Avstrije, ki Republiki Sloveniji ne priznava sukcesije ADP. Avstrija vztrajno stoji na stališču, da ADP spada med t.i. zaprte mednarodne pogodbe, pri katerih nasledstvo ni možno. Ta doktrina » tabulae rasae« pomeni, da s prenehanjem države članice preneha pogodba in je potrebno obveznosti na novo določiti z bilateralnim sporazumom. Glede slovenskega nasledstva ADP po nekdanji Jugoslaviji Avstrija vztraja na tem načelu in je v skladu s to doktrino v obliki izmenjave not s Slovenijo sklenila dva bilateralna sporazuma. Argument Avstrije je, da bi se z nasledstvom spremenile pogodbenice, ki zaradi razpada držav srednje in vzhodne Evrope ne bi bile več iste kot prej. Zato države naslednice ne morejo avtomatično z unilateralno deklaracijo naslediti pogodbenega statusa ADP. Za pristop Slovenije bi po avstrijski tezi morali biti izpolnjeni pogoji iz 37. člena ADP (država članica OZN, ki je bila na dan 8. maja 1945 v vojni z Nemčijo, lahko pristopi k Pogodbi z deponiranjem listine o pristopu pri vladi ZSSR) in podan pristanek držav izvirnih pogodbenic. Avstrija trdi, da države naslednice Jugoslavije ne izpolnjujejo pogojev po 37. členu, torej tudi Slovenija ne. Seveda pa Slovenija ne pretendira na pristop k ADP po 37. členu, temveč se šteje za pravno upravičenko do njenega nasledstva po mednarodnem pravu kot država naslednica nekdanje Jugoslavije. Prvi odstavek 34. člena DKPMP določa da, v primeru ločitve delov države, ko država predhodnica ne obstoji več, ostanejo mednarodne pogodbe, ki veljajo na dan sukcesije po načelu kontinuitete v veljavi. Sloveniji tudi ni potrebno izpolnjevati pogojev naštetih v 37. členu ADP, ker ne bi šlo za pristop, temveč za sukcesijo po državi predhodnici, ki je izpolnjevala predpisane pogoje. Slovenija pri ADP torej ne bi ubrala poti pristopa, temveč z notifikacijo pri depozitarju le pot nasledovanja, kar se označuje kot "sukcesija". Seveda lahko depozitar zavrne notifikacijo o sukcesiji, ali pa temu oporeka katera od sopogodbenic ADP. Najverjetneje bi to storila Avstrija. Vprašanje pa je, v kakšen položaj, s kakšnimi političnimi posledicami bi se postavila proti Sloveniji in nekdanjim zavezniškim silam. Slovenija je tudi edina država naslednica SFRJ, ki meji na Avstrijo in samo njo bremeni priznanje starih avstrijskih meja, saj je precejšen del slovenskega avtohtonega zgodovinskega ozemlja in prebivalstva ostal zunaj njenih meja. Glede na 5. člen ima ADP tudi naravo pogodbenega mejnega režima ali t.i. »racidirane« pogodbe, na katere nasledstvo

držav nima učinka, s čimer ima Slovenija celo pravico do avtomatične kontinuitete. Slovenija ima torej jasno dokazan pravni interes, upravičeno pravico do notifikacije nasledstva ADP pri depozitarki Rusiji in dolžnost, da kot sopogodbena - sukcesor bdi nad uresničevanjem varstva svoje manjšine v Avstriji, kar od nje manjšina tudi pričakuje (Bohte in Škrk 1997, 615-619).

3.2.5 Zakon o narodnih skupnostih

Zakon o pravnem položaju narodnostnih skupin (v nadaljevanju Zakon o narodnih skupnostih, krajše ZNS) (BGBl. 396/1976) je bil sprejet 7. julija 1976, skupaj z novelo zakona o štetju prebivalstva, ki je predvidevala štetje posebne vrste. Sprejet je bil v okviru tako imenovane sedmojuljske zakonodaje, po podpisu tristrankarskega sporazuma (1. julija 1976) treh parlamentarnih strank - ÖVP, FPÖ in SPÖ. ZNS je postavil formalnopravne temelje za nadaljnjo politiko Republike Avstrije do vseh narodnih manjšin (Jančar 1977, 87; Grilc 1984, 131-132).¹⁶

ZNS je razveljavil vse do tedaj veljavne manjšinsko varstvene zakone razen Manjšinskega šolskega zakona za Koroško. Po razlagi zakonodajalca naj bi pomenil dokončno uresničitev 7. člena ADP. Sprejet je bil kljub nasprotovanju manjšinskih organizacij in brez posvetovanja s pogodbenicami ADP. Imel naj bi obliko globalnega zakona, s pozitivno vsebino, dejansko pa je revidiral ADP. Po mnenju Bohteta (1984, 118-119) je Avstrija s sprejetjem ZNS želela prenesti manjšinsko problematiko iz mednarodne v notranje pravno sfero in se tako otresti mednarodnopravne odgovornosti. Dejansko pa ZNS za izvedbo 7. člena ADP sploh ni bil potreben, saj so obveznosti po 7. členu jasne in samoizvršljive.

ZNS obravnava le del problematike 7. člena ADP, ne vključuje pa določb o šolstvu, tisku, vzgoji, kulturi in varstvu pred protimanjšinskimi organizacijami. Osnovna vprašanja manjšinske zaščite iz 7. člena ADP, kot sta veljavnostno območje

---

¹⁶ V tristrankarskem sporazumu je bilo dogovorjeno, da mora zvezni parlament sprejeti zakon o narodnostnih skupnostih, ki naj bi začel veljati 1. februarja 1977; novelo k zakonu o ljudskih štetjih, na podlagi katere bodo uzakonili ugotavljanje številčnosti manjšin v obliki popisa posebne vrste in sicer v vsej državi; spremembo ustreznega določila zakona, ki določa nastavitve dvojezičnih šol in po možnosti še julija 1976 sprejeti vse izvedbene uredbe za izpolnitev zakona o narodnostnih skupnostih, ki naj bi začele veljati hkrati z njim, ki pa morajo pred sprejetjem dobiti pristanek vseh treh parlamentarnih strank (Grilc 1984, 131).

uradnega jezika in dvojezična topografija, pa prepušča vladnim uredbam ter pogojuje pravice z odstotnim deležem pripadnikov narodne skupnosti na določenem območju. 14. novembra 1976 je bilo v vsej Avstriji izvedeno ugotavljanje narodnih manjšin v obliki popisa prebivalstva posebne vrste, katerega izid je osnova za teritorialno veljavnost sedmojuljske zakonodaje in njenih izvršnih uredb (Grilc 1984, 131).¹⁷

V začetnih splošnih določbah ZNS je še poudarjeno pozitivno varstvo manjšin, saj le ta določa, da v Avstriji narodne skupine in njihovi pripadniki uživajo zakonsko varstvo in da je njihov jezik in narodnost potrebno spoštovati. Vsa nadaljnja določila zakona pa so sporna. Zakon ne omenja nobene od manjšin živečih v republiki Avstriji, ne slovenske in niti hrvaške, ki sta zaščiteni po ADP, temveč manjšine imenuje "narodne skupnosti" (Volksguppen) »...na delih zveznega ozemlja živeče skupine avstrijskih državljanov z nenemškim maternim jezikom in svojo kulturo, ki jim je to ozemlje domovina (2. odstavek 1. člena)«. ¹⁸ Po Zakonu o narodnih skupnostih Avstrijska zvezna vlada priznava šest narodnih skupnosti: Gradiščanske Hrvatke, Slovence, Madžare in Čehe, Slovake in Rome.

ZNS predvideva ustanovitev sosvetov narodnih skupin kot posvetovalnih organov pri Uradu zveznega kanclerja, ki naj bi »dajali nasvete zvezni vladi in zveznim ministrom« kot tudi deželnim vladam. Varovali in zastopali naj bi kulturne, socialne in gospodarske interese narodnih skupin. Njihovo mnenje pa naj bi se upoštevalo pred izdajo pravnih predpisov in splošnih pospeševalnih načrtov, ki so v interesu narodnih skupin. Dejansko pa je bil po trditvi Bohteta (1984, 120) namen njihove ustanovitve odprava legitimnega zastopstva manjšinskih organizacij, ter poskus da se ta funkcija prenese na sosvete katerih člane imenuje in kontrolira vlada sama. Sprejeta je bila posebna uredba o sosvetih narodnih skupin (glej poglavje 4.4.1).

---

¹⁷ Slovenska manjšina na Koroškem je »popis prebivalstva posebne vrste« bojkotirala. Aktivno jih je podprl tudi velik del avstrijske demokratične javnosti. V vsej Avstriji je bila 25 odstotna udeležba, na Koroškem pa izredno visoka - 86 odstotna, pri čemer se je Koroška pokazala kot prava trdnjava nacionalizma. Na južnem Koroškem so našli le 2.535 Slovencev, na Dunaju pa kar 4.747 Slovencev. Rezultat je pokazal, da je na Dunaju več Slovencev kot na Koroškem, zaradi solidarnosti demokratov na Dunaju »naj se prijatelji koroških Slovencev vpišejo kot Slovenci oziroma naj navedejo slovenščino kot materin jezik, da bi s tem dokazali nesmisel takega štetja«. Izid štetja v smislu zakona o narodnih skupnostih pa je navkljub obljubam, da štetja ne bodo vzeli kot osnovo za rešitev manjšinskega vprašanja, v kolikor bodo na Koroškem našli manj kot 8.000 Slovencev, osnova za teritorialno veljavnost sedmojuljske zakonodaje oz. izvršnih uredb iz leta 1977 (Grilc 1984, 131).

¹⁸ V Avstro-ogrski monarhiji se je najprej uporabljal pojem plemo (Volksstamm) in nato narodnost (Nationalität), po letu 1918 pa pojem narodna skupnost (Volksguppe), tako za narode kot za narodne manjšine kot dele narodov. St. Germainška pogodba npr. uporablja pojem "manjšine" (Minderheiten). Končna besedila ADP velikih štirih zavezniških sil jo zaradi spornosti definicije "manjšine" na samih pogajanjih obravnavajo različno. Rusko besedilo ADP tako uporablja pojem "slovenska in hrvaška narodna manjšina", angleško in francosko besedilo pa samo "manjšina" (Novak 2003, 10-11).

ZNS vsebuje tudi določbe o oznakah in napisih topografske narave v nemščini in v jeziku upoštevanih narodnih skupin. Predvideva, da mora za postavitve dvojezičnih krajevnih napisov četrtnina prebivalstva (25 odstotkov) pripadati narodnostni skupini in da je njegova izvedba odvisna od števila manjšinskega prebivalstva na podlagi rezultatov ugotavljanja manjšine, kar je v nasprotju z mednarodnim pravom. To je potrdilo tudi Avstrijsko ustavno sodišče s sodbo leta 2001, ter prag za postavitve dvojezičnih topografskih napisov znižalo na 10 odstotkov. Za določitev območij za namestitve topografskih oznak in določitev krajevnih oznak v jeziku narodnih skupnosti zakon predvideva sprejetje dodatnih uredb. Za slovensko manjšino na Koroškem sta bili sprejeti posebni uredbi (glej poglavje 4.3.2).

ZNS določa tudi uporabo jezika manjšin v upravi in sodstvu ter prepušča določitev območij in uradov vladnim uredbam za vsako narodnostno skupnost, kjer se bo njen jezik uporabljal poleg nemškega, na podlagi rezultatov ugotavljanja števila manjšinskega prebivalstva. Za slovensko manjšino na Koroškem je bila sprejeta posebna uredba (glej poglavje 4.3.1).

V sklepnih določbah ZNS predvideva doklado po veljavnih plačilnih predpisih za zvezne uslužbence, ki obvladajo in uporabljajo jezik neke narodne skupnosti v uradu kjer je ta dovoljen.

Po letu 1977 se je zvezna manjšinska politika osredotočila na poskus uveljavitve zakona o narodnostnih skupnostih in njegovih izvršnih uredb. Novelizacijo ZNS so večkrat zahtevale avstrijske narodne skupnosti, tudi slovenska na Koroškem, saj revidira 7. člen ADP, kar potrjujejo številne odločbe Ustavnega sodišča Avstrije, s katerimi so bili posamezni členi ZNS in izvedbenih uredb novelirani ali uredba celo razveljavljena. Več o tem glej v poglavju 4.3, ki obravnava tretjo točko 7. člena ADP, pravico do uporabe slovenskega jezika kot drugega uradnega jezika dodatno k nemškemu in dvojezične topografske napise.

3.2.6 Ustava Republike Avstrije

Avstrijska zvezna ustava (Bundes-Verfassungsgesetz, B-VG), sprejeta 1. februarja 1946, je v 8. členu dala pravno osnovo za upoštevanje slovenskega jezika kot jezika narodne manjšine. 8. člen Ustave Republike Avstrije se glasi: "Nemški jezik je brez vpliva na pravice, ki so na zvezni ravni priznane narodni manjšini, uradni jezik republike".

Junija 1997 so sosveti avstrijskih narodnih skupnosti predali Avstrijski zvezni vladi in zveznemu parlamentu »Memorandum avstrijskih narodnih skupnosti«, ki je vključeval predlog o sprejetju posebnega določila o državnem cilju v rangu ustavnega določila, ki naj bi vsebovalo priznanje Republike Avstrije k svoji zgodovinski, kulturni, jezikovni in etnični raznolikosti (Reiterer in drugi 2004, 257). 1. avgusta 2000 je bil z Zveznim ustavnim zakonom (BGBl. I 68/2000) 8. členu Ustave dodan drugi odstavek, ki se glasi: "Republika (Zvezna država, zvezne dežele in občine) priznava svojo jezikovno in kulturno raznolikost, ki prihaja do izraza z njenimi avtohtonimi narodnimi manjšinami. Jezik in kulturo teh narodnih manjšin, njihovo kontinuiteto in njihovo zaščito je treba spoštovati, jamčiti in spodbujati".

3.2.7 Okvirna konvencija o zaščiti narodnih manjšin

Okvirna konvencija o zaščiti narodnih manjšin (v nadaljevanju Okvirna konvencija) sprejeta s strani Ministrskega odbora Sveta Evrope 10. novembra 1994 je prvi pravno zavezujoč večstranski instrument, ki se nanaša izključno na zaščito narodnih manjšin. Sprejet tekst Konvencije s strani držav Sveta Evrope je skupno razumevanje vloge narodnih manjšin v današnjem evropskem prostoru. Odraža »duh časa, zgodovinske okoliščine in dejansko stopnjo pripravljenosti posameznih držav soočiti se z izzivi izboljšanja položaja narodnih manjšin« (Klopčič 1994/95, 266-267). Okvirna konvencija je stopila v veljavo 1. februarja 1998 ob izpolnitvi normativa ratifikacije 12. držav in je odprta tudi za nečlanice. Avstrija je Okvirno konvencijo podpisala 1. februarja 1995, ratificirala 31. marca 1998, v veljavo pa je stopila 1. julija

1998.

Po svoji zasnovi je Okvirna Konvencija (krajše OK) dokument, »ki naj bi z ohlapno dikcijo zagotavljal dovolj prostora za presojo držav o sprejemu najustreznejših ukrepov«, za ohranjanje in izražanje identitete pripadnikov posameznih manjšin z glavnim ciljem zaščititi obstoj manjšin znotraj teritorija posamezne države (Klopčič 1994/95, 268). Pristop h Konvenciji je pragmatičen, saj ne vsebuje – tako kot tudi ostali pravno obvezujoči dokumenti ne – definicije pojma »narodna manjšina«, ker sodelujoče članice Sveta Evrope pri njenem snovanju niso dosegle konsenza. Prav nedorečenost definicije daje državam možnost vloge rezerv na posamezna določila konvencije, ki se vsebinsko nanašajo le na zaščito pravic pripadnikov manjšin (ibid 268-269). Konvencija ne uvaja kolektivnih pravic, katere bi lahko interpretirali v dikciji druge točke tretjega člena »v skupnosti z drugimi«, ki je dejansko mišljena kot uživanje pravic v skupnosti z večinskim narodom ali z drugimi manjšinami.

Bistvo Konvencije, v katerem so zajete pravice pripadnikov manjšin, so vsebovane v njenem drugem in tretjem delu (čl. 4-19). V prvi vrsti se pravice Okvirne konvencije nanašajo na spoštovanje enakosti in nediskriminacije (čl.4), zagotovitev pogojev za ohranjanje in razvoj kulture, vere, jezika, tradicije in kulturne dediščine pripadnikov narodnih manjšin kot tudi na zaščito pred asimilacijo (čl.5) in diskriminacijo (čl.6). Sledi širok sklop posebnih manjšinskih pravic. Pogodbenice se zavezujejo k spoštovanju pravice pripadnikov manjšin do zborovanja, združevanja, svobode izražanja, mišljenja, vesti in vere (čl.7), vključno s pravico do ustanavljanja verskih ustanov, organizacij, društev in združenj (čl.8). Pripadnikom manjšin je zagotovljena pravica svobodnega izražanja vključno s svobodo mnenja ter sprejemanja in posredovanja informacij preko javnih občil (tisk, radio, televizija) v njihovem lastnem jeziku, ki jim jo morajo pogodbenice zagotoviti z aktivno vlogo pri dostopu in ustanavljanju (čl.9). Na področju jezikovnih pravic Konvencija določa pravico do rabe jezika manjšin v zasebnem in javnem življenju (ustno in pisno), z zagotovitvijo brezplačne pomoči tolmača v kazenskih postopkih v kolikor pripadniki manjšin ne obvladajo uradnega jezika države (čl.10), pravico do uradnega priznanja lastnih imen in priimkov (čl. 11/1) ter pravico do nameščanja topografskih označb in napisov v jeziku manjšin (čl. 11/2). V okviru izobraževalnih pravic Konvencija pripadnikom

narodnih manjšin zagotavlja pravico do izobraževanja (na vseh ravneh) (čl. 12/3), ki vključuje pravico učiti se lastni manjšinski jezik (čl.14/1), tako v okviru zasebnih izobraževalnih ustanov manjšine, katerih možnost vodenja in ustanavljanja imajo (čl.13/1) kot tudi v okviru izobraževalnih sistemov pogodbenic, ki jim ga bodo zagotovile na njihovem tradicionalnem poselitvenem ozemlju ob zadostni številčnosti in zadostnem številu zahtev (čl. 14/2). Vendar pa se učenje jezika manjšine ne sme izvajati v škodo učenja in poučevanja uradnega jezika države (čl. 14/3). Prav tako se pogodbenice zavezujejo pripadnikom narodnih manjšin zagotoviti tudi pogoje za sodelovanje v kulturnem, družbenem in gospodarskem življenju, kot tudi pri javnih zadevah, ki jih neposredno zadevajo (čl. 15), s pravico do navezovanja in vzdrževanja čezmejnih stikov (čl.17).

Šestnajsti člen državam pogodbenicam prepoveduje sprejemati ukrepe, katerih namen je spreminjanje razmerja prebivalstva na poselitvenem področju narodnih manjšin, s katerim bi lahko omejili uživanje pravic iz Konvencije. Zavezuje jih k sprejetju ustreznih ukrepov za zaščito oseb pred diskriminacijo, sovraštvom ali nasiljem »do katerih prihaja zaradi njihove narodnostne, kulturne, jezikovne ali verske identitete«. Nobena od določb Konvencije se tudi ne sme razlagati kot omejitev ali kratenje človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ki jih države pogodbenice Okvirne Konvencije pripadnikom narodnih manjšin zagotavljajo po že sprejetih zakonih ali sporazumih (čl. 22). Pripadniki narodnih manjšin pa morajo pri uresničevanju pravic in svoboščin izhajajočih iz Konvencije spoštovati zakonodajo države kot tudi pravice večinskega naroda in pripadnikov drugih narodnih manjšin (čl. 20).

Po svoji obliki Okvirna konvencija formalno mednarodnopravno zavezuje pogodbene stranke, vendar njena načela niso neposredno izvršljiva v notranjih pravnih redih držav, ampak jih je možno udejanjiti šele s pomočjo nacionalnih pravnih redov in preko različnih ukrepov vladnih politik (Klopčič 1994/95, 268).

Okvirna konvencija vsebuje številne pravice, primerljive s pravicami določenimi v sedmem členu ADP. Členi 7, 8 in 9 so vsebinsko primerljivi s 1. točko 7. člena, členi 12, 14 in 13 z 2. točko 7. člena, členi 10 in 11 s 3. točko 7. člena, člen 15 s 4. točko 7. člena, člen 16 pa s 5. točko 7. člena ADP. V četrtem poglavju, kjer bom analizirala

uresničevanje določb 7. člena ADP, s ciljem verifikacije uvodoma postavljenih hipotez, bom preverila kako se izpostavljene pravice, ki se prekrivajo s členom 7 ADP uresničujejo skozi poročila, priporočila ali mnenja o izvajanju OK s strani pristojnih organov Sveta Evrope, ki skrbijo za nadzor nad njeno implementacijo s strani Avstrije.

Nadzor nad izvajanem določil s strani pogodbenic je predviden v četrtem delu OK (čl. 24-26) in je v pristojnosti Odbora ministrov, ki mu pogodbenice preko Generalnega sekretarja posredujejo informacije o zakonskih in drugih ukrepih, ki so jih je pogodbenice sprejele za uveljavitev pravic in načel iz Konvencije (čl. 25/1). Pri presojanju primernosti ukrepov Odboru ministrov pomaga Svetovalni odbor, katerega člani morajo imeti priznano strokovno znanje s področja zaščite manjšin (čl. 26/1). Države pogodbenice so poročila dolžne poslati prvič po izteku enega leta veljavnosti konvencije v posamezni državi, ter nato vsakih pet let, z naknadnimi dodatnimi informacijami ali vsakokrat na zahtevo Odbora ministrov (čl. 25/2).

Priprava poročil držav temelji na usmeritvah (v treh ciklih) sprejetih s strani Odbora ministrov in možnih specifičnih vprašanjih s strani Svetovalnega odbora. Priprava vključuje proces konzultacij z manjšinami in nevladnimi organizacijami, katere se spodbuja k oddaji alternativnih poročil ali informacij. Ko Svet Evrope prejme poročila držav se jih takoj objavi na spletni strani in predstavi javnosti (1. cikel). Državna poročila Svetovalni odbor primerja z informacijami iz različnih virov, ki jih pridobi z rednimi obiski držav kjer se konzultira z vladnimi funkcionarji, parlamentarci, predstavniki manjšin in drugimi pomembnimi sogovorniki. Ko Svetovalni odbor preuči poročila držav sprejme mnenje, ki ga pošlje dotični državi kot tudi vsem državam, ki sestavljajo Odbor ministrov. Država prejemnica mnenja lahko nanj poda pripombe, od vsake države pa je odvisno ali mnenje Svetovalnega odbora javno objavi (2. cikel). Po prejemu mnenja Svetovalnega odbora Odbor ministrov sprejme resolucijo, ki vključuje zaključke in priporočila za državo, ki se nanašajo na implementacijo OK. Priprava resolucije daje možnosti tudi drugim državam, ki niso pogodbenice, da izrazijo svoje stališče o situaciji v tej državi. Resolucija se skupaj s pripombami države pogodbenice in mnenjem Svetovalnega odbora javno objavi, v kolikor ga država ni že prej objavila (3. cikel). V državah pogodbenicah, kjer so opravili

monitoring, so bila s ciljem spodbuditi diskusijo o ukrepih za izboljšanje zaščite manjšin organizirana tudi tako imenovana »nadaljnja zasedanja«, ki so se izkazala kot odlična priložnost združiti vse akterje vključene v izvajanje OK (tako vladne, kakor nevladne), da preučijo načine, kako rezultate monitoringa izvesti v praksi (4. cikel) (Council of Europe 2009b).

Avstrija ni spoštovala roka za prvo oddajo poročila o izvajanju OK. V presojo ga je predložila z 22 mesečno zamudo, in sicer 15. novembra 2000. Svetovalni odbor je mnenje o izvajanju konvencije sprejel 16. maja 2002, na katerega avstrijska vlada ni imela pripomb. Odbor ministrov je priporočila o izvajanju konvencije sprejel 4. februarja 2004. Drugo poročilo o izvajanju OK je Avstrija oddala 1. decembra 2006 (v nadaljevanju 2. avstrijsko poročilo o izvajanju OK), Svetovalni odbor je sprejel mnenje o izvajanju konvencije 8. junija 2007 (v nadaljevanju 2. mnenje Svetovalnega odbora o izvajanju OK). Avstrijska vlada je pripombe pripravila 26. oktobra 2007, Odbor ministrov pa je priporočila o izvajanju konvencije sprejel 11. junija 2008. Tretje poročilo mora Avstrija oddati do 1. julija 2009 (Council of Europe 2009c).

3.2.8 Evropska listina o regionalnih in manjšinskih jezikih

Evropska listina o regionalnih in manjšinskih jezikih (krajše ELRMJ) je edini mednarodni zaščitni dokument, ki v celoti obravnava eno od področij varstva narodnih manjšin - jezikovne pravice. Svet Evrope jo je sprejel 2. julija 1992 iz potrebe po varstvu ogroženih regionalnih ali manjšinskih jezikov in ne iz potrebe po varstvu posameznikov ali skupin, ki te jezike uporabljajo. Klopčič (1993, 93) pravi, da po svoji zasnovi zajema različne možnosti za uveljavljanje manjšinskih ali regionalnih jezikov v družbenem življenju, zato lahko njeno vsebino štejemo tudi kot odraz doslej uveljavljene prakse v posameznih državah. ELRMJ je v veljavo stopila 1. marca 1998.

Pristop države k ELRMJ je drugačen od ostalih dokumentov o varstvu človekovih pravic. Država pogodbenica v svoji Listini o ratifikaciji, ki jo predloži generalnemu sekretarju Sveta Evrope (čl. 18), določi vse regionalne in manjšinske jezike, in v

kolikor je določljivo določi tudi območje, kjer se ti jeziki na njenem ozemlju uporabljajo. Pri tem so ji v pomoč definicije izrazov »regionalni in manjšinski jeziki«, »ozemlje na katerem se uporabljajo jeziki regije ali manjšinski jeziki« in definicija termina »izvenobmočni jeziki«. Termin »izvenobmočni jeziki« vključuje jezike, ki jih »kljub njihovi tradicionalni uporabi ni mogoče povezati z določenim geografskim območjem«.¹⁹

Država pogodbenica se skladno s prvo točko drugega člena ELRMJ obveže k izpolnjevanju »obveznosti« iz drugega dela ELRMJ, v katerem so opredeljeni cilji in načela, ki jih mora uveljavljati za vse regionalne in manjšinske jezike, tako območne kot izvenobmočne, ki jih je v skladu s prvim členom določila. Z drugo točko drugega člena ELRMJ se država obvezuje, da bo za vsak jezik, ki ga je določila v skladu s 3. členom sprejela in »uporabljala najmanj 35 odstavkov ali pododstavkov, izbranih med določbami tretjega dela ELRMJ (čl. 8-14), v katerem so določeni »ukrepi, ki naj bi jih države izvajale za razvijanje uporabe regionalnih in manjšinskih jezikov v javnem življenju« med katerimi mora vsaj tri izbrati iz 8. člena (Izobraževanje) najmanj tri iz 12. člena (Kulturne dejavnosti in ustanove), ter najmanj po enega iz 9. (Sodne oblasti), 10. (Upravni organi in javne službe), 11. (Javni mediji) in 13. člena (Gospodarsko in družbeno življenje) ELRMJ. Klopčič (1993, 93-94) pravi, da ELRMJ ponuja državam različne možnosti uresničevanja pravic, zato ta sistem nekateri strokovnjaki imenujejo »menu sistem«, saj države same odločijo katera od oblik jim v konkretnem primeru za določen jezik regije ali manjšine najbolj ustreza. Pri tem izboru država ni dolžna izbrati istih možnosti za vse jezike regij ali narodnih manjšin znotraj njenih meja, temveč lahko izbere vsakokrat prilagodi specifičnim okoliščinam, v katerih posamezna manjšina živi.

Republika Avstrija je ELRMJ podpisala 5. novembra 1992, avstrijski parlament jo je ratificiral 10. maja 2001, v veljavo pa je stopila 1. oktobra 2001.²⁰ V listini o ratifikaciji, ki jo je deponirala pri Generalnemu sekretarju Sveta Evrope, je določila, da so

---

¹⁹ Regionalni in manjšinski jeziki so jeziki: ki »jih tradicionalno uporabljajo na določenem območju države državljani te države, ki sestavljajo skupino, ki je številčno manjša od preostalega prebivalstva te države« (čl. 1/a/i), in ki »se razlikujejo od uradnega jezika ali uradnih jezikov te države« in ne vključujejo »narečij uradnega jezika ali uradnih jezikov države, niti jezikov migrantov«(čl. 1/a/ii). »Ozemlje na katerem se uporablja jezik regije ali manjšinski jezik« pomeni »zemljepisno območje na katerem se v omenjenem jeziku izraža določeno število ljudi« (čl.1/b). »Izvenobmočni jeziki«, pa so »jeziki, ki jih kljub njihovi tradicionalni uporabi ni mogoče povezati z določenim geografskim območjem« ozemlja države kjer jih uporablja določen del državljanov neke države saj »se razlikujejo od jezika ali jezikov, ki ga ali jih uporablja preostali del državljanov te države (čl.1/c).

²⁰ Po 19 členu ELRMJ za vsako državo članico, ki poda svoje soglasje, da jo listina zavezuje začne veljati prvega dne v mesecu, ki sledi izteku trimesečnega obdobja po datumu deponiranja instrumenta ratifikacije, sprejema ali odobritve.

manjšinski jeziki na teritoriju Republike Avstrije hrvaški, slovenski, madžarski, češki, slovaški in romski jezik. Manjšinski jeziki, za katere veljajo pravice iz tretjega dela ELRMJ, so hrvaški jezik na hrvaškem jezikovnem območju Gradiščanske, slovenski jezik na slovenskem jezikovnem območju Koroške in madžarski jezik na madžarskem jezikovnem območju Gradiščanske. Za izbrane jezike se je v skladu s tretjo točko drugega člena Listine zavezala uporabljati 35. odstavek in pododstavke iz tretjega dela ELRMJ. Za izbrane ukrepe na teritoriju dežele Koroške - kot tudi za ostale izbrane manjšinske ali regionalne jezike na določenem teritoriju - je določila, da se uporabljajo v skladu z federalno strukturo Republike Avstrije in statusom jezika (Council of Europe 2001).

Za ohranitev slovenskega jezika na Koroškem se je Avstrija po posameznih področjih javnega življenja odločila izpolnjevati naslednje določbe. Vsebinsko primerljive pravice s 7. členom ADP so posebej označene.

Izobraževanje (čl. 8) – Glede izobraževanja se obvezala, da bo na ozemlju Koroške, kjer se uporablja slovenski jezik, v skladu z njegovim položajem in brez škode za poučevanje uradnega jezika države podpirala in spodbujala ukrepe na vseh nivojih izobraževanja. Na področju predšolske vzgoje, kjer oblast nima neposredne pristojnosti, bo podpirala oziroma spodbujala uveljavitev ukrepov za zagotavljanje celotnega ali vsaj znatnega dela predšolskega izobraževanja v slovenskem jeziku za vse otroke, katerih družine bodo ob zadostnem številu interesentov to želele (**tč. 1/a-iv**). Poskrbela bo, da bo znaten del osnovnošolskega izobraževanja potekal v slovenskem jeziku (**tč. 1/b-ii**) in da bo v srednješolskem izobraževanju poučevanje slovenskega jezika sestavni del učnega načrta (**tč. 1/c-iii**). Za strokovno in poklicno izobraževanja bo ob zadostni številčnosti za vse tiste učence, ki to želijo ali v primeru, da si to želijo njihove družine poskrbela za celoten ali znaten del strokovnega in poklicnega izobraževanja v slovenskem jeziku ali pa zagotovila, da bo poučevanje le-tega sestavni del učnega načrta (tč. 1/d-iv). Spodbujala bo, da se na univerze ali v druge oblike visokošolskega izobraževanja uvede poučevanje v slovenskem jeziku ali zagotovi sredstva za študij slovenskega jezika kot predmeta na univerzi ali v drugih visokošolskih ustanovah (tč. 1/e-iii). Na področju izobraževanja odraslih, kjer oblasti nimajo neposredne pristojnosti, bo podpirala in spodbujala

poučevanje slovenskega jezika (tč. 1/f-iii). Sprejela bo tudi določila, da se na vseh stopnjah zagotovi poučevanje zgodovine in kulture, katere odraz je slovenski jezik (tč. 1/g), ter zagotovila osnovno in nadaljnje usposabljanje učiteljev v slovenskem jeziku, kar bo omogočilo uresničevanje sprejetih določil na vseh nivojih izobraževanja (tč. 1/h). Za spremljanje izvajanja sprejetih ukrepov in doseženega napredka pri uvajanju ali razvoju izobraževanja v slovenskem jeziku se je zavezala k ustanovitvi nadzornega organa ali organov, ki bodo o svojih ugotovitvah, poročali v javno objavljenih periodičnih poročilih (tč. 1/i). Za ozemlja, na katerih se regionalni ali manjšinski jeziki tradicionalno ne uporabljajo, pa se je Avstrija glede izobraževanja obvezala, da bo dovolila, spodbujala ali zagotovila poučevanje v regionalnem ali manjšinskem jeziku ali poučevanje regionalnega ali manjšinskega jezika na vseh ustreznih stopnjah izobraževanja, če to upravičuje število tistih, ki uporabljajo regionalni ali manjšinski jezik (tč.2).

Sodne oblasti (čl. 9) - Na področju uporabe slovenskega jezika pred sodnimi oblastmi bo v sodnih okrožjih v katerih živi upravičeno število pripadnikov slovenske manjšine, ki uporabljajo slovenski jezik zagotovila naslednje pravice: Pripadnikom slovenske manjšine bo v kazenskih in civilnih pravnih postopkih ter postopkih pred sodišči, pristojnimi za upravne zadeve zagotovljena pravica do uporabe slovenskega jezika **(tč. /1a-ii, b-ii in c-ii)**, v katerem bodo lahko predložili tudi vso dokumentacijo ali dokaze (pisne ali ustne) **(tč. 1/a-iii)**. Nemoten civilni in upravni postopek pred sodišči bo po potrebi izvajan s pomočjo tolmačev in prevajalcev (tč. 1/b-iii in c-iii), kar za pripadnike slovenske manjšine ne bo predstavljalo dodatnih stroškov (tč.1/d). V vseh sodnih postopkih pa se je zavezala k veljavnosti vseh pravnih dokumentov, ki bodo sestavljeni v slovenskem jeziku **(tč.2/a)**.

Upravni organi in javne službe (čl. 10) – V upravnem območju države, v katerem število prebivalcev, ki uporablja jezik slovenske manjšine, to opravičuje, jim bo, v kolikor bo to možno, zagotovila možnost vlaganja ustnih in pisnih prošenj v slovenskem jeziku, v katerem jim bo tudi odgovorjeno **(tč. 1/a-iii)**, saj bo upravnim organom dovoljeno sestavljati dokumente v slovenskem jeziku **(tč. 1/c)**. Prav tako bo uporabnikom slovenskega jezika pred lokalnimi in regionalnimi oblastmi ob njihovi zadostni številčnosti dovolila možnost vlaganja pisnih in ustnih prošenj v slovenskem

jeziku (tč. 2/b); lokalne oblasti pa bodo lahko objavljale uradne dokumente v slovenskem jeziku (tč. 2/d). Z namenom uresničitve sprejetih določb se je obvezala, da bo, v kolikor bo potrebno, zagotovila prevajanje in tolmačenje (tč. 4/a). Obvezala pa se je tudi dovoliti uporabo ali prevzem priimkov v jezikih manjšin, v kolikor stranke to zahtevajo (tč. 5).

Sredstva javnega obveščanja (čl. 11) – Uporabnikom slovenskega jezika na Koroškem bo, v skladu s statusom slovenskega jezika, v obsegu posredne ali neposredne pristojnosti oblasti, njihove moči ali vloge na tem področju ob spoštovanju načela neodvisnosti in avtonomije sredstev javnega obveščanja omogočeno redno oddajanje radijskih (tč. 1/b-ii) in televizijskih programov v slovenskem jeziku (tč. 1/c-ii). Država bo omogočila ustanovitev oziroma podporo vsaj enemu časopisu (tč. 1/e-i) kot tudi produkcijo in distribucijo audio in avdiovizualnih del v slovenskem jeziku (tč. 1/d), za katero bo zagotovila že obstoječe ukrepe finančne pomoči (tč. 1/f-ii). Zavezala se je tudi k zagotavljanju neposrednega sprejemanja radijskih in televizijskih oddaj ter prostega pretoka tiskanih informacij iz sosednjih držav v slovenskem jeziku (tč. 2).

Kulturne dejavnosti in ustanove (čl. 12) – Glede kulturnih dejavnosti in ustanov – še posebej knjižnic, videotek, kulturnih centrov, muzejev, arhivov, akademij, gledališč in kinematografov, kakor tudi literarnih del in filmske produkcije, ljudskega kulturnega izražanja, festivalov in kulturne industrije, vključno z inter alia uporabo novih tehnologij – bo v obsegu pristojnosti svojih organov oblasti, njihove moči ali vloge na tem področju spodbujala kulturno ustvarjanje v slovenskem jeziku na območjih kjer se ta uporablja s pospeševanjem različnih možnosti dostopa do del v slovenskem jeziku (tč. 1/a). V različnih kulturnih dejavnostih bo zagotovila vključevanje poznavanja in rabe slovenskega jezika in slovenske kulture, kar bodo podpirali odgovorni organi, ki organizirajo ali financirajo kulturne projekte (tč. 1/d). Spodbujala bo neposredno sodelovanje predstavnikov uporabnikov jezika slovenske manjšine v programih kulturnih ustanov in njihove dejavnosti (tč. 1/f). Na območjih Koroške, kjer se jezik slovenske manjšine tradicionalno ne uporablja bo, v kolikor bo to opravičevalo zadostno število uporabnikov, spodbujala oziroma zagotavljala ustrezne kulturne dejavnosti ali objekte v skladu s pristojnostmi svojih organov oblasti, njihove

moči ali vloge na tem področju (tč. 2). Glede kulturne politike v tujini pa bo dala ustrezno mesto jeziku slovenske manjšine kot tudi kulturi, katere odraz je slovenski jezik (tč. 3).

Gospodarsko in družbeno življenje (čl. 13) – Na teritoriju celotne države, kjer se izvajajo gospodarske in družbene aktivnosti bo pospeševala oziroma spodbujala uporabo jezikov regij ali manjšin, torej tudi jezik slovenske manjšine. To bo izvajala s številnimi sredstvi, med drugimi tudi z izločitvijo določil, ki te jezike omejujejo v zakonodaji in pravilnikih podjetij in z nasprotovanjem vsakršni praksi, ki odvrta od uporabe teh jezikov v gospodarskih in družbenih dejavnostih (tč. 1/d).

Čezmejne izmenjave (čl. 14) – V dobro jezika slovenske manjšine bo na Koroškem omogočila oziroma spodbujala čezmejno sodelovanje, še zlasti med tistimi regionalnimi in lokalnimi skupnostmi, na območju katerih se uporablja isti jezik v enaki ali podobni obliki (tč. b).

V ratifikacijski listini je Avstrija, določila, da se II. del ELRMJ uporablja tudi za gradiščanskohrvaški, slovenski, madžarski, češki, slovaški in romski jezik. Z določitvijo slovenskega jezika v deželi Štajerski je avstrijska vlada priznala obstoj Štajerskih Slovencev kot jezikovne skupnosti. **Za ohranitev slovenščine na Štajerskem je Avstrija izbrala naslednje določbe (vsebinsko primerljive s 7. členom ADP so posebej označene):** Glede izobraževanja (čl. 8) bo na področju predšolske vzgoje, kjer oblast nima neposredne pristojnosti, podpirala oziroma spodbujala uveljavitev predšolskega izobraževanja (tč. 1/a-iv). Spodbujala oziroma dovolila bo, da se na univerze ali v druge oblike visokošolskega izobraževanja uvede poučevanje slovenskega jezika kot predmeta (tč. 1/e-iii). Tudi na področju izobraževanja odraslih bo podpirala in spodbujala poučevanje slovenskega jezika (tč. 1/f-iii). **S področja sredstev javnega obveščanja (čl. 11):** bo omogočena ustanovitev oziroma podpora vsaj enemu časopisu (**tč. 1/e-i**) ter produkcija in distribucija audio in avdiovizualnih del v slovenskem jeziku (tč. 1/d), za slednje bo zagotovila obstoječo finančno pomoč (tč. 1/f-ii), ter zagotovila neposredno sprejemanje radijskih in televizijskih oddaj ter prostega pretoka tiskanih informacij iz sosednjih držav v slovenskem jeziku (tč. 2). **Glede kulturnih dejavnosti in ustanov**

(čl. 12) bo spodbujala kulturno ustvarjanje v slovenskem jeziku ter omogočila dostop do del v slovenskem jeziku (tč. 1/a) ter zagotovila vključevanje poznavanja in rabe slovenskega jezika in slovenske kulture v kulturnih dejavnostih (tč. 1/d). Na območjih, kjer se slovenski jezik tradicionalno ne uporablja, bo omogočila kulturne dejavnosti ali ustanovitev objektov (tč. 2) ter dala ustrezno mesto jeziku slovenske manjšine kot tudi slovenski kulturi pri kulturni politiki v tujini (tč. 3). V celotni Avstriji bo na področju gospodarskega in družbenega življenja (čl. 13) pospeševala oziroma spodbujala uporabo jezikov regij ali manjšin (tč. 1/d). Omogočila bo tudi čezmejne izmenjave (čl. 14) oziroma čezmejno sodelovanje med tistimi regionalnimi in lokalnimi skupnostmi, na območju katerih se uporablja isti jezik v enaki ali podobni obliki (tč. b) (Council of Europe 2001).

Vsebinsko primerljive jezikovne pravice ELRMJ za koroške Slovence s pravicami iz 7. člena ADP, so sledeče: člen 11– Sredstva javnega obveščanja (tč. 1/b-ii, 1/c-ii in 2) je primerljiv s 1. točko 7. člena, člen 8 – Izobraževanje (tč. 1/a-iv, 1/b-ii, 1/c-iii) z 2. točko 7. člena, člen 9 - Sodne oblasti (tč. 1/a-ii, b-ii, c-ii, 1/a-iii, 2/a) in člen 10 - Upravni organi in javne službe (tč. 1/a-iii, 1/c, 2/b, 2/d) s 3. točko 7. člena, člen 12 - Kulturne dejavnosti (tč. 1/a) pa s 4. točko 7. člena ADP. Za štajerske Slovence pa: člen 11- Sredstva javnega obveščanja (tč. 1/e-i) s 1. točko 7. člena ter člen 12 – Kulturne dejavnosti (tč. 1/a) s 4. točko 7. člena ADP. Analiza uresničevanja teh pravic, bo skupaj s pravicami iz OK, predstavljena v četrtem poglavju.

Avstrija, kot tudi ostale države pogodbenice, so zavezane pošiljati Generalnemu sekretarju Sveta Evrope periodična poročila o politiki, ki jo izvajajo v skladu z drugim delom listine o ukrepih za izvajanje določb iz tretjega dela listine, ki so jih sprejele. Prvo poročilo morajo predložiti v enem letu po datumu, ko listina za zadevno pogodbenico začne veljati. Druga poročila pa vsaka tri leta po prvem poročilu (čl. 15).²¹ Predložena poročila pregleda Strokovni komite (čl. 16), v sestavi iz po enega člana iz vsake pogodbenice, ki jih imenuje Odbor ministrov (čl. 17)²². Strokovni komite na podlagi prejetih poročil s strani pogodbenic in informacij, ki jih nanj glede izvajanja sprejetih obveznosti držav iz tretjega dela listine« (čl. 16/2) lahko naslovijo tudi organi ali združenja, ki so pravno veljavno ustanovljeni v eni od pogodbenic, ter

²¹ Vsa poročila morajo pogodbenice v skladu s členom 15/2 javno objaviti.

²² Odbor strokovnjakov deluje v skladu s poslovnikom (čl. 16/3). »Člani odbora so imenovani za dobo šestih let« z možnostjo reelekcije (čl. 16/2).

na podlagi obiskov držav pogodbenic, kjer se Strokovni komite srečuje z oblastmi, nevladnimi organizacijami in drugimi kompetentnimi organi. Na podlagi pridobljenih informacij za Odbor ministrov pripravi evaluacijsko poročilo, kateremu priloži tudi pripombe, ki jih na njegovo zahtevo o morebitnih nejasnostih dajo pogodbenice. Odbor ministrov jih lahko javno objavi (čl.16/3). Odbor ministrov pa lahko pripravi tudi priporočila državam pogodbenicam o dejanjih, ki jih je potrebno vključiti v njihovo politiko, zakonodajo in prakso s ciljem usklajenosti z obveznostmi iz ELRMJ. Generalni sekretar Sveta Evrope Parlamentarni skupščini vsake dve leti predloži podrobno poročilo o izvajanju ELRMJ (čl.16/5), kar zagotavlja obveščenost članov evropskih parlamentov o izvajanju ELRMJ in tako omogoči izvajanje političnih pritiskov na nacionalne vlade, da sprejmejo ustrezne ukrepe, v kolikor so le-ti potrebni.

Avstrija je prvo poročilo o izvajanju ELRMJ predložila v presojo 14. februarja 2003, po letu dni, ko je ELRMJ v Avstriji stopila v veljavo. 10. septembra 2003 je Strokovni komite Avstriji postavil dodatna vprašanja na njeno izhodiščno poročilo, na katera je avstrijska vlada odgovorila 5. marca 2004. Strokovni komite je evaluacijsko poročilo o izvajanju ELRMJ s strani Avstrije pripravil 16. junija 2004, Priporočilo Odbora ministrov o izvajanju ELRMJ s strani Avstrije pa je bilo sprejeto 19. januarja 2005. Drugo poročilo o izvajanju ELRMJ je avstrijska vlada oddala tri leta po prvem poročilu, 12. decembra 2007 (v nadaljevanju 2. avstrijsko poročilo o izvajanju ELRMJ). Strokovni komite je drugo evaluacijsko poročilo o izvajanju ELRMJ sprejel 10. septembra 2008 (v nadaljevanju 2. evaluacijsko poročilo Strokovnega komiteja o izvajanju ELRMJ) in ga javno objavil 12. marca 2009, Odbor ministrov pa je drugo priporočilo o izvajanju ELRMJ sprejel 11. marca 2009 (Council of Europe 2009a).

3.2.9 Kontrola »sveta modrih« zavezanosti avstrijske vlade vrednotam EU

V zadnji obravnavani sklop varstva slovenske manjšine v Avstriji lahko štejemo tudi poglavje, ki zajema preučitev "sveta modrecev" zavezanosti avstrijske vlade vrednotam EU.

Februarja 2000 je ÖVP, kljub močnemu nasprotovanju zveznega predsednika Thomasa Klestila in domačim in tujim svarilom, sklenila »črno-modro« vladno koalicijo z FPÖ. EU se je tako prvič v zgodovini obstoja soočila z dejstvom kako ravnati v primeru prevzema oblasti skrajno desničarske stranke v eni od držav članic EU, ki je v predvolilni kampanji javno propagirala proti tujcem in manjšinam sovražno politiko. Na odkrite pojave nestrpnosti, rasizma in desnega populizma se je odzvalo tako prebivalstvo Avstrije, kot tudi politični krogi držav članic EU. Svet ministrov EU je Avstrijo politično osamil s prekinitvijo srečanj na najvišji ravni držav članic EU. Avstrijska grožnja z napovedjo »veta« odločitvam EU pa je resno ogrozila delo EU ter proces njene nadaljnje širitve, saj EU glavne odločitve sprejema s soglasjem vseh držav članic. Kot rešitev iz nastale situacije je predsednik Evropskega sodišča za človekove pravice Luzius Wildhaber ne predlog Evropske komisije in 14. članic EU spomladi 2000 imenoval tričlanski »svet modrecev«, katerega naloga je bila preveriti politično naravo FPÖ in zavezanost nove avstrijske vlade vrednotam EU, predvsem pravicam manjšin, beguncev in priseljencev (Klemenčič in Klemenčič, 2006/07: 250). V EU, ki je nastala kot gospodarska zveza, se je postavilo vprašanje, kako poseči v primeru, ko država članica krši osnovne človekove pravice, kar je izrazito politično vprašanje na področje katerih EU do tedaj ni posegala, niti ni imela pristojnosti držav za ukrepanje. Šele v Amsterdamski pogodbi sprejeti 1. maja 1999 je prvič zapisano, da EU temelji »na načelih svobode, demokracije, spoštovanju človekovih pravic, osnovnih svoboščin in pravne države, kar so skupna načela držav članic« (6. člen). Tričlanski »svet modrecev«, v sestavi Marti Ahtisaari (bivši finski predsednik), Jochen Frowein (direktor nemškega inštituta Max Planck za primerjalno javno in mednarodno pravo in bivši španski notranji minister) in Marcelino Oreja (bivši generalni sekretar Sveta Evrope in prav tako bivši član Evropske komisije), je nalogo sprejel 12. junija

2000, poročilo pa je oddal tri mesece kasneje, in sicer 8. septembra. S predstavniki koroških Slovencev in drugih narodnih manjšin se na njihovo veliko razočaranje na prvem obisku Avstrije julija 2000 niso želeli sestati. Zgodovinarja dr. Valentina Simo, predstavnika koroških Slovencev, so sprejeli na razgovor šele tik pred sprejetjem poročila (Klemenčič in Klemenčič 2006/07, 250-251). Poročilo dela »treh modrecev« vsebuje poglavje o zavezanosti avstrijske vlade pravicam manjšin in poglavje o evoluciji politične narave FPÖ. Ugotovitve modrecev o pravicah manjšin bom podala v tem poglavju, ugotovitve glede evolucije politične narave FPÖ pa v poglavju 4.1.5.

Glede standardov v zvezi s pravicami narodnih manjšin so »modreci« v Poročilu (12.-13. odstavek) ugotovili, da je Avstrija, ena od 9 članic EU, ki so sprejele pomemben dokument Sveta Evrope, Okvirno konvencijo za zaščito narodnih manjšin. Okvirna konvencija je v Avstriji stopila v veljavo 1. julija 1998. Vse države članice so sprejele tudi sklepni dokument OVSE o človeški dimenziji, sprejet na Kopenhagenski konferenci junija 1990. V drugem poglavju Poročila (20.-29. odstavek), ki je namenjeno obvezam avstrijske vlade glede pravic manjšin je najprej obravnavan »Pravni sistem in dejansko stanje«. Ugotovili so, da v Avstriji obstaja sistem zaščite narodnih manjšin že od prve svetovne vojne dalje in da sta z ADP priznani slovenska in hrvaška manjšina, ki živita na Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem in uživata specifične kulturne pravice ter pravice s področja izobraževanja, kot tudi zakonsko določene pravice do uradnega jezika v teh deželah. Poročilo navaja, da od leta 1976 avstrijska zakonodaja priznava različne skupnosti narodnih manjšin (Volksgruppen), poleg tistih priznanih z ADP, ki imajo posebne značilnosti iz katerih izhajajo specifične pravice, in sicer Hrvaško, Slovensko, Madžarsko, Češko, Slovaško in Romsko manjšino. Številčno stanje teh manjšin je bilo na osnovi popisa prebivalstva iz leta 1991, ki je ugotavljal uporabo manjšinskih jezikov različno od nekih drugih ocen števila pripadnikov manjšin. Slovencev naj bi bilo 20.191 po popisu iz 1991, po drugih ocenah pa 15.000 v vsej Avstriji. Izhajali so iz podatkov, ki jih je Republika Avstrija navedla v prvem poročilu o izvajanju Okvirne konvencije za zaščito narodnih manjšin, ki ga je oddala 30. junija 2000. Nadalje so ugotovili, da je poučevanje manjšinskih jezikov možno na Gradiščanskem in Koroškem, na drugih področjih pa za to obstajajo zasebne šole ter da je bil v šolskem letu 1998/99 zagotovljen pouk v

nemščini in slovenščini 1.620 otrokom. Da je Avstrijsko ustavno sodišče v več razsodbah pojasnilo domet pravic manjšin iz ADP in da je v razsodbi z dne 19. marca 2000 razsodilo, da zakonodaja o dvojezičnem šolstvu v osnovnih šolah na Koroškem, kjer bi moral biti pouk dvojezičen, enakovreden v nemškem in slovenskem jeziku ni v skladu z ADP in da ta razsodba še ni v celoti izvedena na upravni ravni. V drugem sklopu Poročila (25.-26. odstavek), ki se nanaša na novo manjšinsko določbo v avstrijski ustavi so pozitivno ocenili 2. odstavek 8. člena ustave, ki je začel veljati 1. avgusta 2000, s čimer je »v avstrijsko ustavno pravo vključena specifična ustavna obveza za promocijo obstoja in dejavnost raznih skupin narodnih manjšin«. V tretjem sklopu Poročila so glede »drugih ukrepov« v 27. odstavku ugotovili stanje glede dvojezične topografije na Gradiščanskem za hrvaško in madžarsko manjšino: da je v 51. občinah na podlagi upravnega ukrepa z dne 21. junija 2000 nameščenih 260 dvojezičnih tabel z imeni krajev v dveh jezikih. Navajajo tudi, da je z »upravnim ukrepom, ki bo začel veljati 1. oktobra 2000 avstrijska zvezna vlada za pripadnike madžarske manjšine odobrila določila v zvezi z rabo madžarskega jezika v odnosih z oblastmi«. V petem sklopu Poročila (29. odstavek) v sklepni ugotovitvi glede pravic manjšin pa so ugotovili, da je manjšinska ustavna zaščita v Avstriji, ki jo zagotavlja avstrijski pravni sistem v Avstriji širša kot v številnih drugih evropskih državah (Brezigar 2000, 116-121).

Poročilo k zaščiti manjšin po mnenju Brezigarja (2000, 122) ni dodalo ničesar, kar ne bi bilo že znano. Brezigar (ibid, 116-122) v kritiki besedila navaja nedoslednosti, ki »izhajajo iz razkoraka med pravno osnovo in dejanskim stanjem« in pomanjkljivosti, ki izhajajo iz »sektorialnih ukrepov, ki zadevajo samo nekatere manjšine in ne vseh«: Poročilo (12.-13. odstavek) ne navaja, da je Avstrija zamudila rok enega leta za oddajo poročila o izvajanju Okvirne konvencije, ki ga je Svetu Evrope oddala v uradni angleški verziji šele 15. novembra 2000. V času nadzora »sveta modrecev« je z uradnim poročilom zamujala že več kot leto dni. Prav tako Poročilo (20.-29. odstavek) v drugem delu navaja le obstoj pravnega sistema za zaščito narodnih manjšin, ne ugotavlja pa dejanskega stanja uresničevanja pravic slovenske in hrvaške manjšine, ki živita na Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem, in sicer na področju kulture, izobraževanja in uradnega jezika. Poudarili so tudi, da je z ADP priznana slovenska

manjšina na Štajerskem, ki pa dejansko takrat še ni bila priznana. Niti v tej deželi ni zakonske podlage za izvajanje pravice štajerskih Slovencev do uradnega jezika kot ga navaja poročilo. Glede številčnega stanja manjšin naj bi obstajali dvojni uradni podatki Avstrije, dvojnost pa kot kaže nadzornike ni zmotila. Da se je Slovenska manjšina v približno desetih letih številčno zmanjšala za 25 odstotkov, to po mnenju Brezigarja lahko pomeni le umetno zmanjševanje števila Slovencev ali pa zelo nizko raven zaščite manjšine, po kateri se je vsak četrti Slovenec asimiliral. Kritično lahko ocenimo, da je od šestih priznanih manjšin možnost poučevanja manjšinskih jezikov dana samo Hrvatom in Madžarom na Gradiščanskem in Slovencem na Koroškem. O obstoju morebitnih zasebnih šol ostalih manjšin pa ni podatkov. Modreci so kot pozitivno ocenili novo manjšinsko določbo 8. člena v avstrijski zvezni ustavi, ki pa so jo manjšine zahtevale tri leta. Nanj je vlada pristala šele po kritikah EU, da ne spoštuje osnovnih človekovih pravic. Poročilo navaja tudi stanje glede dvojezične topografije na Gradiščanskem za hrvaško in madžarsko manjšino, ne navaja pa dvojezičnih napisov npr. na Koroškem, ki jo določa že stara zakonodaja in do danes niso nameščeni. Prav tako niso omenili določil glede rabe manjšinskih jezikov, ki so že v veljavi za druge manjšine, npr. za Koroške in Štajerske Slovence, in ali se ta dejansko izvajajo.

Modreci so v 117. odstavku poudarili, da nimajo mandata, da bi se izrekli o ukrepih sprejetih s strani 14 držav članic EU. Priporočili pa so naj se znotraj EU razvije mehanizem za opazovanje in vrednotenje predanosti posameznih držav članic glede upoštevanja skupnih evropskih vrednot. Zagovarjali so vpeljevanje procedure po 7. členu Pogodbe o EU, ki bi preprečila podobno situacijo, kot je v Avstriji. Takšen mehanizem bi omogočal odprt in nekonfrontiven dialog, za katerega bi se zavzemale države članice. V 119. odstavku poročila so poudarili pomen obstoja institucionalne ureditve znotraj institucij skupnosti, npr. ustanovitev pisarne za človekove pravice znotraj Sveta, ki bi poročala Evropskemu svetu, imenovanje Komisarja odgovornega za človekove pravice znotraj Komisije in povečanje aktivnosti, obstoječe EU opazovalnice za rasizem in ksenofobijo, s sedežem na Dunaju, ali pa tudi ustanovitev EU Agencija za človekove pravice.

Modreci so ocenili, da so sankcije štirinajsterice proti dunajski vladi neutemeljene ter

da avstrijska vlada ne ogroža evropskih vrednot in kršitev človekovih pravic. Romano Prodi, tedanji predsednik Evropske komisije je na podlagi poročila ocenil, da ukrepi proti Avstriji niso več potrebni. Septembra 2000 je EU sankcije proti Avstriji ukinila. S sklepno ugotovitvijo modrecev, da je manjšinska ustavna zaščita v Avstriji, ki jo zagotavlja avstrijski pravni sistem širša kot v številnih drugih evropskih državah pa je bila lahko zadovoljna le Avstrijska vlada, ki že od nekdaj zagovarja svojo manjšinsko politiko kot eno najboljših v Evropi, kar pa ni mnenje slovenske manjšine v Avstriji. Predstavniki slovenske manjšine so poročilo ocenili kot »površno, pavšalno, nediferencirano in zgrešeno«. Na podlagi njihove ocene bodo manjšine »svoja prizadevanja za enakopravnost v bodoče še težje uveljavile kot doslej« (Malle v Klemenčič in Klemenčič, 2006/07, 252). Klemenčič in Klemenčič (2006/07, 252) pravita, da je »misija modrecev bolj ali manj zgrešila svoj namen. Mnenje Novaka (2003, 94) pa je, da je Slovenija kot država zaščitnica svoje manjšine v Avstriji zamudila priložnost, da bi EU opozorila na kršitve človekovih pravic njenih pripadnikov.

4 ANALIZA URESNIČEVANJA DOLOČB 7. ČLENA ADP

V nadaljevanju bom s kritično analizo prikazala normativno zagotovljen in dejanski položaj slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem in Štajerskem v smislu zagotavljanja izvedbe posebnih pravic iz 7. člena ADP po posameznih odstavkih. Analizirala bom tudi vsebinsko primerljive pravice iz OK in ELRMJ. Izhajala bom iz neizpoljenih obveznosti Avstrije do zagotovitve teh pravic, dodala pa bom tudi ugotovitve »sveta modrih« o politični naravi FPÖ, kar mi bo v zaključku naloge pomagalo potrditi uvodoma postavljeni hipotezi.

4.1 »Avstrijski državljani, pripadniki slovenske (...) manjšine na Koroškem, (...) in Štajerskem, uživajo iste pravice pod istimi pogoji kot vsi drugi avstrijski državljani, vključno s pravico do lastnih organizacij, zborovanj in tiska v svojem lastnem jeziku (tč. 1)«

Temelje pravice, pravico združevanja in zbiranja, pravico svobode izražanja mnenja ter pravico do verske svobode, mišljenja in vesti avstrijski pravni red zagotavlja vsem osebam, tudi pripadnikom manjšin v členih 9, 10 in 11 EKČP. Pravica pripadnikov manjšin do zborovanja, združevanja, svobode izražanja, mišljenja je zagotovljena tudi v 7. členu OK. 8. člen OK pa zagotavlja pravico do ustanavljanja organizacij, društev in združenj.

4.1.1 Organizacije in združenja

Slovensko narodnostno skupnost na Koroškem danes zastopajo tri ločene družbenopolitične organizacije s sedežem v Celovcu. Prva je leta 1949 ustanovljen Narodni svet koroških Slovencev/Rat der Kärntner Slowenen (krajše NSKS)²³, druga pa je Zveza slovenskih organizacij/Zentralverband slowenischer Organisationen

---

²³ NSKS je ob ustanovitvi je prevzel vrsto značilnosti predvojnih osrednjih organizacij Slovencev na Koroškem - Političnega gospodarskega društva za koroške Slovence in Prosvetne zveze (Vilhar 1993, 121).

(krajše ZSO)²⁴ ustanovljena leta 1955 (Austrian Centre for Ethnic Groups. 1996, 20).²⁵

Po razkolu znotraj NSKS je tretja manjšinska organizacija od leta 2003 Skupnost koroških Slovencev in Slovenk/Gemeinschaft der Kärntner Slowenen und Sloweninnen (krajše SKS), ki pa ji NSKS ob ustanovitvi ni priznavala zastopniške vloge.²⁶

NSKS zastopa »tradicionalno bolj katoliško usmerjene koroške Slovence«. Tako kot SKS se ima za predstavnika političnih, gospodarskih in kulturnih pravic ter interesov Koroških Slovencev. V nasprotju z njim pa ZSO poudarja nadstrankarstvo in odprtost do vseh demokratičnih strank, posebej še levosredinskih. Slovensko narodno skupnost na Koroškem pojmuje kot del slovenskega in avstrijskega kulturnega prostora, samo sebe pa kot samostojen političen subjekt, ki se zavzema za medetično sodelovanje in multikulturalnost. SKS pa je ideološko neopredeljena zastopniška organizacija, prizadeva se »za dialog znotraj slovenske narodne skupnosti«, kot tudi z večinskim narodom, za »sporazumno in mirno reševanje odprtih vprašanj pravne zaščite in vsestranskega razvoja slovenske narodne skupnosti na Koroškem« (Skupnost koroških Slovencev in Slovenk 2003; Sadovnik 2009).

Primarno se krovne organizacije ločujejo predvsem po političnih ciljih. ZSO zavrača partikularne pravice narodne skupnosti in koncept kolektivnih pravic, NSKS ima za cilj uresničevanje posebnih pravic manjšine in politično neodvisnost, v smislu samostojnega političnega zastopstva. SKS pa se zavzema za uresničevanje tako individualnih kot kolektivnih pravic manjšine ter za »skupno demokratično, pluralistično zastopstvo koroških Slovencev«.

Petdesetletna dvotirna organizacijska struktura koroških Slovencev, ZSO in NSKS, je slovenski narodni skupnosti na Koroškem povzročila neocenljivo škodo. Gre predvsem za zapravljanje politične energije, porabljene za izboritev pristojnosti v

---

²⁴ ZSO je bila ustanovljena pod pokroviteljstvom in s podporo komunističnega režima Slovenije in Jugoslavije in je nadaljevalka tradicije Demokratične fronte delovnega ljudstva in njene predhodnice Osvobodilne fronte za Slovensko Koroško (Vilhar 1993, 231; Austrian Centre for Ethnic Groups. 1996, 20).

²⁵ NSKS je od ustanovitve 1949 do začetka 1960 predsedoval dr. Joško Tischler, 1960 – oktobra 1968 dr. Valentin Inzko, 1968-1972 dr. Reginald Vospemik, 1972 - 1976 ponovno dr. Joško Tischler, nasledil ga je dr. Matevž Grilc, nasledil ga je Rudi Vovk, marca 2000 – septembra 2001 Bernard Sadovnik, 2001- julija 2005 Jože Wakounik, 2005 – aprila 2009 dr. Matevž Grilc, od 1. aprila 2009 NSKS predseduje Karel Smolle. ZSO pa je od ustanovitve 1955 do maja 1982 vodil dr. Franci Zwitter, nasledil ga je Feliks Wieser, od leta 1992 je predsednik dr. Marjan Sturm.

²⁶ Zaradi konflikta takratnega predsednika stranke NSKS Bernarda Sadovnika in Zbora narodnih predstavnikov, je septembra 2001 Bernard Sadovnik odstopil z mesta predsednika NSKS (Vovk 2009b). Predsednik SKS je od ustanovitve organizacije.

medsebojnih sporih. Praksa se nadaljuje tudi z ustanovitvijo SKS kot tretje predstavniške organizacije. Želja po enotnem zastopstvu je ZSO in NSKS leta 1994 privedla celo do izvedbe izhodiščnih volitev o enotnem zastopstvu koroških Slovencev med 1.1000 funkcionarji slovenskih združenj, ki naj bi jim glede na pozitiven 90 odstotni rezultat ob 67 odstotni udeležbi sledile skupne demokratične volitve, do katerih pa zaradi odklonitve sodelovanja s stani ZSO ni prišlo (Austrian Centre for Ethnic Groups 1996, 21). Kljub ideološkim razlikam se ZSO in NSKS prizadevata za enotnost, kar z izjemo v letih 1989 -1999, dosejata v Koordinacijskem odboru koroških Slovencev (krajše KOKS), ki kljub temu da vse tri predstavniške organizacije v novejšem času vse tesneje sodelujejo še ne vključuje SKS.²⁷ V KOKS-u se NSKS in ZSO zavzemata za konstruktiven diskurz o pomembnih vprašanjih, za katere sprejemata večinske odločitve. Rezultat njunih skupnih prizadevanj je Spomenica koroških Slovencev z dne 11. oktobra 1955 avstrijski vladi, vladam štirih zavezniških sil in Jugoslaviji o izvajanju 7. člena ADP, dopolnjena leta 1975, in naslovljena na avstrijsko vlado, ki je še danes platforma narodnopolitičnih zahtev koroških Slovencev (Vilhar 1993, 121 in 231).

ZSO in SKS pa se zavzemata za skupni usklajevalni organ med vsemi tremi predstavniškimi organizacijami. Razširitev KOKS-a s predstavniki SKS-a naj bi bil prvi korak do skupnega zastopstva slovenske manjšine na Koroškem.²⁸ Alternativno SKS predlaga ustanovitev Delovne skupnosti slovenskih političnih organizacij na Koroškem, v katerem naj bi se usklajevala vsa pomembna manjšinska vprašanja.²⁹ Organ dogovarjanja med ZSO in SKS je od februarja 2004 Usklajevalni odbor³⁰, v

---

²⁷ Jedro nesoglasij je bil vstop v sosvet pri Uradu zveznega kanclerja in različni pogledi na novelo Manjšinskega šolskega zakona za Koroško leta 1988. V tem času KOKS praktično ni deloval, Avstrija pa se je pri zavračanju zahtev sklicevala na njuno neenotnost. Do dogovora o oživitvi in reformi KOKS-a v smislu širšega demokratičnega soodločanja, po več kot desetih letih medsebojne blokade med osrednjima organizacijama, je prišlo oktobra 1999. Dogovorili sta se za t.i. razširjeni 60. članski KOKS (v katerem sta obe osrednji organizaciji zastopani s polovico članov), ki odloča v primeru, ko v navadnem šestčlanskem KOKS-u (v sestavi 6. članov: 3 NSKS, 3 ZSO) ne najdejo skupnega konsenza. Razširjeni KOKS lahko, z razliko od navadnega KOKS-a, odloča po večinskem principu, z izjemami - vprašanje financ, strankarsko-politične in ideološke opredelitve in organiziranosti obeh organizacij.

²⁸ KOKS naj bi se dopolnil s tremi predstavniki SKS. »Dopolnjeni KOKS naj bi v skladu s predlogom ZSO in SKS odločitve sprejemal soglasno. Ko to ne bi bilo mogoče, naj bi sklepe z navadno večino sprejeli v razširjenem KOKS-u. Tega naj bi sestavljalo po 15 članov iz NSKS, ZSO in SKS« (SiOL.net, 2008).

²⁹ »Po statutu v ožjem odboru skupnosti naj ne bi bilo preglasovanja ene organizacije, v razširjenem odboru pa naj bi bili veljavni sklepi z dvotretjinsko ali celo tričetrtinsko večino. Predsednik naj bi rotiral in bil vedno istočasno tudi predsednik Sosveta za slovensko narodno skupnost«. V Koordinacijskem odboru pa SKS predlaga tudi sodelovanje predstavnika Enotne liste in manjšinskih govornikov deželnozborskih strank. Takšna sprememba bi pogojevala tudi spremembo sestave Slomedie - družbe slovenskega tednika - v katero bi morali vključiti tudi Skupnost koroških Slovencev in Slovenk ter obe osrednji kulturni organizaciji. Z ureditvijo jasnega uredniškega statuta in s spremembo sestava družbe pa bi razrešili tudi trenutno težavno delovanje tednika Novice (Skupnost koroških Slovencev in Slovenk 2009).

³⁰ Usklajevalni odbor sklepa z navadno večino glasov in šteje šest oseb, tri imenuje ZSO in tri SKS (Zveza slovenskih organizacij 2004). V kolikor ne dosežejo soglasja o načelnih vprašanjih odločajo v širšem Usklajevalnem odboru, ki šteje 30 članov, v katerega vsaka od organizacij imenuje polovico članov (Sturm 2009).

katerem se dogovarjata o njihnih skupnih ciljih v prizadevanju »za širitev duha strpnosti, demokracije in pravne države«, med katerimi je tudi krepitev vloge Sosveta pri Uradu zveznega kanclerja (Zveza slovenskih organizacij 2004).

Slovensko narodno skupnost na Štajerskem zastopa leta 1988 ustanovljeno Kulturno društvo člen 7 za štajerske Slovence/Der Artikel-VII-Kulturverein für Steiermark ³¹, ki ima od leta 1993 v Gradcu tudi svojo pisarno. Cilj Kulturnega društva je zagovarjati pravice zapisane v 7. členu ADP, podpora pouka slovenščine na avstrijskem Štajerskem ter kulturno in znanstveno delo (Weitlainer 2009). Pridobitev društva je od leta 1995 Pavlova hiša v Potrni pri Radgoni, prenovljena v kulturni dom s finančno pomočjo iz Dunaja in Ljubljane. Hiša je spomenik kulturne dediščine in prostor za srečevanje štajerskih Slovencev. Čeprav je bilo čutiti odpor štajerske deželne politike do obstoja manjšine, je uradna Avstrija po osamosvojitvi Slovenije priznala upravičenost delovanja Kulturnega društva člen 7 in s tem priznala tudi obstoj slovenske manjšine na avstrijskem Štajerskem (Voglar 1997, 259). Leta 2001 je takratna deželna glavarka Waltraud Klasnic prvič obiskala Pavlovo hišo, kar je pomenilo formalno priznanje manjšine. Od takrat manjšina prejema finančno podporo deželne vlade (Weitlainer 2009).

Vse štiri predstavniške organizacije Slovencev v Avstriji so članice Centra avstrijskih narodnosti/Österreichisches Volksgruppenzentrum s sedežem na Dunaju, ki združuje zastopniške organizacije avstrijskih narodnih skupnosti: Gradiščanske Hrvatice, Gradiščanske Madžare, koroške Slovence, štajerske Slovence, dunajske Čehe in Slovake, Rome in Sinte (Vilhar 1993, 9).

Slovenska narodna skupnost na Koroškem in Štajerskem kot tudi vse ostale avstrijske narodnostne skupnosti prejemajo skladno z določili 1. in 8.- 11. člena Zakona o narodnostnih skupnostih (podpiranje obstoja, kulture, identitete in pravic narodnih skupnosti), 19. člena Temeljnega državnega zakona (pravica do ohranjanja in negovanja narodnosti in jezika), 2. odstavka 68. člena St. Germainске pogodbe (sorazmeren del sredstev iz proračunov), 4. odstavka 7. člena ADP (pravica do kulturnih ustanov) in 2. odstavka 8. člena Zveznega ustavnega zakona letna sredstva zvezne vlade namenjena ohranjanju in varovanju njihovega jezika, kulture in

---

³¹ Od ustanovitve do septembra 2007 je Kulturnemu društvu predsedoval Branko Lenart, nasledila ga je mag. Susanne Weitlainer.

identitete (Österreichisches Volksgruppenzentrum 2000a, 36). Osrednje organizacije koroških Slovencev, Narodni svet koroških Slovencev, Zveza slovenskih organizacij, Krščanska kulturna zveza in Slovensko kulturno združenje po avstrijskih podatkih prejemajo po 95.000 evrov letne finančne podpore za vzdrževanje infrastrukture, Skupnost koroških Slovencev in Slovenk 65.000 evrov. Leta 2007 je šestinsedemdeset registriranih organizacij slovenske narode manjšine na Koroškem, skupaj s katoliško cerkvijo prejelo preko Urada zveznega kanclerja 1.140.000 evrov iz zveznega proračuna za promocijo manjšin. Podporna sredstva prejemajo tudi od zvezne dežele Koroške in od občin (Bundeskkanzleramt Österreich 2007, 120). Trikrat višja letna sredstva prejemajo iz Slovenije preko Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu (Bojnec 2009). Na Štajerskem delovanje Kulturnega društva podpira zvezna dežela iz proračuna za promocijo narodnih manjšin. Po avstrijskih podatkih so leta 2006 prejeli 12.000 evrov, leta 2007 pa 10.000 evrov finančne podpore (Bundeskkanzleramt Österreich 2007, 169). Finančna sredstva prejemajo tudi preko Urada zveznega kanclerja, v letu 2008 so prejeli 60.000 evrov. Dvakrat višja sredstva prejemajo iz Slovenije, preko Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu (Weitlainer 2009). Zvezne subvencije za ohranitev in razvoj kulture in tradicije avstrijskih manjšin se od leta 1995 ne zvišujejo in ne usklajujejo z inflacijo, s čimer je seznanjen tudi Svetovalni odbor (2008, 13-14) glede izvajanja 5. člena OK. Prav tako je seznanjen, da je razdeljevanje sredstev za aktivnosti narodnih manjšin preko Urada zveznega kanclerja netransparentno in nenamensko, zato je v 2. mnenju glede izvajanja OK avstrijske zvezne oblasti pozval k sprejetju jasnih usmeritev glede distribucije teh sredstev v sodelovanju s predstavniki manjšine.

4.1.2 Tisk in mediji v slovenskem jeziku

Svoboda komunikacij je v Avstriji zagotovljena z ustavnopravnimi določili 13. člena Ustave, 10. členom EKČP in z Zakonom o avstrijski radioteleviziji (BGBl. 379/1984, BGBl. I. 83/2001). Poleg 1. točke 7. člena ADP (pravica do tiska v lastnem jeziku) je pravica do uporabe slovenskega jezika v tisku in medijih pravno podana tudi z 2. odstavkom 19. člena TDZ (priznava uporabo jezikov narodnih skupin v "javnem

življenju"), 3. odstavkom 66. člena St. Germainse pogodbe (svobodna uporaba kateregakoli jezika – v "tisku", na javnih shodih ali drugačni obliki objavljanja), 67. členom (določilo o enakopravnosti) in 2. odstavkom 68. člena St. Germainse pogodbe (finančna podpora narodnih skupin – tudi občil), kot tudi z 4. točko 7. člena ADP (udeležba v kulturnih ustanovah) in 8. člena Zakona o narodnih skupnostih (sredstva za podporo tisku in občilom) (Österreichisches Volksgruppenzentrum 2000a, 40-41). Pravica svobodnega izražanja vključno s svobodo mnenja ter sprejemanja in posredovanja informacij preko javnih občil v jeziku manjšine, z aktivno vlogo države pri dostopu in ustanavljanju je zapisana tudi v 9. členu Okvirne konvencije ter v 11. členu Evropske listine o regionalnih in manjšinskih jezikih, ki obravnava sredstva javnega obveščanja (glej izbrane pravice v poglavju 3.2.8).

Slovenska narodna skupnost na Koroškem je ob odsotnosti izdaje dnevnega časopisja, ki ga dobiva iz matice Slovenije, preskrbljena z vsem drugim periodičnim tiskom. Redno izhajata dva tedenska časopisa: slovenski cerkveni časopis Nedelja, ki ga od 1926 izdaja katoliška cerkev, in Novice, ki ga izdaja družba SloMedia – njena lastnika sta NSKS in ZSO. Novice³² so začele izhajati 11. aprila 2003 in so nasledile dotedanji glasili obeh osrednjih organizacij, Slovenski vestnik, ustanovljen s strani Osvobodilne fronte za Slovensko Koroško, ki ga je od 1955 izdajala Zveza slovenskih organizacij, in Naš tednik, ki je bil od leta 1949 tednik NSKS (Narodni svet koroških Slovencev 2006b; Vilhar 1993 161 in 202). SKS od januarja 2004 izdaja Infolist »Skupnost« (Skupnost koroških Slovencev in Slovenk 2009; Sadovnik 2009).

V založbi Mohorjeve družbe izhaja tudi družinski mesečni časopis Družina in dom, štirinajstdnevnik Mladi rod, s katerim mladi bralci dopolnjujejo izobraževalne zahteve, ter občinski časopis Celovski zvon, z vsebinsko obravnavo kulturnih in političnih zadev različnih regij južne Koroške, ki ga kvartalno izdaja Enotna lista. Poleg omenjenih publikacij je pripadnikom slovenske manjšine na voljo tudi nekaj kulturnih revij, na krajevni ravni občasne publikacije društev in političnih organizacij, ter številne knjige v slovenskem jeziku, ki so v založbi Mohorjeve družbe, Založbe Drava

---

³² Novice so po lastni definiciji »nadstrankarski in ideološko usmerjen tednik za politiko, kulturo, gospodarstvo in druga družbena področja v slovenskem jeziku. So odprt, širok in sodoben medij, ki se razume kot instrument demokratičnega oblikovanja mnenj v odprti družbi na sečišču evropskih integracijskih procesov, katere del je tudi slovenska narodna skupnost na Koroškem. Hkrati so novice tudi spletni portal, ki v slovenščini in nemščini dinamično in dnevno aktualno posreduje informacije o Slovencih na Koroškem, o drugih manjšinah v Avstriji in o dogajanju v sosednjih regijah, ponuja seriozen dokumentacijski arhiv o manjšinskih vprašanjih in je tako tudi referenčni naslov za druge medije. Kot informacijski medij v tiskani in elektronski obliki podpira težnje slovenske narodne skupnosti na Koroškem« (Narodni svet koroških Slovencev 2006b).

in Založbe Wieser dostopne v Mohorjevi knjigarni in knjigarni Naša knjiga v središču Celovca. Mogoče pa jih je kupiti tudi v številnih vaseh južne Koroške (Austrian Centre for Ethnic Groups 1996, 51).

Zakon o subvencioniranju tiska (BGBl. 136/2003) iz leta 2003 omogoča lažji dostop do sredstev namenjenih za financiranje tiska narodnih manjšin. Medtem ko zakon določa, da morajo imeti tedenski časopisi minimalno naklado 5.000 izvodov in dva redno zaposlena novinarja, to po avstrijskih navedbah leta 2007 ni veljalo za tednike narodnih manjšin. Slovenska tednika Novice in Nedelja sta bila financirana na podlagi Zakona o subvencioniranju tiska iz leta 1985 (Bundeskanzleramt Österreich 2007, 119). Iz 2. evaluacijskega poročila o izvajanju ELRMJ glede izvajanj določila člena 11-1/e-i ELRMJ, po katerem naj bi država omogočila ustanovitev oziroma podporo vsaj enemu časopisu, pa je razvidno, da je bil Strokovni komite (2009, 40) seznanjen tudi s spremembo pogojev za financiranje časopisov na Koroškem, pod katerimi je situacija slovenskega osrednjega časopisa Novice vedno bolj kritična, saj je časopis sedaj predvsem odvisen od finančne podpore iz Slovenije. Dežela Koroška je sicer junija 2007 sprejela Sklad za promocijo tiska, vendar za financiranje časopisa zahteva doseganje naklade treh odstotkov populacije Koroške, kar pa je za slovenska tednika previsoko. To Strokovni komite obžaluje, zato je spodbudil oblasti da zagotovijo informacijo glede slovenskih časopisov in sprejmejo ukrepe za zagotovitev obstoja vsaj enega slovenskega časopisa.

Poleg tiskanih medijev in periodike Slovenska narodna skupnost na Koroškem dosega raven obveščenosti v materinem jeziku tudi iz množičnih elektronskih medijev. V okviru slovenske redakcije koroškega deželnega studia ORF v Celovcu je vsako nedeljo ob 13.30 uri na sporedu polurna regionalna televizijska oddaja *Dober dan Koroška*, ki jo predvajajo na 2. lokalnem programu ORF. Oddajo si je možno ogledati tudi na internetni strani slovenskega sporeda koroškega deželnega studia ORF (<http://volksgruppen.ORF.at>), ki je bila vzpostavljena maja 2004 v okviru skupne internetne strani za vse narodne skupnosti v Avstriji, kar omogoča njen ogled tudi Slovencem, ki ne živijo na Koroškem. Ponovitev oddaje predvaja tudi televizijski program Radiotelevizije Slovenija. Slovenska manjšina na Koroškem se lahko dnevno informira o tekočih dogodkih s področja narodnih manjšin tudi na teletekstu

ORF, na strani 639. Koroški deželni studio ORF je do februarja 2004 predvajal tudi dnevno petdeset minutno radijsko oddajo v slovenskem jeziku, ki se je z letom 2004 razširila na dve uri. Njeno uvedbo je leta 1945 dosegel dr. Joško Tischler kot član začasne koroške deželne vlade pri angleški zasedbeni oblasti. Želja koroških Slovencev je bila, da se radijske oddaje razširijo, zato sta obe osrednji organizaciji NSKS in ZSO v operativnem koledarju leta 1979 zahtevali celodnevni radijski program v slovenščini in uvedbo televizijskih oddaj, slednje so bile uvedene leta 1989 (Narodni svet koroških Slovencev 2003b).

Konec oktobra 1998 sta začeli oddajati tudi zasebni regionalni radijski postaji, Radio Korotan, ki je oddajal pretežno v slovenskem jeziku, in Radio Agora, ki je oddajal v obeh deželnih jezikih. Slišni sta bili na celotnem poselitvenem prostoru Slovencev na Koroškem, z celodnevnim oddajanjem - na skupni frekvenci oddajnika. Njuno ustanovitev in možnost oddajanja je omogočila uvedba finančnih spodbud. V prvih dveh letih je znašala za vsako po 5 milijonov ATS, v naslednjih letih se je občutno znižala (Novak 2003; 229-230). V začetku julija 2001 sta pričeli sodelovati z javno radiotelevizijo ORF; kooperacija med ORF-om, Korotanom in radijem Agora se je imenovala Radio dva (Narodni svet koroških Slovencev 2003b). Sodelovanje s privatnima radijema je omogočila sprememba Zakona o avstrijski radioteleviziji leta 2001, po katerem mora ORF za manjšine, za katere obstajajo narodni sosveti pripravljati primeren del programov v jezikih narodnih manjšin (Svet Evrope 2006, 65). S koncem leta 2002 je ORF pretrgal sodelovanje, z izgovorom pomanjkanja sredstev, so bile ukinjene vse podpore. Dejansko je bil glavni vzrok ukinitve nesodelovanje koroških Slovencev pri nesprejemljivih predlogih vlade glede dvojezične topografije (Novak 2003, 230). Delavci Radia dva so z dvema gladovnima stavkama skušali radio rešiti, vendar je moralo vodstvo zaradi finančnih težav oddajanje 11. julija 2003 prekiniti. Z željo rešitve radia so se zastopniki osrednjih organizacij julija in septembra na Dunaju trikrat sestali z vodstvom ORF-a. O radiju je razpravljala tudi Zbor narodnih predstavnikov NSKS, oba odbora ZSO ter ožji in razširjeni Koordinacijski odbor koroških Slovencev. Rezultat teh pogovorov je bil, da je ORF oblikoval na zasebni frekvenci AKO, ki je skupna družba Radia dva in Radia Agora, osem urni slovenski program, Radio dva in Radio Agora pa po dve urni

slovenski program. Na deželni frekvenci se je razširila oddaja »Servus – Srečno – Ciao«, v kateri naj bi se več poročalo o Slovencih in slovenskem jeziku na dve uri. Če bi se ta dogovor razveljavil, bi začel veljati stari oddajni čas na deželni frekvenci z dnevno slovensko petdeset minutno oddajo, slišno v vsej Koroški. Da se oddaje na zasebni frekvenci slišijo na celotnem naselitvenem področju koroških Slovencev, je ORF postavil pet pretvornikov. Radio dva je bilo mogoče poslušati na sedemdesetih odstotkih koroškega ozemlja. Po novem je torej mogoče spremljati slovenske oddaje dnevno po dvanajst ur, s čimer je nova ureditev prinesla izboljšanje in uspeh. Oddaje so začeli predvajati 1. februarja 2004 (Narodni svet koroških Slovencev 2003b). Dosežen dogovor je pozdravil tudi Svetovalni odbor (2008, 20), ki je preučil 2. avstrijsko poročilo o izvajanju OK. Že junija je takratni deželni glavar Jörg Haider zahteval, da naj ORF ukine oddajo »Servus – Srečno – Ciao« in da naj se ta oddaja ne ocenjuje kot del manjšinskega sporeda. Gre za zahtevo, ki jo postavljajo tudi domovinske organizacije z namenom, da se izbrišejo zadnji ostanki slovenščine z deželne frekvence ORF. S tem je deželni glavar ponovno dokazal, komu veljajo njegove resnične simpatije. Vsekakor ne tistim, ki se zavzemajo za enakopravno sožitje na Koroškem in za krepitev jezika slovenske narodne skupnosti (Narodni svet koroških Slovencev 2004b).

K sprejetju ustreznih ukrepov za povečanje prisotnosti manjšinskih jezikov v medijih, zlasti z izkoriščanjem možnosti, ki so nastale z dopolnjenim zakonom o ORF sprejetim 2001, je Avstrijo pozval tudi Svetovalni odbor (2008, 21-22) v 2. mnenju o izvajanju OK glede implementacije člena 9. Svetovalni odbor je izrazil skrb nad omejenostjo televizijskega programa ORF v jeziku narodne manjšine na eno uro tedensko. Možnosti slišati manjšinski jezik na televiziji so po mnenju Svetovalnega odbora zelo omejene. Prav tako je pozval oblasti, da se potrebe oseb, ki pripadajo narodni skupnosti v relaciji s tiskanimi mediji ustrezno upoštevajo. Izrazil je tudi zaskrbljenost glede Zakona o subvencioniranju tiska, ki omogoča tedenskim časopisom lažji dostop do sredstev namenjenih za financiranje tiska narodnih manjšin, v kolikor presežejo minimalno naklado, saj bodo posledično tedniki slovenske manjšine prikrajšani za podporo koroških oblasti. Prav tako je bil Strokovni komite (2009, 39) glede izvajanja določila iz člena 11-1/c-ii ELRMJ, po katerem naj bi

bilo uporabnikom slovenskega jezika omogočeno redno oddajanje televizijskih programov v slovenskem jeziku že v prvem evaluacijskem poročilu (v točki 264), seznanjen, da na Koroškem ni slovenskih televizijskih programov na privatnih televizijskih postajah, zato je pozval avstrijske oblasti, da jih zagotovijo, ne da bi to vplivalo na nivo obstoječega predvajanja na javni televiziji - 30 minut tedensko. Glede na informacijo iz 2. avstrijskega poročila o izvajanju ELRMJ se situacija ni spremenila.

Slovenska manjšina na južnem Koroškem lahko spremlja radijske in televizijske oddaje tudi iz Slovenije, vendar le na delnem poselitvenem področju, saj signal RTV Slovenije pokriva le del dvojezičnega področja Koroške. Do danes Republika Avstrija, kljub večkratnim zahtevam slovenskih predstavnih organizacij, ni izvedla potrebnih ukrepov, ki bi zagotovili sprejem signala na celotnem poselitvenem področju (Österreichisches Volksgruppenzentrum 2000a, 41).

Na avstrijskem Štajerskem Kulturno društvo člen 7 od leta 1995 občasno izdaja dvojezično informativno glasilo Signal, ki se prav tako financira iz zveznega proračuna preko Urada zveznega kanclerja za promocijo narodnih manjšin (Austrian Centre for Ethnic Groups 1996, 152-153). Štajerskim Slovencem je dostopen tudi tednik koroških Slovencev »Novice«. Svetovalni odbor (2008, 21) je še 2. poročilu glede izvajanja 9. člena OK ugotovil, da na Štajerskem ni možno spremljati radijskih in televizijskih programov iz tehničnih razlogov. Situacija se je nekoliko spremenila in sicer so do nedavno štajerski Slovenci lahko gledali le satelitski televizijski program, ki se je predvajal za Slovence na Koroškem (Bundeskanzleramt Österreich 2007, 167-168). Marca 2009 je avstrijska državna radiotelevizija ORF začela oddajati nedeljsko polurno televizijsko oddajo »Dober dan, Koroška - Dober dan, Štajerska«, tudi za slovensko manjšino na avstrijskem Štajerskem, ki nastaja na slovenskem uredništvu ORF v Celovcu in je razširjena oddaja koroških Slovencev s tematiko dogajanja med štajerskimi Slovenci. Oddaja je vidna na jugu avstrijske Štajerske, na območju Lučan, Radgone in Sobote. Jeseni 2009 je predviden tudi dnevni radijski spored, ki ga bo prav tako oddajal studio ORF v Celovcu, na razširjeni skupni frekvenci slovenskega uredništva ORF in zasebnih radijskih postaj Radio dva in Agora. Slovenska manjšina na avstrijskem Štajerskem je s televizijskim programom

dobila medijsko oskrbo v slovenskem jeziku, saj doslej ni imela niti tiskanega glasila z redno izdajo. Avstrijska državna radiotelevizija ORF je tako tudi za slovensko manjšino na avstrijskem Štajerskem začela izpolnjevati zakonsko obveznost o zagotavljanju medijske oskrbe v jezikih manjšin (Delo 2009; Weitlaner 2009).

4.2 »Avstrijski državljani slovenske (...) manjšine na Koroškem (...) in Štajerskem imajo pravico do osnovnega pouka v slovenskem (...) jeziku in do sorazmernega števila lastnih srednjih šol, šolski učni načrti bodo pregledani in ustanovljen bo oddelek šolske nadzorne oblasti za slovenske (...) šole« (tč. 2)

Manjšinsko šolstvo za koroške Slovence v Avstriji je v pristojnosti zvezne vlade in je integrirano v celokupni avstrijski sistem izobraževanja z brezplačno devetletno šolsko obveznostjo (Piskač in Domini 1990, 143). V smislu izvedbe mednarodnopravnega ustavnega določila druge točke 7. člena ADP, ki je neposredno izvršljiva, ga podrobno ureja izvedbeni Zakon o manjšinskem šolstvu za Koroško (BGBl. 101/59, 326/88, 420/90) in Koroški izvedbeni zakon o manjšinskem šolstvu (LGBl. 44/1959) (Reiterer in drugi 2004, 253; Österreichisches Volksgruppenzentrum 2000a, 74). Posebne pravice pripadnikov slovenske manjšine na področju manjšinskega šolstva pa urejata tudi 2. in 3. odstavek 19. člena TDZ ter 1. odstavek 68. člena St. Germainse pogodbe (olajšave pri učenju manjšinskega jezika v osnovnih šolah) (Novak, 2003, 172). Od univerzalnih mednarodnih aktov pa 2. člen Mednarodnega pakta o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah v povezavi z 14. členom EKČP (osnovno nediskriminacijsko načelo) in druga odstavka 4. člena OK (spoštovanje enakosti in nediskriminacije) ter 14. člena OK (pravica do izobraževanja v okviru izobraževalnega sistema pogodbenice ob zadostni številčnosti), in 8. člen ELRMJ-Izobraževanje (glej izbrane pravice v poglavju 3.2.8).

Glede na vsebino izobraževanja se šole v Republiki Avstriji delijo na splošno-izobraževalne in strokovne šole ter zavode za izobraževanje učiteljev in vzgojiteljev. Glede na stopnjo izobraževanja pa na osnovne, srednje in višje šole ter akademije

(Piskač in Domini 1990, 143). V skladu z 12. členom Zakona o manjšinskem šolstvu za Koroško avstrijski šolski sistem omogoča na dvojezičnem ozemlju obvezno šolanje poleg splošnih oblik na ljudskih in glavnih šolah z nemškim učnim jezikom tudi na ljudskih in glavnih dvojezičnih šolah, ljudskih dvojezičnih šolah v okviru dvojezičnih razredov, ter dvojezičnih šolskih oddelkih na dvojezičnih ljudskih šolah kot tudi na oddelkih za pouk slovenskega jezika, ki so urejeni na glavnih šolah z nemškim učnim jezikom.

Otroci pripadnikov slovenske manjšine se šolajo na dvojezičnih ljudskih šolah s slovenskim in nemškim učnim jezikom ter na glavnih šolah z nemškim jezikom, znotraj oddelkov za pouk slovenskega jezika. Za manjšinske šole se pripravljajo posebni učni načrti ter učni cilji in vsebine (čl. 12/b), ki so enaki kot na ostalih avstrijskih šolah. Pripravita ga Zvezno ministrstvo za pouk in kulturne zadeve in Deželni šolski svet za Koroško. V Deželnem šolskem svetu skladno z določili drugega odstavka 7. člena ADP in 31. člena Manjšinskega šolskega zakona za Koroško deluje nadzorni oddelek za manjšinsko šolstvo z dvema inšpektorjema. Nadzorni oddelek letno objavlja obsežno poročilo o stanju manjšinskega šolskega sistema na Koroškem. Letna poročila so pripravljena na podlagi interne uradne evalvacije in so uporabljena kot predpostavka za zagotovitev kvalitete in razvoja manjšinskega šolskega sistema (Bundeskanzleramt Österreich 2007, 106).

V nadaljevanju bom kompleksno dvojezično šolsko ureditev na Koroškem in Štajerskem obravnavala glede na oblike vzgoje in izobraževanja, po posameznih šolskih stopnjah, ki jo koroškim in štajerskim Slovencem na podlagi mednarodnopravnih in ustavnih pravic zagotavlja izvedbena zakonodaja k 2. točki 7. člena ADP oz. uradni šolski sistem. Opisala bom tudi alternativne oblike vzgoje, ki so jih koroški Slovenci izven možnosti omenjenih pravnih okvirjev zaradi nujnosti postavili sami.

4.2.1 Otroški vrtci

Slovenska narodnostna skupnost na Koroškem ni upravičena do dvojezične vzgoje v otroških vrtcih na podlagi mednarodnopравnih izobraževalnih zagotovil ADP. Avstrijsko zvezno pravo kot tudi koroško deželno pravo ustanavljanja javnih dvojezičnih ali večjezičnih otroških vrtcev ne predvideva. Otroške vrtce lahko prostovoljno ustanavljajo in vodijo le zasebniki ali občine na civilno pravni osnovi, ki ga predvideva Koroški zakon o otroških vrtcih (LGBl. 86/92, 6/95) (Österreichisches Volksgruppenzentrum 2000a, 79).

Ker koroški Slovenci kljub večletnem prizadevanju več desetletij niso imeli možnosti dvojezične vzgoje v javnih otroških vrtcih, kar je pogojevalo slabo funkcionalno znanje slovenskega jezika ob vstopu otrok v osnovno šolo, so sami zbrali velik del sredstev za administracijo. Na podlagi Koroškega zakona o otroških vrtcih so na civilnopравni osnovi sami uredili nujno potrebo po dvojezičnem otroškem varstvu. Do danes je ustanovljenih devet zasebnih otroških vrtcev: dva v Celovcu in po eden v Št. Petru pri Št. Jakobu v Rožu, Št. Primožu, Škofičah, Borovljah, Ledincah in v Dobrli vasi (Reiterer in drugi 2004, 246).

Javnopравna dvojezična vzgoja je slovenski manjšini na Koroškem omogočena šele v zadnjih letih. Na podlagi avtonomnih pristojnosti občin so ustanovljeni javnopравni dvojezični otroški vrtci v naslednjih občinah: v Pliberku, Šmihelu nad Pliberkom, Globašnici, Žitari vasi, Železni Kapli in Bilčovsu in večjezični slovensko-nemško-italijanski vrtec v Velikovcu, ki je vrata odprl leta 2004 (Österreichisches Volksgruppenzentrum 2000b, 118; Svet Evrope 2006, 110). Ustanovitev večjezičnega vrtca je v 2. mnenju o izvajanju OK pozdravil tudi Svetovalni odbor (2008, 29).

Za več kot štiristo otrok, v zasebnih in javnopравnih dvo- ali večjezičnih otroških vrtcih skrbijo dvojezične vzgojiteljice. Slovenska narodna skupnost na Koroškem se zaveda nujnosti javne predšolske dvojezične otroške vzgoje, ki je osnova za dvojezično šolstvo, zato pričakujejo, da bo dežela v kratkem nujno javno dvojezično otroško varstvo tudi ustrezno zakonsko uredila z novelo Koroškega zakona o otroških vrtcih,

za kar se prioritetno zavzemajo predstavniške organizacije koroških Slovencev in Sosvet za slovensko narodno skupnost pri Uradu zveznega kanclerja na Dunaju (Reiterer in drugi 2004, 246).

Koroške zasebne otroške vrtce, po izpolnitvi zakonskih pogojev - minimum 15 prijavljenih otrok v skupini - subvencionira deželna vlada, kar je tudi edina določba 1. odstavka 22. člena Koroškega zakona o skladu za otroške vrtce (LGBl. 74/2001) sprejetega leta 2001 v korist slovenske manjšine na Koroškem. Zasebni otroški vrtci prejemajo dodatna sredstva tudi iz zveznih subvencij namenjenim narodnim skupnostim (Reiterer in drugi 2004, 246 in 258). V letu 2007 so za promocijske aktivnosti prejeli 137.987 evrov (Bundeskanzleramt Österreich 2007, 88). Zvezna vlada krije tudi kadrovske stroške kvalificiranih dvojezičnih vzgojiteljic kot tudi večji del njihovega šolanja na državni izobraževalni ustanovi za vzgojiteljice v Celovcu, kjer obstaja možnost pridobitve ustrezne strokovne izobrazbe za dvojezično vzgojo v sklopu rednega izobraževanja. Slovenski jezik je izbirni, neobvezen predmet, v katerem lahko opravljajo tudi maturo in s tem pridobijo ustrezno kvalifikacijo (Reiterer in drugi 2004, 246 in 258).

Na avstrijskem Štajerskem ni dvojezičnih otroških vrtcev, katerih uvedba bi bila znotraj rednega šolskega sistema nujna (Austrian Centre for Ethnic Groups 1996, 152-153). Svetovalni odbor (2008, 29) je v 2. mnenju glede izvajanja 15. člena OK avstrijske oblasti pozval, da predšolsko izobraževanje zakonsko uredijo. V šolskem letu 2004/05 je bilo iz dvojezičnih slovensko-nemških družin v obmejne avstrijske vrtce vključenih osem otrok iz okraja Lipnica/Laibniz in štirje otroci iz okraja Radgona/Bad Radkenburg. Avstrija trdi, da povpraševanja po dvojezičnih vrtcih ni kot tudi ni povpraševanja po skupini, v kateri bi poučevala vzgojiteljica s slovenskim materinim jezikom skupaj z vzgojiteljico z nemškim materinim jezikom. Možnost organizirati predšolsko vzgojo v jezikih narodnih manjšin po avstrijskih navedbah s finančno podporo za zasebne vrtce iz proračuna za promocijo narodnih manjšin obstaja. Obstaja pa čezmejno partnerstvo, med občinskim vrtcem v Bad Radkenbergu in vrtcem v Gornji Radgoni, katerega rezultat so številni skupni projekti. Občasno tudi Bundesbildungsanstalt für Kindergartenpädagogik Mureck/Zvezni inštitut za usposabljanje in pedagogiko v vrtcih iz Cmurka organizira skupne projekte

z vrtcem v Apačah. Na omenjenem inštitutu lahko dijaki izberejo slovenski jezik kot izbirni predmet (Bundeskanzleramt Österreich 2007, 166).

Glede uresničevanja določbe 14. člena OK (pravica do izobraževanja v jeziku manjšine, na zasebnih in javnih šolah) je Svetovalni odbor (2008, 28-29) v svojem drugem mnenju o izvajanju OK ocenil, da je poučevanje v dvojezičnih osnovnih šolah na Koroškem oteženo zaradi različnega nivoja znanja slovenskega jezika, ki ga imajo učenci. Zato podpira obiskovanje dvojezičnega predšolskega pouka, kar prispeva k povečanju nivoja znanja manjšinskega jezika pred vstopom v osnovno šolo. Svetovalni odbor je tudi ugotovil, da je na Koroškem delovanje zasebnih dvojezičnih vrtcev, kljub podpori oblasti in Koroškim zakonom o skladu za otroške vrtce, odvisno od spodbude slovenske manjšine. Financiranje, ki ga zagotavljajo oblasti, zadostuje le za kritje stroškov vodenja obstoječih dvojezičnih vrtcev in ne vključuje pa sredstev za predvidene vrtce. Po mnenju Svetovalnega odbora je ustanavljanje dvojezičnih vrtcev odvisno predvsem od splošne atmosfere, ki prevladuje na lokalnem nivoju in od volje lokalnih oblasti. Predstavnike slovenske manjšine je pozval, da nadaljujejo z zahtevo po sprejemu zakona o dvojezičnih vrtcih. Oblasti pa pozval, da v tesnem sodelovanju s predstavniki slovenske manjšine preučijo možnosti za sprejem ustrezne zakonodaje in sprejmejo ukrepe za začetek izvajanja dvojezičnega predšolskega pouka, s ciljem promocije širjenja in odmevnosti obstoječih pozitivnih izkušenj ter zadostitve dolgoročnim potrebam.

4.2.2 Ljudska in glavna šola

3. oktobra 1945 je začasna avstrijska vlada izdala "Uredbo o novem oblikovanju dvojezičnih šol na južnem ozemlju Koroške", s katero so v takratnih 62 občinah južne Koroške uvedli obvezno dvojezično slovensko-nemško šolo za vse učence ne glede na njihov materin jezik. Nemško nacionalistične organizacije so proti takšni ureditvi šolstva močno nasprotovale. Takratni deželni glavar Ferdinand Wedenig je pod pritiskom nemško nacionalističnih organizacij in koroškega deželnega šolskega sveta 22. septembra 1958 izdal protizakonit administrativen odlok, s katerim je

razveljavil ustavno uredbo o obveznih dvojezičnih osnovnih šolah. Odpravljeno je bilo načelo obveznega pouka v obeh deželnih jezikih. Starši so dobili pravico odjaviti otroke od dvojezičnega pouka (Nečak 1985, 35 in 117).³³ 11. novembra 1958 je pokrajinski šolski svet izdal še en odlok, po katerem je bila že odjavljenim učencem dana možnost ponovne prijave.³⁴ Po izračunih koroških Slovencev se je od dvojezičnega pouka zaradi različnih pritiskov odjavilo 57 odstotkov slovenskih otrok. Z odlokoma so nasprotniki koroških Slovencev dosegli odpravo obvezne dvojezične osnovne šole, ki je preprečevala ponemčevanje slovenskih otrok, po drugi strani pa so razbili strnjeno ozemeljsko zaščito Slovencev, kar je ustvarilo videz njihove raztresene poselitve. Zvezna vlada protizakonitih odlokov ni niti preklicala niti razveljavila, temveč je načelni izhodišči obeh odlokov vnesla v Manjšinski šolski zakon za Koroško (BGBl. 101/1959), ki je bil sprejet 19. marca 1959 (ibid, 120-123).

Z leti so se pravice slovenske manjšine pod pritiski nemško nacionalističnih organizacij še ožile. Leta 1988 je bila na dvojezičnih ljudskih šolah izvedena šolska reforma. Novela Manjšinskega šolskega zakona za Koroško (BGBl. 326/88) je, s ciljem izboljšati pouk za prijavljene in neprijavljene otroke k dvojezičnemu pouku, uvedla nov učni načrt za dvojezični pouk, z omejitvijo števila učencev v dvojezičnih mešanih razredih na maksimalno dvajset, medtem ko je v ostalih enojezičnih razredih maksimum trideset učencev. Ločitev učencev po učnem jeziku predvideva, da se v mešanem razredu, v katerem je najmanj devet otrok prijavljenih ali neprijavljenih k dvojezičnemu pouku, oblikujeta dva paralelna razreda (dvojezični in enojezični – nemški). Druga novost, ki jo je prinesla spremenjena šolska zakonodaja, je pomoč učitelja asistenta dvojezičnemu razredniku, ko ta poučuje prijavljene otroke v slovenskem jeziku. Učitelj asistent se posveča neprijavljenim enojezičnim otrokom s ciljem, da so v mešanih razredih vsi otroci za celoten čas pouka deležni pozornosti učitelja. Nedvomno je novela Manjšinskega šolskega zakona pomenila poslabšanje

---

³³ Od 12.774 otrok se je 10.588 učencev, po uradnih podatkih kar dve tretjini slovenskih šolarjev, odjavilo od dvojezičnega nemško-slovenskega pouka (Stergar 1984, 259). Protizakonitost odloka je potrdila vrsta avstrijskih pravnikov, saj ustavno pravne določbe, kar je bila uredba iz leta 1945, ni mogoče ukiniti z administrativnim odlokom, zato sta tudi obe osrednji organizaciji ZSO in NSKS v resoluciji z dne 30. septembra 1958 naslovljeni na zvezno in deželno vlado ogorčeni zahtevali naj zvezna vlada ustavnemu sodišču predlaga razveljavitev protiustavnega odloka. Ugovoru koroških Slovencev se je pridružila tudi jugoslovanska vlada, ki je v noti 4. oktobra 1958 odločno protestirala proti ukinitvi dotedanjega osnovnošolskega sistema na Koroškem, saj je nova ureditev občutno zmanjševala dotedanje pravice slovenske manjšine na področju šolstva, z obravnavo slovenskega jezika kot tujega jezika, kar je v očitnem nasprotju s 7. členom ADP, katere protest je avstrijska vlada v odgovoru argumentirala kot neutemeljen, z obrazložitvijo da odlok v vsakem primeru varuje pravice slovenske manjšine na Koroškem (Nečak 1985, 119-120).

³⁴ Možnost je izkoristilo le 213 učencev in tako je pri pouku v slovenskem jeziku v šolskem letu 1958/59 ostalo le 2.399 učencev, pri pouku v nemščini pa 10.375 učencev (ibid, 120).

za dvojezično šolstvo (Österreichisches Volksgruppenzentrum 2000a, 77; Devetak in drugi 1988, 15-19). Vse do šolskega leta 2001/2002 je Manjšinski šolski zakon za Koroško omejeval pravico do pouka v slovenskem jeziku na ljudskih šolah le na prve tri razrede. Z odločbo Ustavnega sodišča št. G 2-4/00-7 iz leta 2000 je bil del 16. člena (1. stavek 1. odstavka) omenjenega zakona razveljavljen, pouk v slovenščini se je začel izvajati tudi na četrti stopnji. Zakonodajalec je pravico do osnovnega pouka v slovenskem jeziku na prvih treh stopnjah v nasprotju z drugim odstavkom 7. člena ADP nezakonito zožil, kar pomeni da je Avstrija četrto stoletja otrokom slovenske manjšine kršila ustavno in mednarodnopravno zajamčeno pravico do osnovnega pouka v materinem jeziku. Skladno z odločbo Ustavnega sodišča je bila leta 2001 sprememba vnesena v Manjšinski šolski zakon za Koroško (BGBl. I 76/2001). Na glavnih šolah z nemškim učnim jezikom pa je ureditev, ki je predvidevala slovenski pouk v posebnih oddelkih z učenjem slovenskega jezika kot obveznega predmeta štiri ure tedensko ostala nespremenjena (Klemenčič in Klemenčič 2006/07, 252-253 in 256; Piskač in Domini 1990, 143-144; Reiterer in drugi 2004, 258).

Slovenska manjšina na Koroškem se srečuje s številnimi težavami v okviru manjšinskega šolstva. Že od leta 1997 so znani primeri, ko so bili v okrožju Velikovec v dvojezičnih razredih nastavljeni le nemško govoreči učitelji, kar je v nasprotju z zakonom o manjšinskem šolstvu. Enojezičnim učiteljem tako želijo zagotoviti položaj razrednega učitelja v dvojezičnih razredih, dvojezični učitelji pa naj bi imeli status pomožnega učitelja – asistenta posebej za otroke prijavljene k dvojezičnemu pouku, po možnosti za več razredov skupaj. Po prizadevanjih pokojnega Koroškega deželnega glavarja Jörga Haiderja,³⁵ ki je od leta 2004 hkrati opravljal tudi funkcijo predsednika deželnega šolskega sveta, pa je bila želja spremeniti tudi postopek imenovanja ravnateljev na ljudskih šolah. Do sedaj je bila praksa, da so morali biti ravnatelji na območju dvojezičnega šolstva vseh dvojezičnih šol usposobljeni za dvojezični pouk. Takšna ureditev naj bi se odpravila z objektivizacijo zakona, kar bi bil korak nazaj v smeri marginalizacije dvojezičnega šolstva. Tovrstno prakso je kot protipravno razsodilo tudi Ustavno sodišče po pritožbi podpredsednika NSKS in odvetnika Rudi Vouka glede zasedbe ravnateljskih mest na ljudskih šolah v Ločah in Diči vasi, kjer so 2004 nastavili enojezičnega ravnatelja z utemeljitvijo, da je ves

---

³⁵ Haider je umrl v prometni nesreči 11. oktobra 2008. Njegov naslednik na funkciji deželnega glavarja Koroške je po predlogu BZÖ postal Gerhard Dörfler, Haiderjev dotedanji namestnik.

postopek objektivizacije "samovoljen" in da "krši pravico do enakosti državljanov pred zakonom" (Narodni svet koroških Slovencev 2004a). Druga težava, s katero se srečujejo koroški Slovenci, pa je zapiranje manjših dvojezičnih šol na avtohtonem poselitvenem območju. Zaprtje šol je v začetku leta 2001 zahtevala deželna vlada od občin in sicer naj bi zaprli vse šole, ki so imele v šolskem okolišu manj kot dvajset učencev. Tovrstnih šol je bilo na Koroškem 39, med njimi tudi 23 dvojezičnih ljudskih in šest glavnih. Razlog zaprtja so bili varčevalni ukrepi. Z novelo šolskega zakona, ki je bila sprejeta aprila istega leta, je bila zahteva uzakonjena. Z začetkom šolskega leta 2001/2002 sta bili tako ukinjeni dvojezični šoli na Komlju/Kömmel in v Šmerjeti pri Pliberku/St. Margarethen. Dvojezične šole Slovenji Plajberk/Windisch Bleiberg, Obirsko/Ebriach, Lepena/Leppen, Sele-Kot/ Zell-Winkel in Krčanje/Greutschach pa so postale podružnične šole (Klemenčič in Klemenčič 2006/07, 256-257). Občini Sele/Zell in Železna Kapla/Eisenkappel sta pred Ustavnim sodiščem sprožili celo presojo ustavnosti glede preoblikovanja avtonomnih dvojezičnih osnovnih šol v podružnične šole, v smislu zagotavljanja pravice iz 2. odstavka 7. člena ADP. Ustavno sodišče je z odločbo B 1230/01 z dne 27. junija 2002 presodilo, da se dvojezična osnovna šola lahko zapre, pod pogojem, da se pouk slovenskega jezika nadaljuje v dvojezičnih razredih na podružnični šoli znotraj istega šolskega okrožja (Bundeskanzleramt Österreich 2007, 31 in 92-93).

Na območju lokalne veljavnosti Zakona o manjšinskem šolstvu za Koroško obstaja možnost dvojezičnega šolanja v slovenskem in nemškem jeziku na 74 ljudskih šolah (šest razredov je na podružničnih šolah) in na dveh ljudskih šolah izven veljavnostnega območja zakona, in sicer na Javni dvojezični ljudski šoli in Privatni konfesionalni ljudski šoli Mohorjeve družbe v Celovcu (Bundeskanzleramt Österreich 2007, 106). Možnost učenja slovenskega jezika izven veljavnostnega območja zakona je možna od leta 1989, ko je Ustavno sodišče z odločbo VfSlg12.245/1989 razveljavilo 11. člen Manjšinskega šolskega zakona za Koroško in možnost z novelo zakona (BGBl. 1990/420) razširilo na celotno ozemlje Koroške (Österreichisches Volksgruppenzentrum 2000a, 75). Vendar pa je po prvem odstavku 11. člena zakona zahteva do dvojezičnega pouka na ljudskih šolah odobrena le, če se k dvojezičnemu pouku prijavi najmanj sedem učencev, na glavnih šolah pa je potrebnih pet prijav. V

šolskem letu 2007/2008 je šole skupno obiskovalo 4.666 učencev, od tega je 1.892 učencev (40,55%) obiskovalo dvojezični pouk na 64 ljudskih šolah skupaj z petimi razredi na podružnicah, 187 učencev pa je obiskovalo dvojezični pouk v šolah v Celovcu. Dvojezično šolanje tako na ljudskih kot na glavnih šolah koristi vse več učencev. Na 14 glavnih šolah se je v šolskem letu 2007/2008 slovenski jezik učilo skupno 354 učencev, od teh se je 92 učencev k dvojezičnemu pouku prijavilo po Manjšinskem šolskem zakonu za Koroško, 133 učencev je slovenščino izbralo kot alternativni tuji jezik (namesto angleškega), 129 učencev pa se je učilo slovenščino kot izbirni predmet (Bundeskanzleramt Österreich 2007, 97-99). Od šolskega leta 1999/2000 naprej je beležena približno dve odstotna letna rast števila prijavljenih otrok k dvojezičnemu pouku (ibid, 95-96). Dvojezično šolanje ni ekskluzivno, obiskujejo ga lahko vsi otroci, ne glede na narodnost, s prijavo k dvojezičnemu pouku, in sicer na vseh ljudskih in glavnih šolah, za katere je bil v začetku leta 1958/59 določen dvojezični pouk, v kolikor to želijo otrokovi pravni zastopniki (Devetak in drugi 1988, 21).

Pedagogi koroških dvojezičnih ljudskih in glavnih šol pridobivajo ustrezno kvalifikacijo za dvojezični pouk na Pedagoški univerzi v Celovcu, v Centru za večjezično in medkulturno izobraževanje, z dodatnim izobraževanjem za dvojezični pouk in pouk slovenskega jezika v okviru rednega študija. Obstaja pa tudi možnost opravljanja strokovnega izpita za poučevanje v slovenskem jeziku, s predhodnim znanjem slovenskega jezika na ravni mature. Za pomožne učitelje v mešanih razredih, za katere se zahteva nivo pogovornega znanja slovenskega jezika, pa so organizirani posebni tečaji, na katerih pridobijo znanja o kooperativnem delu dveh učiteljev. V študijskem letu 2005/2006 se je na Pedagoški univerzi v Celovcu redno usposobilo za dvojezične učitelje, ali opravilo tečaje dodatnega usposabljanja, 17 dvojezičnih učiteljev in 11 pomožnih učiteljev, 2006/2007 14 dvojezičnih učiteljev in 9 pomožnih učiteljev, 2007/2008 9 dvojezičnih učiteljev in 20 pomožnih učiteljev. (Bundeskanzleramt Österreich 2007, 104-105). Dodatna oblika izobraževanja za dvojezične učitelje ljudskih šol in učitelje slovenskega jezika na glavnih šolah je tudi vsakoletni tradicionalni seminar slovenskega jezika v Sloveniji, ki ga kot sestavni del čezmejnega sodelovanja na področju izobraževanja organizira Ministrstvo za šolstvo

in šport Republike Slovenije.

Uresničevanje pravice štajerskih Slovencev do osnovnošolskega izobraževanja v njihovem maternem jeziku, kakor tudi dostop do sorazmernega števila srednjih šol ne samo na njihovem avtohtonem poselitvenem prostoru temveč v vsej deželi Štajerski, se ne izvaja. Avstrija tudi ni sprejela zakonodaje, ki bi materijo urejala. Slovenski jezik se je možno učiti le kot prostovoljni izbirni predmet ali kot dve do trikrat tedenska neobvezna vaja na 19 ljudskih in glavnih šolah. Na Bundes-Oberstufenreal Gymnasium Bad Radkersburg (Višja zvezna gimnazija v Radgoni), ki jo obiskujejo pretežno učenci iz obmejnih krajev iz Slovenije in na Höhere land und forstwirtschaftliche Schule Bruck an der Mur (Višja zvezna šola za gozdarstvo v Cmurku) pa je slovenščina obvezni izbirni predmet. Po podatkih Kulturnega društva člen 7 v šolskem letu 2008/2009 pouk slovenščine obiskuje 379 učencev (Weitlaner 2009). Izven tradicionalne poselitve štajerskih Slovencev, v Gradcu pa učenje slovenskega jezika, slovenske kulture in zgodovine ni možno, kar je ugotovil Svetovalni odbor (2008, 26) v 2. mnenju glede izvajanja 12. člena OK.

Svetovalni odbor (2008, 25-26) je v 2. mnenju o izvajanju OK glede izpolnjevanja 12. člena OK, ki pripadnikom narodnih manjšin zagotavlja pravico do izobraževanja na vseh nivojih, poudaril, da je zadovoljen z naraščanjem števila prijavljenih učencev k dvojezičnemu pouku na Koroškem, čeprav je skupno število učencev v tej regiji v trendu padanja. Svetovalni odbor je tudi seznanjen, da so načela medkulturnega učenja obvezna sestavina učnih načrtov, vendar je učenje manjšinske zgodovine in kulture neustrezno zastopano v učbenikih kot tudi v pedagoškem procesu. Zato je oblasti pozval, da razvijejo interkulturne vsebine v učbenikih in učnih načrtih, da bodo učenci dobili znanje o manjšinski kulturi, zgodovini in jeziku (tudi izven področja njihove tradicionalne poselitve). Svetovalni odbor je prav tako seznanjen s pomanjkanjem učiteljev z zadostnim jezikovnim znanjem za dvojezični pouk in učenje manjšinskih jezikov, predvsem na nivoju srednjih šol. Seznanjen je tudi z dejstvom, da na Koroškem ne zahtevajo več dvojezičnih ravnateljev na dvojezičnih šolah, zato je v priporočilih oblasti spodbudil, da zagotovijo učiteljem v dvojezičnih šolah ustrezno usposabljanje v manjšinskih jezikih (ibid, 26). Glede uresničevanja 14. člena OK »o dvojezičnem izobraževanju na Koroškem« je izrazil skrb glede zapiranja

dvojezičnih šol na avtohtonem področju poselitve na Koroškem, kot tudi preoblikovanje dvojezičnih šol v podružnične šole. Razumejo, da je ta proces povezan s splošnim znižanjem števila učencev v regiji, kljub dejstvu, da je bila dvojezičnim šolam omogočena organizacija pouka z manjšim številom učencev. Svetovalni odbor želi, da se tovrstna praksa ne bi nadaljevala, saj po njihovem mnenju obstoj dvojezičnih šol znotraj področja kjer se uporablja manjšinski jezik, ni pomemben samo iz izobraževalnih razlogov ampak tudi za ohranitev jezika in kulturne dediščine manjšine. V priporočilih je oblasti pozval, da upoštevajo potrebe oseb, ki pripadajo narodnim manjšinam glede dvojezične izobrazbe v sklopu osnovnih šol, k zagotovitvi še višjih pozitivnih rezultatov obstoječega sistema dvojezičnega izobraževanja ter poskusom izoginitve zapiranja dvojezičnih šol na avtohtonem poselitvenem območju, kar je eden od načinov promocije jezika in kulturne dediščine oseb, ki pripadajo narodnim manjšinam (ibid, 29-30).

4.2.3 Srednje in visoke šole

Mednarodnopravno ustavno določilo drugega odstavka 7. člena ADP, po katerem imajo avstrijski državljani slovenske manjšine pravico do sorazmernega števila lastnih srednjih šol, lahko smatramo za izpolnjeno. Leta 1957 je bila skladno z drugim odstavkom 7. člena ADP in 24. členom Manjšinskega šolskega zakona za Koroško ustanovljena Zvezna gimnazija za Slovence v Celovcu. Zvezna gimnazija je edina splošno izobraževalna šola, na kateri poteka pouk izključno v slovenskem jeziku in je nemški jezik le učni predmet. V šolskem letu 2007/2008 je Zvezno gimnazijo in zvezno realno gimnazijo za Slovence v Celovcu obiskovalo 543 dijakov (Bundeskanzleramt Österreich 2007, 99).

Leta 1999 je na gimnaziji pričel z izobraževanjem v štirih jezikih - slovenščini, nemščini, italijanščini in angleščini - tudi tako imenovani Kugyjev razred, avtonomni projekt gimnazije, katerega obiskujejo dijaki iz Koroške, Slovenije in Furlanije Julijske Krajne.

V petdesetih letih delovanja se je na gimnaziji šolala več kot tretjina koroških

Slovencev, s čimer je gimnazija pomembno vplivala na socialno preobrazbo. Na njej se je izšolal sloj slovenske inteligence, kar je slovensko narodno skupnost na Koroškem na področju humanističnih poklicev izenačilo z večinskim prebivalstvom. Na področju tehničnih poklicev pa še vedno obstaja velik zaostanek, saj na Koroškem obstajata le dve srednji šoli in sicer jeseni 1990 ustanovljena Dvojezična zvezna trgovska akademija v Celovcu in leto prej ustanovljena cerkvena Višja šola za gospodarske poklice v Št. Petru pri Št. Jakobu v Rožu, v katerih poteka pouk pol v slovenskem in pol v nemškem jeziku. V šolskem letu 2007/2008 se je na Dvojezični trgovski akademiji v Celovcu šolalo 159 dijakov, na Višji šoli za gospodarske poklice pa 128 dijakov (ibid, 101-102).

Po zaključku višje srednje šole obstaja možnost študija slovenskega jezika za koroške in štajerske Slovence tudi v okviru določenega univerzitetnega študijskega programa na univerzah na Dunaju, v Gradcu, Innsbrucku in Celovcu, kot enega od predmetov programa. Samostojni študij slovenskega jezika in ostale univerzitetne programe in smeri lahko maturanti Slovenske gimnazije in ostali interesenti iz Avstrije, absolvirajo na slovenskih univerzah v Ljubljani, Mariboru in Kopru, kjer je vsako leto predvideno določeno število prostih študijskih mest tudi za zamejske Slovence.

4.3 »V upravnih in sodnih okrajih Koroške (...) in Štajerske s slovenskim (...) ali mešanim prebivalstvom je slovenski (...) jezik dopuščen kot drugi uradni jezik dodatno k nemškemu. V takih okrajih bodo označbe in napisi topografskega značaja prav tako v slovenščini (...) ter v nemščini« (tč. 3)

4.3.1 Slovenščina kot drugi uradni jezik v upravnih in sodnih okrajih

Na ustavni ravni pravico pripadnikov slovenske manjšine v Avstriji do uporabe jezika v poslovanju z oblastmi določajo 2. odstavek 19. člena TDZ (pravica do uporabe "deželno običajnega jezika" v poslovanju z oblastmi), 4. odstavek 66. člena St. Germainse pogodbe (»ustrezne olajšave« - uporaba tolmača pred sodišči) in 2. odstavek 8. člena Zveznega ustavnega zakona iz leta 2000 (jezikovna in kulturna raznolikost narodnih skupin). Od mednarodnih aktov pa 2. točka 5. člena EKČP (ob odvzemu prostosti je vsakogar potrebno takoj obvestiti »v jeziku, ki ga razume«) s pravico po 3. odstavku 6. člena (do »brezplačne pomoči tolmača«). 10. člen OK zagotavlja pravico do rabe jezika v zasebnem in javnem življenju (ustno in pisno), z zagotovitvijo brezplačne pomoči tolmača v kazenskih postopkih v kolikor pripadniki manjšin ne obvladajo uradnega jezika države. ELRMJ pa v 9. členu - Sodne oblasti in 10. členu - Upravni organi in javne službe (glej izbrane pravice v poglavju 3.2.8).

Z vstopom Slovenije v Evropsko Unijo 1. maja 2004 imajo vsi slovensko govoreči državljani Evropske unije pravico do uporabe slovenščine na vseh uradnih mestih v Avstriji.

Avstrijski zvezni parlament je že leta 1959 sprejel Zakon o uporabi slovenščine pred sodišči (BGBl. 102/1959), ki naj bi bil izvedbeni zakon k delu določil tretje točke 7. člena ADP (Grilc 1984, 130; Stergar in drugi 1984, 259). S sprejetjem omenjenega zakona naj bi bilo rešeno vprašanje slovenščine kot uradnega jezika pred sodišči, čeprav je vlada le šest dni po podpisu ADP med splošnimi pripombami na pogodbo, k tej točki izdelala »razširjene pripombe« z ugotovitvijo, da je ta določba v delu »uvajanja slovenščine kot uradnega jezika dodatno k nemščini na sodiščih in uradih

slovenskih in mešanih okrajev na Koroškem« neposredno izvedljiva in ne potrebuje izvedbene zakonodaje. Njeno mnenje je 5. decembra 1956 potrdilo tudi avstrijsko ustavno sodišče (Nećak 1977, 135-136).

Zakon o uporabi slovenščine pred sodišči je slovenski jezik derogiral na nivo pomožnega jezika. Teritorialno dopustnost njegove uporabe pa omejil, čeprav je bila teritorialna veljavnost 7. člena ADP določena z Uredbo o dvojezičnem šolstvu iz leta 1945, na sodišča le treh sodnih okrajev - Pliberk, Borovlje in Železna Kapla - od skupno devetih, v katerih je slovenska manjšina na Koroškem po takratni ureditvi živela. Kriterij za določitev okrajev je bila 20 odstotna klavzula na podlagi štetja prebivalstva iz leta 1951. Prav tako je zakonodajalec, obseg uporabe zakona enako kot pri šolskem zakonu časovno omejil z zahtevo po ugotavljanju številčnosti manjšine. Zakon je v vseh poslovnih stikih s prvostopenjskimi sodišči, tako pri verbalnem stiku z uradno osebo, pri postopkih v njenem jeziku, kot tudi pri sprejemu vlog in izdaji odločb slovenščino upošteval le kot pomožni uradni jezik, za katerega je predvidel uradovanje s prevajalcem, tako je vsa koroška sodna dvojezičnost slonela na tolmačih in redkih dvojezičnih sodnikih (Grilc 1984, 130; Stergar in drugi 1984, 259). Pripadnikom slovenske manjšine je bila s tovrstno ureditvijo priznana le splošna človekova pravica do prevajalca, ki je zajamčena vsem osebam na ozemlju Avstrije v kolikor ne znajo nemškega jezika, ne pa posebna pravica do uporabe slovenščine kot drugega uradnega jezika v upravnih in sodnih postopkih.

1976 sprejet Zakon o pravnem položaju narodnostnih skupin v Avstriji v poglavju Uradni jezik (12-13. člen) ureja uporabo jezika manjšin v upravi in sodstvu. Za realizacijo njegove vsebine je bila za slovensko narodnostno skupnost na Koroškem sprejeta Uredba zvezne vlade št. 307 z dne 31. maja 1977 o določitvi sodišč, upravnih uradov in javnih služb, pred katerimi je dovoljeno uporabljati slovenski jezik kot uradni jezik dodatno k nemškemu jeziku (BGBl. 307/77, v nadaljevanju Uredba o uradnem jeziku).

Po Uredbi o uradnem jeziku iz leta 1977 imajo koroški Slovenci pravico do uporabe slovenskega jezika kot uradnega jezika dodatno k nemškemu pred občinskimi uradi in občinskimi organi na območju političnega okraja Celovec podeželje/Klagenfurt

Land v občinah Žrelec/Ebenthal, Borovlje/Ferlach, Bilčovs/Ludmannsdorf in Sele/Zell ter v političnem okraju Velikovec/Völkermarkt v občinah Pliberk/Bleiburg, Železna Kapla-Bela//Eissenkappel-Vellach, Globašnica/Globasnitz in Suha/Neuhaus (člen 2/1). Slovenski jezik je kot uradni jezik dodatno k nemškemu dopuščen tudi v političnem okraju podeželje/Villach Land v občinah Rožek/Rosegg in Št. Jakob v Rožu/St. Jakob im Rosental (člen 2/2/1), na območju političnega okraja Celovec podeželje/Klagenfurt Land v občinah Bistrica v Rožu/Feistritz im Rosental in Šmarjeta v Rožu/St. Margareten im Rosental (člen 2/2/2) ter na območju političnega okraja Velikovec/Völkermarkt v občini Žitara vas (člen 2/2/3). V občinah političnega okraja Celovec podeželje/Klagenfurt Land in političnega okraja Beljak podeželje/Villach Land se sme slovenski jezik kot uradni jezik dodatno k nemškemu uporabljati pred organi policije (člen 2/3). Uporaba slovenskega jezika kot uradnega jezika dodatno k nemškemu je dopustna vsem državljanom, ki živijo v omenjenih občinah pred okrajnimi sodišči v Pliberku, Železni Kapli in Borovljah ter pred okrajnimi glavarstvi Beljak podeželje/Villach Land, Celovec Podeželje/Klagenfurt Land (z izjemo ekspoziture Trg/Feldkirchen) in Velikovec/Völkermarkt (člen 3/1). Uporaba slovenščine kot uradnega jezika je dopustna tudi pred deželnim sodiščem v Celovcu, v kolikor gre za stranke z območja navedenih okrožij oziroma okrajnih sodišč (Österreichisches Volksgruppenzentrum 2000a, 48).

Na območju Koroške obstaja približno sedemdeset uradov, pred katerimi imajo pripadniki koroških Slovencev pravico do uporabe slovenskega jezika kot drugega uradnega jezika. Avstrija je v 2. poročilu o izvajanju člena 10-1/a-iii in c in 2/b ter člena 9-1/c-ii ELRMJ izpostavila, da se slovenski jezik lahko uporablja tudi pri Vojaškem poveljstvu v Celovcu, pred Neodvisnim upravnim senatom Koroške in Birojem za slovensko narodno skupnost pri Uradu koroške deželne vlade (krajše Biro), ki je bil ustanovljen leta 1990 s ciljem da bi slovenski narodni skupnosti omogočili boljši dostop do deželne uprave (Bundeskanzleramt Österreich 2007, 109 in 111-112). Na spletni strani Biroja (<http://www.volksgruppenbuero.at>) lahko pripadniki slovenske manjšine najdejo številne obrazce v slovenskem jeziku, kot so prošnja za izdajo potnega lista, prošnja za izdajo osebne izkaznice v slovenskem jeziku, prošnja za izdajo voznškega dovoljenja, obrazec za prijavo bivališča in druge,

ki jih je Biro prevedel z namenom, da poveča funkcionalnost slovenščine kot uradnega jezika (Biro za slovensko narodno skupnost 2009).

Določila Zakona o narodnih skupnostih, ki se nanašajo na upravna razmerja z oblastmi in uradi glede uporabe slovenskega jezika kot uradnega jezika, pa so zelo restriktivno interpretirana. Pripadniki manjšine imajo sicer pravico uporabljati svoj jezik, ki mu je priznan status uradnega jezika pred določenimi uradi in sodišči oziroma imajo pravico, da se njihove vloge pred priznanimi organi obravnavajo v njihovem materinem jeziku, kot tudi pravico do zahteve prevoda formularja za predpisane uradne tiskovine in pravico do dvojezičnih pisnih uredb izdanih s strani predvidenih uradov. Izpostaviti je treba, da v teh primerih ZNS uvaja načelo individualnega uveljavljanja jezika narodne skupnosti kot uradnega jezika za vsak postopek posebej. V primeru, da uradniki ne obvladajo slovenskega jezika se jim priskrbi uradnega prevajalca. Kar pomeni, da pravica do uporabe uradnega jezika, ki je jezik narodne skupnosti, ni avtomatična in ni splošno zagotovljena. Tovrstno poslovanje mnoge koroške Slovence odvrča od uveljavljanja pravice, ker posamezni postopki zavlečejo tudi nekaj mesecev, zato se raje poslužujejo urejanja uradnih zadev v nemškem jeziku. Posamezni uradi pa niti ne upoštevajo predpisov, tako da morajo pripadniki slovenske narodne skupnosti, v kolikor želijo doseči svojo ustavno pravico po 7. členu ADP uporabiti pritožbena sredstva na Ustavnem sodišču Republike Avstrije (Österreichisches Volksgruppenzentrum 2000a, 48-49). Primer je razsodba ustavnega sodišča V91/99 z dne 4. oktobra 2000, v »primeru Dobrla vas«, ko je sodišče »razsodilo v prid dvojezičnemu uradovanju v občini Dobrla vas/Eberndorf in o protiustavnosti Zakona o narodnih skupnostih«, ki ne upošteva obstoječih mednarodnih obveznosti po 3. odstavku 7. člena ADP. Postopek pred sodiščem je sprožil Rudi Vouk iz Dobrle vasi, ki je v neki gradbeni zadevi zahteval, da se mu izda odločba v slovenskem jeziku. V primeru Dobrle vasi se je sodišče sklicevalo na odločbo VfSlg. 12.836/1991 po kateri je za pojem »mešano prebivalstvo« potreben »ne čisto nepomemben delež manjšinskega prebivalstva«. Sodišče je ugotovilo, da je občina Dobrla vas ena od občin v kateri je bil delež slovenskega prebivalstva pri vseh popisih od leta 1951 višji od 10%, kar zadostuje za priznanje dvojezičnosti (Klemenčič in Klemenčič 2006/07, 254-255). Dotlej je za

pripustitev slovenščine kot uradnega jezika na občinski ravni veljala 20 odstotna klavzula. Ustavno sodišče je 3. točko 2. odstavka 2. člena Uredbe o uradnem jeziku razveljavilo in pravico do uporabe slovenskega jezika pred občinskimi uradi razširilo na ves okraj Velikovec/Völkermarkt. Z odločitvijo ustavnega sodišča je v okraju Velikovec zopet začel veljati 3. odstavek 7. člena ADP. Kot je kasneje ugotovil strokovnjak za avstrijsko ustavno pravo Dieter Kolonovits sodišče ni v celoti upoštevalo 7. člena ADP, čeprav se je nanj sklicevalo, ker le-ta »v nobeni točki ne določa kakršnegakoli »števila« ali »znatnega deleža« slovenskega ali hrvaškega prebivalstva« potrebnega za izvajanje pravic (Klemenčič in Klemenčič 2006/07, 255). Rzsodba je imela rok izvedbe do 30. aprila 2001, vendar, kot je ugotovil Svetovalni odbor (2008, 22-23) v drugem mnenju o izvajanju 10. člena OK, se ta še vedno ne izvaja v celoti, predvsem v okraju Velikovec/Völkermarkt kjer lokalne oblasti nočejo priznati slovenščine kot uradnega jezika. Prav tako je ugotovil, da zvezne oblasti še vedno niso uresničile uredbe iz leta 1977, s katero je slovenski jezik dovoljen kot uradni jezik dodatno k nemškemu pred navedenimi sodišči, administrativnimi oblastmi in drugimi organi, kar je v zgoraj omenjeni odločbi zahtevalo ustavno sodišče. Svetovalni odbor je mnenja, da je potrebno razjasniti obveznosti lokalnih oblasti, kar bi zmanjšalo napetosti glede uporabe jezika na nekaterih predelih Koroške. Ugotovili so tudi, da na Koroškem obstaja pomanjkanje slovenskega jezika veščih uradnikov. Prav tako je po njihovem mnenju kompleksna zakonodaja glede uporabe manjšinskih jezikov v odnosu z omenjenimi oblastmi, organi in sodišči ovira za potencialne uporabnike. Uradne oblasti je pozval, da zagotovijo polno izvajanje omenjene odločbe ustavnega sodišča in jezikovno usposobijo javne uslužbence lokalnih oblasti za nemoteno komunikacijo s pripadniki narodnih manjšin v njihovem jeziku.

Glede izvajanja člena 10-2/b ELRMJ (Administrativne oblasti in javne službe) pa je Strokovni komite že v svojem prvem poročilu spodbudil avstrijske oblasti, da kot prioriteto uresničijo odločitev ustavnega sodišča iz 4. oktobra 2000 in zagotovijo možnost uporabe slovenskega jezika tudi v drugih občinah Koroške, ki izpolnjujejo kriterij in niso navedene v uredbi iz leta 1977. Po informaciji naj bi se odločitev ustavnega sodišča v tem času pričela izvajati le v občini Dobrla vas/Eberndorf, v

drugih občinah pa se še ne izvaja. Slovenski jezik se uporablja samo v govorni komunikaciji in samo v tistih primerih, kjer stranke vedo, da uradnik govorno obvlada slovenski jezik. Ne uporablja pa se v administrativnih postopkih številnih uradov v Celovcu/Klagenfurtu, glavnem mestu Koroške, kjer imajo sedež številne slovenske organizacije. Zato je avstrijske oblasti opomnil, da zagotovijo možnost ustnih in pisnih prošenj v slovenskem jeziku v vseh občinah Koroške, kjer so Slovenci tradicionalno prisotni (Strokovni komite 2009, 38).

Prav tako se dolžnosti izstavljanja matičnih listin v slovenščini ne upoštevajo. Na zveznem nivoju centralizirane oblastne uprave, jeziki narodnih skupnosti že načeloma niso dovoljeni kot tudi ne pri zadevah zbornic in drugih javnopravnih interesnih ustanovah. Na temelju prevladujočega pravnega mnenja, da je uporaba določil tretjega odstavka 7. člena ADP vezana zgolj na zadeve državne uprave, ostajajo vse zadeve upravnega urejanja civilno-gospodarske pobude v domeni nemškega uradnega jezika. To stališče je posebej problematično, saj ostaja pravnemu nestrokovnjaku nejasno v katerih zadevah nastopajo oblasti v vlogi upravnega organa ali kot organa prisilne izvršilne oblasti, in kdaj ravnajo po pravilih civilnega prava. Takšna ureditev pomeni neenako raven zaščite znotraj avtohtonega naselitvenega ozemlja slovenske narodne skupnosti. Prav tako se sam način urejanja oz. določanja uradnega jezika izmika kakršnikoli logiki, saj so celo sosede iz istega kraja deležni različnih pravil obravnave zgolj zaradi lokalne razmejitve med občinami. Okrajne in deželne oblasti vloge fizičnih oseb iz območij, ki jim ni priznan status dvojezičnosti, zavračajo z utemeljitvijo, da zanje uporaba slovenščine ni uradno dopustna. Nejasnost je razjasnilo ustavno sodišče z odločbo B2611/96 z dne 2. oktobra 1999, z obrazložitvijo, da je potrebno zaradi namena, zaradi katerega so bila sprejeta določila Zakona o narodnih skupnostih, pred zveznimi in deželnimi uradi, kjer je uporaba slovenskega jezika kot uradnega jezika mogoča, to možnost omogočiti tudi osebam, ki prihajajo iz okrožij z nepriznanim statusom dvojezičnosti (Österreichisches Volksgruppenzentrum 2000a, 48-49).

Nedoslednost zakonodajalca je očitna tudi na področju uporabe slovenskega jezika pred sodnimi oblastmi. Kot primer, pripadnik slovenske manjšine iz občine Galicija lahko uporablja slovenski jezik kot uradni jezik pred sodišči, čeprav ima stalno

prebivališče v občini, ki ji ni priznan status dvojezičnosti. Nasprotno pa predstavniki slovenske manjšine iz občin Bilčovs, Žrelec, Šentjakob v Rožu in Rožek živijo v uradno priznanih dvojezičnih občinah in jim uporaba slovenskega jezika pred sodišči ni dovoljena (ibid, 49). Pred sodišči je slovenski jezik kot uradni jezik k nemškemu dopustno uporabljati tako v civilnih kot v kazenskih postopkih, ki so določeni z Uredbo o uradnem jeziku (Bundeskanzleramt Österreich 2007, 107-108). Avstrijske oblasti pa še vedno niso sprejele ustreznih ukrepov glede zagotovitve in izvedbe uporabe slovenščine v administrativnih postopkih, predvsem pred Neodvisnim upravnim senatom Koroške, kjer se slovenščina kot uradni jezik v praksi uporablja le občasno. Zato je Strokovni komite (2009, 36) v 2. poročilu o izvajanju ELRMJ avstrijske oblasti glede izvajanja določil člena 9-1c/ii ponovno pozval k izvedbi. Sodišča kot veljavne upoštevajo vse dokumente in dokaze v slovenskem jeziku, v pisni ali ustni obliki in sama krijejo stroške prevoda in tolmačev (Bundeskanzleramt Österreich 2007, 107-108). Pred okrajnimi sodišči Pliberk, Železna Kapla in Borovlje poteka uporaba slovenskega jezika kot drugega uradnega jezika brez težav, saj sodniki slovenski jezik obvladajo (Österreichisches Volksgruppenzentrum 2000a, 49). Okrajno sodišče Pliberk zaposluje tri osebe, okrajno sodišče Železna Kapla štiri osebe, ki obvladajo slovenski jezik. Med zaposlenimi na obeh sodiščih sta predsednik okrajnega sodišča in vodja urada okrajnega sodišča. Na okrajnem sodišču Borovlje pa slovenski jezik obvlada pet oseb, med njimi so predsednik okrajnega sodišča, sodnik in vodja urada okrajnega sodišča (Bundeskanzleramt Österreich 2007, 108). V kolikor želi stranka uveljavljati slovenski jezik kot drugi uradni jezik pred deželnim sodiščem Celovec pa je potrebno že sodelovanje prevajalcev oziroma tolmačev. Pred okrajnimi sodišči Velikovec, Celovec, Beljak in Šmohor, ki so pristojna za večji del dvojezičnega območja, pa slovenski jezik kot uradni jezik ni dopusten (Österreichisches Volksgruppenzentrum 2000a, 49). Na treh okrajnih sodiščih Borovlje, Železna Kapla, Pliberk, kjer je dopustna uporaba slovenskega jezika kot uradnega jezika k nemškemu je leta 2000 potekalo 158 postopkov v slovenskem jeziku, leta 2001 – 83, leta 2002 - 69, leta 2003 – 89 in leta 2004 – 100 postopkov (Bundeskanzleramt Österreich 2007, 109).

Pravica do uporabe slovenskega jezika kot uradnega jezika na uradnih mestih v delih

Štajerske, kjer je populacija slovenska ali etnično mešana, se po določitih 3. točke 7. člena ADP ne uresničuje.

4.3.2 Dvojezične označbe in napisi topografskega značaja

Ureditev dvojezične topografije zajeta na ustavnopravnem nivoju je določena s 3. odstavkom 66. člena St. Germainске pogodbe, ki določa pravico do svobodne uporabe »deželno običajnega jezika«, drugim odstavkom 19. člena TDZ, 2. odstavkom 8. člena Zveznega ustavnega zakona (jezikovna in kulturna raznolikost narodnih skupin) in 10. členom EKČP (pravica do zasebnih napisov v lastnem jeziku) (Österreichisches Volksgruppenzentrum 2000a, 52). V 2. odstavku 11. člena OK je zagotovljena pravica do nameščanja topografskih označb in napisov v jeziku manjšin.

Dvojezično območje Koroške je jasno določeno z Uredbo o dvojezičnem šolstvu iz leta 1945, vendar Avstrija tega teritorija ni nikoli priznavala. Z izvedbeno zakonodajo je to ozemlje samovoljno krčila in odlašala z izvedbo jasno določene pravice, tako da dvojezični topografski napisi še do danes niso v celoti postavljeni. Avstrijski parlament je že 6. julija 1972 sprejel Zakon o dvojezičnih topografskih napisih, ki je določil 205 naselij v 36 občinah zahodne Koroške, ki naj bi imeli dvojezične topografske napise, po kriteriju 20 odstotnega deleža slovenskega prebivalstva v okrožju iz ljudskega štetja leta 1961 (PleTERSki 2000, 214). K slovenski manjšini so prišteli le slovenske jezikovne popisne kategorije, nenemške vključno z »windisch« so bile izvzete (Klemenčič in Klemenčič 2006/07, 109). Poskus postavitve dvojezičnih krajevnih napisov se je sprevrgel v pravo »vojno proti krajevnim napisom«, znameniti in v svet odmevajoči »Ortstafelsturm«, ki je nesporno največji škandal in moralno-politični madež druge avstrijske republike, o katerem se je razpisala evropska znanost in publicistika, saj so nacistične tolpe vse dvojezične napise ob pasivnosti oblasti odstranile (Nećak 1985, 148-152). V tem času je zvezna vlada Socialdemokratske stranke Avstrije/Socialdemokratische Partei Österreichs (krajše SPÖ) pod vodstvom kanclerja Bruna Kreiskyja ustanovila posebno »študijsko komisijo« za vprašanja slovenske manjšine na Koroškem. Ker pa je bil eden od

njenih članov predsednik koroških »vindišarjev« so Slovenci sodelovanje v tej komisiji zavrnilo. Septembra 1973 so vstopili v kontaktni komite s predstavniki avstrijske vlade. Manjšinsko politiko je v tem času narekovala FPÖ, ki je svoje predstave usklajevala s predstavami protislovenskih organizacij na Koroškem. Ko je zvezna vlada klonila pritisku nemških organizacij in opozicijskima strankama ÖVP in FPÖ in napovedala ugotavljanje manjšine v obliki »štetja posebne vrste«, ki naj bi bil pogoj za uresničitev 7. člena ADP ter 7. julija 1976 sprejela Zakon o narodnih skupnostih, so koroški Slovenci komite zapustili (Voglar 1991, 302; Klemenčič in Klemenčič 2006/07,95-96).

Zakon o narodnih skupnostih je razveljavil Zakon o dvojezičnih topografskih napisih iz leta 1972. Za uresničitev ZNS (čl. 12), ki je predvideval postavitve dvojezičnih krajevnih napisov v krajih, kjer živi vsaj 25% slovenskega prebivalstva, sta bili s strani zvezne vlade 31. maja 1977 sprejeti dve uredbi. Z Uredbo o določitvi območij za namestitve topografskih napisov v nemškem in slovenskem jeziku (BGBl. 306/1977) so na podlagi popisa posebne vrste iz leta 1976 določili 8 občin oziroma dele občin (saj so bile nekatere po podpisu ADP ukinjene), v katerih naj bi postavili dvojezične oznake in napise topografske narave. Z Uredbo o določitvi slovenskih oznak za krajevna imena (BGBl. 308/1977, krajše Topografska uredba) pa so v teh 8 občinah določili 91 krajev, ki so dobili pravico do postavitve dvojezičnih topografskih oznak v dveh političnih okrajih (v političnem okraju dežele Celovec/Klagenfurt Land: Žrelec/Ebenthal 7, Borovlje/Ferlach 4, Bilčovs/Ludmanskendorf 17, Sele/Zell 7 in v političnem okraju Velikovec/Völkermarkt: Pliberk/Bleiburg 28, Železna Kapla-Bela/Eisenkappel-Vellach 13, Globašnica/Globasnitz 9, Suha/Neuhaus 6). Od skupno več kot 800 krajev, glede na območje veljavnosti Uredbe o dvojezičnem šolstvu iz leta 1945 avtohtone slovenske poselitve so takrat dejansko postavili le 73 dvojezičnih krajevnih napisov. (Bohte 1984, 119-120; Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu 2009; Klemenčič, 2007 183-186). Dejansko sta bili obe uredbi v neskladju z ADP. Tudi Zakon o narodnostnih skupnostih, ki ni le prostorsko temveč tudi vsebinsko pomanjkljiv, saj ne predvideva ostalih dvojezičnih oznak topografske narave kot so dvojezični smerokazi, dvojezične označbe uradnih poslopij itd., ki z redkimi izjemami (pri dvojezičnih napisih na šolah) niso postavljeni.

Določila Topografske uredbe in ZNS, ki so določala naselja za dvojezične krajevne napise na Koroškem, so kljub protestom slovenske manjšine in avstrijske ter mednarodne javnosti ostala v veljavi do decembra 2001 (Klemenčič 2007, 186). 13. decembra 2001 je Ustavno sodišče 25 odstotni cenzus "znatnega števila" prebivalcev za postavitve dvojezičnih krajevnih napisov z odločbo št. G 213/01-18, V 62, 63/01-18 razglasilo za protiustavnega. S tem je sodišče ugodilo pritožbi Rudija Vouka, ki se je nanj obrnil, ker je bilo ime naselja Škocjan/St. Kanzian na plačilnem nalogu, ki ga je prejel zaradi prometnega prekrška prekoračitve hitrosti napisano samo v nemškem jeziku, ne pa tudi v slovenskem jeziku kot je določeno v 3. odstavku 7. člena ADP. Prag za postavitve dvojezičnih topografskih napisov pa je znižalo na 10 odstotkov ob upoštevanju podatkov štetij prebivalstva od leta 1951 dalje ter kot protiustavno razveljavilo 2. točko 1. odstavka 2. člena ZNS in drugo točko prvega člena Topografske uredbe, ki je določala kraje v občinah političnega okraja Velikovec. Rok popravka določil Zakona o narodnih skupnostih je bil po odločbi ustavnega sodišča do 31. decembra 2002 (Klemenčič in Klemenčič 2006/07, 260-261). Leta 2002 sprejeta novela Topografske uredbe (BGBl. II 37/2002) je pravico do dvojezične topografije razširila na ves okraj Velikovec/Völkermarkt, vendar brez navedbe občin, v katerih naj bi se dvojezični napisi postavili.

Deželni glavar Haider je še pred odločitvijo ustavnega sodišča izjavil, da morebitnega znižanja klavzule 25 odstotkov ne bo upošteval. Na odločitev se je burno odzval, zahteval je odstop predsednika ustavnega sodišča Ludwiga Adamovicha, proti čemur je odločno nastopil zvezni kancler Wolfgang Schüssel. Napovedal je »konferenco konsenza«, na kateri naj bi poleg kanclerja sodelovali še predstavniki zveznih in koroških političnih strank, koroške deželne vlade, koroških Slovencev ter Kärntner Heimatdiensta in Zveze koroških brambovcev/Kärntner Abwehrkämpferbunda (krajše KAB) s ciljem uresničevanja razsodbe ustavnega sodišča iz leta 2001 (Klemenčič in Klemenčič 2006/07, 261-262; Klemenčič 2007, 186).

Konferenca konsenza je v letu 2002 potekala v treh cikliih. Po treh zasedanjih konference - 25. aprila, 12. julija in 11. septembra - do sporazuma ni prišlo (Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu 2009; Klemenčič in Klemenčič 2006/07, 264-268). Koroški Slovenci so junija 2002 podali svoj predlog ureditve dvojezične topografije, ki

je predvidel dvojezične krajevne napise za 394 naselij južne Koroške, na podlagi popisa prebivalstva iz leta 1971, ki je zajemal kraje z več kot 10% prebivalstva. Predlog zveznega kanclerja, ki ga je pripravil pooblaščenec prof. Stefan Karner, pa je predvidel postavitev 158 dvojezičnih napisov (skupaj z že obstoječimi), čeprav bi jih po štetju 1971 (podlaga Zakonu o narodnih skupnostih iz leta 1976) moralo biti 394 (osnova 10 odstotkov), po štetju 1951 pa več kot 800. Krajevne napise naj bi postavili postopoma, v več let trajajočem časovnem obdobju do konca leta 2009, v letno določenih kvotah. Predlog je vseboval tudi tako imenovano "klavzulo o odprtju", na podlagi katere bi imela slovenska manjšina pravico tudi po letu 2009 zahtevati postavitev novih dvojezičnih napisov, vendar pa postopek, po katerem bi bilo mogoče na zahtevo določenega deleža prebivalstva določenega kraja postaviti še dodatne dvojezične napise, ni bil pravno dodelan (Klemenčič in Klemenčič 2006/07, 278-279; Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu 2009). Karnerjev kompromisni predlog so podprli vsi udeleženci konference konsenza razen KAB-a, kasneje je od predloga odstopil tudi deželni glavar Haider in NSKS, ki je zahteval postavitev 394 dvojezičnih krajevnih napisov v vseh krajih z več kot 10% slovenskega prebivalstva (Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu 2009). Poleg tega bi bili morali koroški Slovenci podpisati izjavo, da je člen 7 ADP izpolnjen, kar je bilo za koroške Slovence nesprejemljivo (Klemenčič in Klemenčič 2006/07, 278).

Konferenca konsenza leta 2002 ni prinesla napredka na področju dvojezične topografije, nadaljevala se je v letu 2005 (13. marca in 29. aprila) s ciljem urediti vprašanje dvojezične topografije še pred praznovanjem petdesetletnice podpisa ADP. Demonstrativno je bilo postavljenih le pet krajevnih napisov v treh koroških občinah (Borovlje, Suha in Bilčovs) od skupaj 20 manjkajočih po Topografski uredbi iz leta 1977. Štiri dvojezične krajevne napise v krajih Slovenji Plajberk/Windisch Bleiberg, Kajzaze/Edling, Spodnja Vesca/Niederdörfer, Potok/Bach so postavili 12. maja, v navzočnosti vseh udeležencev konference konsenza in kanclera Schüssla. Slovesnost postavitve krajevnega napisa v Žvabeku/Schwbeegg pa je bila zaradi protesta nestrpnežev odpovedana (Narodni svet koroških Slovencev 2005b, Klemenčič in Klemenčič 2006/07, 277-280; Klemenčič 2007, 188).

Konferenca konsenza ni dosegla svojega namena, prizadevanja za rešitev vprašanja

dvojezičnih krajevnih napisov na Koroškem so se nadaljevala. Problem dvojezične topografije na Koroškem so želi rešiti do sredine julija 2006. 11. maja 2006 je kancler Schüssel predstavil osnutek nove uredbe o dvojezičnih krajevnih napisih, ki je predvidel dvojezične krajevne napise za 158 naselij v 18 južnokoroških občinah. Poleg obstoječih 77 krajevnih napisov bi postavili še 81 dodatnih krajevnih napisov do 21. decembra 2009. Osnutek uredbe je imel številne pomanjkljivosti, saj ni izpolnjeval odločbe iz leta 2001. S strani vpletenih v reševanje problema dvojezičnih krajevnih napisov na Koroškem je bilo podanih več predlogov. V parlamentarni postopek pa je bil sprejet predlog ustavnega zakona z dne 29. junija 2006, ki je bil rezultat dogovora med kanclerjem Schüsslom, koroškim deželnim glavarjem Haiderjem, predsednikom ZSO Marjanom Sturmom in predsednikom SKS Bernardom Sadovnikom (predstavnik NSKS niso sodelovali), po katerem naj bi 91 dvojezičnim krajevnim napisom po Topografski uredbi iz leta 1977 do izteka leta 2009 dodali še 50 novih; skupaj torej 141. Nove dvojezične krajevne napise naj bi tako dobilo poleg krajev, navedenih v uredbi iz leta 1977, še 40 naselij, ki imajo 10 ali več odstotkov slovenskega prebivalstva, ki sodijo v občine z več kot 15 odstotki slovenskega prebivalstva. Dvojezični napisi so bili predvideni še za 11 naselij, v katerih je ob popisu leta 2001 živela več kot tretjina slovenskega prebivalstva, ki pa so pripadali občinam z manj kot 15 odstotki prebivalstva. Zapletlo se je pri »klavzuli o odprtju«, koroška BZÖ in ÖVP sta zahtevali pravico do soodločanja koroške deželne vlade pri morebitnih dodatnih krajevnih napisih, ki bi jih za posamezna naselja slovenska skupnost lahko zahtevala po letu 2009. Kar pomeni, da zvezna vlada ne bi smela odobriti postavitve dodanih dvojezičnih krajevnih napisov proti volji dežele Koroške in prizadetih občin. Za manjšino je bila takšna formulacija sporna, saj bi občine in deželna vlada s tem dobile pravico veta (Klemenčič 2007, 189-190; Klemenčič in Klemenčič 2006/07, 307-309).

Slovenska manjšina je predlagani ustavni zakon enotno zavrnila. Koordinacijski odbor koroških Slovencev je predloge osnutka zvezne vlade za ureditev dvojezične topografije ocenil kot nesprejemljive in nedorečene, ker ne sledijo sodni praksi ustavnega sodišča v zvezi s 7. členom Avstrijske državne pogodbe. Nadaljnja pogajanja so potekala med ZSO in avstrijsko vlado; NSKS na pogajanja tudi tokrat ni

bil povabljen. Po novem predlogu »klavzule o odprtju« naj bi pravico do zahteve za postavitev novega dvojezičnega napisa imelo 10 odstotkov prebivalcev posameznih naselij, v katerih živi deset ali več odstotkov slovenskega prebivalstva. Zahtevo bi krajan naslovili na avstrijsko vlado, ki bi postavitev lahko odobrila ali zavrnila. V kolikor ne bi bila sprejeta, bi jo obravnaval »konsenzni odbor«, sestavljen iz predstavnikov manjšine, dežele Koroške, prizadete občine in podpisnikov zahteve. Konsezni odbor bi v roku šestih mesecev pripravil poročilo za zvezno vlado, le-ta pa na poročilo odbora nebi bila vezana – postavitev bi lahko odobrila ali tudi ne. V ZSO so osnutek z veliko večino zavrnil. Sporen naj bi bil predvsem konsezni odbor. Posledica takšne klavzule o odprtju bi bila, da bi o vseh odločitvah glede dvojezičnih krajevnih napisov odločala zvezna vlada po lastni presoji. Ker pa avstrijska vlada vse sklepe sprejema soglasno, bi to pomenilo, da bi že en nasprotujoč glas kateregakoli člana vlade pomenilo nepostavitev dvojezičnih napisov. NSKS in ZSO sta novi osnutek klavzule o odprtju in možnost sprejema ustavnega zakona o dvojezični topografiji na Koroškem zavrnil. Ker vlada in predstavniki koroških Slovencev niso sklenili dogovora, tudi BZÖ in ÖVP v parlamentu ni uspelo dobiti dvotretjinske podpore za sprejetje zakona. Proti je namreč glasovala SPÖ, ki se je opirala na mnenje NSKS in ZSO. S tem je ustavni zakon o dvojezični topografiji na Koroškem, kot tudi novi osnutek klavzule o odprtju, propadel. Po mnenju SPÖ, kot tudi NSKS in EL, je bila s tem preprečena enostranska revizija ADP (Klemenčič in Klemenčič 2006/07, 309-312).

Spomladi 2006 je avstrijsko ustavno sodišče po pritožbi odvetnika Rudija Vouka ponovno razsodilo v prid dvojezičnim krajevnim napisom na Koroškem, z odločitvijo naj se krajema Pliberk/Bleiburg in Drveša vas/Ebersdorf iz občine Pliberk/ Bleiburg ki spada v politični okraj Velikovec do 30. junija 2006 doda k nemškemu napisu še slovensko ime kraja. Sodišče je sledilo sodni praksi, ki je veljala po že sprejeti odločbi glede dvojezičnega krajevnega napisa v primeru kraja Škocjan iz leta 2001 ter odločilo, da je na avstrijskem Koroškem potrebno postaviti dvojezične krajevne table v vseh krajih, ki imajo »skozi daljše obdobje« vsaj okoli deset odstotkov slovenskega prebivalstva (Delo 2005b). 30. junija 2006 je avstrijski parlament kot protiustavno razveljavil tudi Topografsko uredbo iz leta 1977. Spreta je bila Uredba zvezne vlade o

določitvi ozemeljskih delov, v katerih je treba postaviti topografske napise tako v nemškem kakor tudi slovenskem jeziku (BGBl. II 245/2006, krajše Uredba o topografiji na Koroškem). To pa je dejansko le dopolnjena Topografska uredba iz leta 1977, ki je predvidela 91 dvojezičnih krajevnih napisov, s krajema Pliberk/Bleiburg in Drveša vas/ Ebersdorf.

Konec avgusta je Haider v Pliberku/Bleiburg in Drveši vasi/Ebersdorf k že obstoječemu nemškemu krajevemu napisu dodal manjšo tablo (63x23 cm) s slovenskim krajevnim imenom. Konec novembra 2006 je po istem principu demontiral še dvojezično krajevno tablo v Žvabeku (Narodni svet koroških Slovencev 2006c). Slovenska manjšina je glede dodatnih tablic v Pliberku in Drveši vasi sprožila postopek pri ustavnem sodišču in državnem tožilstvu zaradi neskladnosti z obveznostim Avstrije po državni pogodbi in z rabsodbami ustavnega sodišča. (Narodni svet koroških Slovencev 2006a). Avstrijsko ustavno sodišče je 18. decembra 2006 odločilo, da je Haiderjevo ravnanje protiustavno in da je morata krajevni tabli za Pliberk in Drvešo vas imeti tako nemško kot slovensko ime kraja; enako je decembra 2007 odločilo za Žvabek (Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu 2009).

Od prejšnje vlade zveznega kanclerja Alfreda Gusenbauerja si je slovenska manjšina na Koroškem mnogo obetala. V vladnem programu koalicijskih strank ÖVP in SPÖ je bila napovedana rešitev vprašanja dvojezičnih napisov do poletja 2007 v čim širšem konsenzu, z ustavnim določilom in razširitveno klavzulo na podlagi dotedanjih rabsodb ustavnega sodišča (Narodni svet koroških Slovencev 2006a). Spomladi 2007 je zvezni kancler vzpostavil dialog z vsemi vpletenimi strankami, s podporo koroških županov iz vrst SPÖ, Kärntner Heimatdiensta in celo koroških Slovencev (SKS, ZSO in tudi NSKS). Predlog rešitve dvojezičnih krajevnih napisov na Koroškem, ki ga je predstavil 20. junija je predvideval postavitev 163 dvojezičnih krajevnih tabel v 24 občinah, postavitev dvojezičnih kažipotov v dvojezično označenih krajih in ustanovitev »odbora konsenza« pri avstrijski vladi, ki bi bdel nad odnosi med manjšino in večino na avstrijskem Koroškem. Slovenska manjšina je glede predloga dosegla visoko stopnjo enotnosti in pripravljenosti za kompromis. Tokrat so se s predlogom strinjali tudi v NSKS. Zaradi zadržkov koalicijske ÖVP, ki je

zahtevala vključitev Haiderja v pogajalski proces, pa do soglasja o predlogu ni prišlo (Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu 2009; Klemenčič 2007, 199-202).

Tudi nova zvezna vlada SPÖ in ÖVP, ki je prisegla 2. decembra 2008, je v koalicijski sporazum vključila reševanje vprašanja krajevnih napisov na ustavnopravni ravni. Po mnenju Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu (2009) najverjetneje do rešitve tudi v naslednjih štirih letih ne bo prišlo, saj je koroški deželni glavar Gerhard Dörfler - BZÖ v paketu zahtev Koroške, ki ga je naslovil na novo zvezno vlado dne 24. novembra 2008 posebej izpostavil, da na avstrijskem Koroškem ne bo nobene dodatne dvojezične krajevne table, morebitna nova ustavnopravna ureditev pa mora biti sprejeta zgolj v dogovoru z deželo Koroško.

Na Koroškem je tako že več kot pol stoletja po podpisu ADP problem dvojezičnih označb in napisov topografskega značaja nerešen (Klemenčič 2007, 179). Sedem let po prvi razsodbi ustavnega sodišča leta 2001 v prid dvojezičnim krajevnim napisom na Koroškem, ki ji je v letih 2005 do 2008 sledilo še 17, nobena še ni uresničena. Dvojezična topografija na Koroškem se še vedno obravnava, kot da razsodbe najvišjega sodišča Avstrije ne bi obstajale, kar predstavlja zavestno in grobo kršitev načela pravne države, enega bistvenih zidakov avstrijskega pravnega reda. Zaskrbljenost glede neizvajanja odločbe ustavnega sodišča iz leta 2001 je v 2. mnenju ne le glede izvajanja določil pravice vsebovane v členu 11 OK temveč tudi glede spoštovanja pravne države izrazil tudi Svetovalni odbor (2008, 24) in oblasti pozval, da poiščejo hitro in celovito rešitev izvedbe odločbe ustavnega sodišča.

Od 800 krajev, v katerih prebiva slovenska manjšina na južnem Koroškem, je od 93 predvidenih napisov po Uredbi o topografiji iz leta 2006 dejansko postavljenih le 77 dvojezičnih krajevnih napisov (vključujoč neustreznost napisov za Pliberk/Bleiburg, Drvešo vas/Ebersdorf in Žvabek/Schwabegg). Dvojezični krajevni napisi pa še vedno niso postavljeni v 16 krajih, in sicer v političnem okraju Celovec/podeželje/Klagenfurt-Land v občini Bilčovs/ Ludmansdorf za naselja Mala gora/ Großkleinberg, Podgrad/Pugrad, Na Gori/Rupertiberg, Stranje/Strein in Sodraževa/Zedras in v občini Žrelec/Ebenthal za naselja Verovce/Werouzach, Rute/Kreuth in v občini Borovlje/

Ferlach za naselja Strugarje/Strugariach, Brodi/Loibltal in Poden/Bodental. V političnem okraju Velikovec/Völkermarkt pa niso postavljeni v občini Globašnica/Globasnitz za Slovenje/Slovenjach in v občini Suha//Neuhaus za kraje Breg/Hart, Gornja vas/Oberdorf, Doljna vas/Unterdorf, Sveto Mesto/Heiligenstadt in Pri Dravi/ Draugegend (Vouk 2009a).

Dvojezične krajevne napise imajo v političnem okraju Celovec/podeželje/Klagenfurt-Land v občini Žrelec/Ebental naselja Kozje/Kossiach, Lipice/Lipizach, Radiše/Radsberg, Dvorec/Schwarz, Tuce/Tutzach; v občini Borovlje/Ferlach v naseljih Slovenji Plajberk/Windisch Bleiberg; v občini Bilčovs/Ludmanskodorf naselja Potok/Bach, Kajzaze/Edling, Bilnjovs/ Fellersdorf, Branča vas/Franzendorf, Bilčovs/Ludmannsdorf, Koviče/Lukowitz, Moščenica/Moschenitzen, Muškava/Muschkau, Spodnja vesca/Niederdörf, Zgornja vesca/Oberdörf, Želuče/Selkach, Velinja vas/Wellersdorf; v občini Sele/Zell naselja Sele-Borovnica/Zell-Freibach, Sele-Homeliše/Zell-Homölich, Sele-Košuta/Zell-Koschuta, Sele-Srednji Kot/Zell-Mitterwinkel, Sele-Zvrhni Kot/Zell-Oberwinkel, Sele-Cerkev/Zell-Pfarre, Sele-Šajda/Zell-Schaida. In v političnem okraju Velikovec/Völkermarkt v občini Pliberk/Bleiburg naselja Dob/Aich, Dobrova/Dobrowa, Breg/Daurain, Nonča vas/Einersdorf, Komelj/Kömmel, Vrh/Kömmelgupf, Blato/Moos, Replje/Replach, Vogrče/Rinkenber, Rinkole/Rinkolach, Rute/Ruttach, Čirkovče/Schilterndorf, Vidra vas/Wiederndorf; v občini Železna Kapla-Bela/Eisenkappel-Vellach naselja Plaznica/Blasnizen, Obirsko/Ebriach, Pod Peco/Koprein Petzen, Koprivna/Koprein Sonnseite, Lepena/Leppen, Lobnik/Lobnig, Reberca/Rechberg, Remšenik/Remschenig, Korte/Trögern, Podkraj/Unterort, Bela/Vellach, Bela/Weißenbach, Suha/Zauchen; v občini Bistrica nad Pliberkom/Feistritz ob Bleiburg naselja Dolinčiče/Dolintschitschach, Bistrica nad Pliberkom/Feistritz ob Bleiburg, Konovece/Gonowetz, Suha/Hinterlibitsch, Dvor/Hof, Letina/Lettenstätten, Ponikva/Penk, Breška vas/Pirkdorf, Rižberk/Rischberg, Rute/Ruttach-Schmelz, Šmihel nad Pliberkom/St. Michael ob Bleiburg, Črgoviče/Tscherberg, Podlibič/Unterlibitsch, Podkraj/Unterort, Kot/Winkel in v občini Globašnica/Globasnitz naselja Globasnica/Globasnitz, Podjuna/Jaunstein, Mala vas/Kleindorf, Šteben/St. Stefan, Strpna vas/Traundorf, Čepiče/Tschepitschach,

Podgora/Unterbergen, Večna vas/Wackendorf.

Svetovalni odbor (2008, 24) je v svojem drugem mnenju glede izvajanja določil OK izrazil zaskrbljenost glede neizvajanja odločb ustavnega sodišča, ne le zaradi pravice vsebovane v členu 11, temveč tudi glede spoštovanja pravne države. Zaskrbljujoča se mu je zdela tudi polarizacija mnenj o dvojezični topografiji in odstranjevanje obstoječih dvojezičnih napisov in nameščanje manjših tablic s slovensko oznako kraja, kot tudi kritike na odločitev ustavnega sodišča in derogacijske žaljivke do nekaterih članov sodišča. Svetovalni odbor je pozval oblasti, da poiščejo hitro in celovito rešitev izvedbe odločitve ustavnega sodišča z dne 13. decembra 2001.

Pravica do dvojezičnih označb in napisov topografskega značaja, ki bi morali biti postavljeni v vseh krajih Štajerske, v katerih je prebivalstvo slovensko govoreče ali dvojezično, se ne uresničuje. Zvezna vlada za uresničevanje tega vprašanja tudi ni sprejela izvedbene zakonodaje. Tako je slovenska manjšina na Štajerskem prva dvojezična kažipot, ki označujeta kulturni spomenik in vodita do Pavlove hiše, dobila šele tik pred 20. obletnico delovanja Kulturnega društva člen 7, maja 2008. Prvi dvojezični kažipot stoji ob izhodu iz avstrijske Radgone/Bad Radkersburg in drugi v Potrni/Laafeld. Cilj štajerskih Slovencev je postaviti tudi dvojezične krajevne napise (Jaušovec 2008; Weitlainer 2009).

4.4 »Avstrijski državljani slovenske (...) manjšine na Koroškem (...) in Štajerskem so udeleženi v kulturnih, upravnih, sodnih ustanovah v teh pokrajinah pod enakimi pogoji kot drugi avstrijski državljani« (tč. 4)

Z ustavno pravnega stališča pravico 4. točke 7. člena ADP določajo še določila 67. člena St. Germainske pogodbe (enako pravno varstvo kot vsi avstrijski državljani) in 2. odstavek 8. člena Zveznega ustavnega zakona (jezikovna in kulturna raznolikost narodnih skupin). 4. točka 7. člena ADP pa predvideva tudi posebno obliko političnega zastopstva za slovensko in hrvaško narodno skupnost (npr. javnopравни

status in pravica do kolektivne pravdne sposobnosti), ki pa jo avstrijski pravni red ne zagotavlja (Österreichisches Volksgruppenzentrum 2000a, 37-38). 15. člen Okvirne konvencije zagotavlja sodelovanje tako v kulturnem, družbenem in gospodarskem življenju kot tudi pri javnih zadevah. 12. člen ELRMJ pa pravice v kulturnih dejavnostih in ustanovah (glej izbrane pravice v poglavju 3.2.8).

Pravico do uporabe jezika slovenske manjšine, kot uradnega jezika pri občevarju z upravnimi organi in sodišči na Koroškem sem obravnavala v prejšnjem poglavju. Poglejmo kakšna je kulturna zastopanost in udeležba koroških Slovencev v kulturnem življenju.

Razdvojenost osrednjih političnih organizacij, NSKS in ZSO, se odraža tudi v kulturnem udejstvovanju, saj na Koroškem delujeta kar dve osrednji kulturni organizaciji koroških Slovencev, Krščanska kulturna zveza/Christlicher Kulturverband (KKZ) in Slovenska prosvetna zveza/Slowenischer Kulturverband (SPZ), obe s sedežem v Celovcu, pod okriljem katerih deluje več kot osemdeset lokalnih kulturnih društev (Austrian Centre for Ethnic Groups 1996, 20; Reiterer in drugi 2004, 246). KKZ, ustanovljena 1953 pod okriljem NSKS, se posveča predvsem delu z mladino (lutkovno gledališče, slikarski tedni, učenje jezika...), gledališču, zborovskemu petju in etnologiji. Leta 1908 ustanovljeni Slovenski prosvetni zvezi (takrat imenovana Slovenska krščanska-socialna zveza), ki je danes del ZSO, pa je interesno področje delovanja produkcija gledaliških iger, organizacija tečajev retorike, amaterskih-avtorskih branj ter pokroviteljstvo slovenskih študentskih knjižnic in štirih kulturnih ustanov. Njuna skupna primarna naloga je ohranitev in nadaljnji razvoj jezikovne in kulturne identitete ter pospeševanje medkulturnih stikov, s kulturno izmenjavo tako doma kot v tujini. Med pomembne kulturne ustanove koroških Slovencev štejemo tudi Slovensko glasbeno šolo/Slowenische Musikschule v Celovcu, ki je bila ustanovljena kot zasebno društvo leta 1978 z iniciativo Krščanske kulturne zveze in Slovenske prosvetne zveze. Danes jo obiskuje več kot 600 učencev razdeljenih v 20 regionalnih oddelkov. Financira se predvsem s sredstvi šolnin, z donacijami koroških organizacij ter v zadnjih letih - z delno integracijo v koroško glasbeno šolo - tudi z finančno podporo dežele Koroške (Reiterer in drugi 2004, 246). Slovenska glasbena šola prejema letno od koroške deželne vlade 150.000 evrov finančne podpore. Podporo v

višini 97.000 evrov prejema tudi iz zveznega proračuna od Urada zveznega kanclerja namenjenega za promocijo manjšin (Bundeskanzleramt Österreich, 122-123). Slovenska glasbena šola ima po zakonu o pospeševanju glasbenega šolstva in 68. členu Senžermenske pogodbe pravico do sorazmernega dela namenskih sredstev, vendar o enakopravnem financiranju glasbene šole ne moremo govoriti, saj je podpora na učenca skoraj petkrat nižja od podpore, ki jo prejema deželna glasbena šola (Narodni svet Koroških Slovencev 2005a).

Poleg omenjenih kulturnih organizacij so koroški Slovenci na lokalnem nivoju organizirani še v vrsti Zadrug, Posojilnic, izobraževalnih, športnih in drugih ustanov. Omeniti je potrebno tudi obstoj treh založniških hiš (Mohorjeva družba/Hermagoras³⁶, Založba Drava/Verlag Drava in zasebna Založba Weiser), dveh knjižnic in ene študijske knjižnice (Vilhar 1993).

Obe osrednji kulturni organizaciji koroških Slovencev na Koroškem dosegata kulturno popestritev tako preko pestre kulturne dejavnosti obeh organizacij in svojih krajevnih kulturnih organizacij in društev kot tudi preko vsakoletnega sodelovanja na »Kulturnih tednih koroških Slovencev« v Celovcu, ki jih organizira Biro za slovensko narodno skupnost pri Uradu koroške deželne vlade. Večkrat letno, predvsem ob avstrijskih državnih praznikih, organizirata tudi razne kulturne prireditve s parolo »Dober večer sosed«, na katerih sodelujejo slovenske in avstrijske kulturne skupine in umetniki dvojezičnih občin Koroške, v katerih se te prireditve tudi odvijajo (Reiterer in drugi 2004, 248). Ohranitev kulturne raznolikosti in identitete Koroške, z vplivom in prispevkom obeh narodnih kultur, slovenske in avstrijske, je v obojestranskem interesu tako slovenske manjšine kot tudi dežele Koroške, iz česa izhaja tudi Koroški zakon o pospeševanju kulture (LGBI. 4/92, 48/96), iz katerega je razvidna zavzetost za ohranitev »kulturne raznolikosti Koroške, ki je pogojena z različnimi etničnimi vplivi – vključno z vplivom slovenske narodne skupnosti« (čl. 1/1-f) (ibid 2004, 254-255).

Osrednji kulturni organizaciji se trudita tudi za navezavo in ohranjanje stikov tako s kulturnimi organizacijami v celotni Avstriji kot tudi z umetniki preko deželnih meja, v širšem regionalnem prostoru Alpe-Jadran. Najpomembnejše pa je prav gotovo sodelovanje s kulturnimi organizacijami in umetniki iz Slovenije, ki s kulturno

---

³⁶ Mohorjeva družba skrbi za založniško dejavnost, študentski in dijaški dom, zasebno ljudsko šolo, knjigarno in druge kulturne dejavnosti.

izmenjavo (gostovanja kulturnih organizacij, institucij in društev ter predvsem sodelovanje strokovnjakov iz Slovenije na raznih kulturnih, likovnih, gledaliških, jezikovnih delavnicah) bistveno prispevajo k razvoju in ohranjanju kulturne identitete Slovencev na Koroškem (Reiterer in drugi 2004, 255-256 in 258). S sprejetjem Sporazuma med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Avstrije o sodelovanju v kulturi, izobraževanju in znanosti (Ur.l. RS, 5/2002) leta 2001 so dane tudi bilateralne pravne osnove za poglobitev medkulturnega sodelovanja.

Podpora kulturnim dejavnostim slovenske narodne skupnosti na Koroškem je omejena na približno 22.000 evrov letno in je v pristojnosti Ministrstva za šolstvo in kulturo Avstrije, ki jih plansko določi, po predlogih slovenskih kulturnih organizacij, Oddelek za kulturo na Biroju za slovensko narodno skupnost pri Uradu koroške deželne vlade (Österreichisches Volksgruppenzentrum 2000a, 23). Finančna sredstva namenjena kulturnim projektom prejemajo tudi iz matice Slovenije.

Štajerski Slovenci imajo eno kulturno društvo »Kulturno društvo člen 7«, ki je obenem tudi njihova politična predstavniška organizacija. Kulturno društvo je po avstrijskih podatkih prejelo v letu 2007 58.200 evrov za delovanje Pavlove hiše iz proračuna za promocijo narodnih manjšin (Bundeskanzleramt Österreich 2007, 169). Dvakrat višja podpora sredstva prejemajo iz Slovenije preko Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu. Pavlova hiša je kulturni hram štajerskih Slovencev, kjer uprizarjajo kulturne dogodke, simpozije in prireditve, literarna branja, mednarodne in informativne razstave ter delavnice slovenskih in avstrijskih umetnikov iz ožje in širše regije, v trikotniku Dunaj-Ljubljana–Budimpešta. Sodelujejo tudi na letnem graškem festivalu »Štajerska jesen« (Weitlaner 2009).

4.4.1 Politična participacija

Medtem ko so bili koroški Slovenci v Avstro-ogrski monarhiji, v prvi avstrijski republiki, kot tudi med obema vojnoma v koroškem deželnem zboru vseskozi zastopani s po dvema poslancema, so jim v Drugi republiki do danes propadli vsi poskusi samostojne kandidature. Po letu 1945 se je ponovna vključitev v koroški

deželni zbor na prvih povojnih volitvah 1949 izjalovila zaradi ideološkega vpliva komunističnega režima v Sloveniji, ki je rezultiral v ločenih kandidaturah obeh osrednjih organizacij, na katerih bi skupno – z združenimi 6.739 glasovi – dosegli deželnozborski mandat, kar pa jima ločeno ni uspelo (Österreichisches Volksgruppenzentrum 2000a, 86).³⁷ Kasneje so v osrednjih organizacijah prevladala različna mnenja o samostojni kandidaturi. ZSO že od svoje ustanovitve na deželni ravni ni nikoli samostojno kandidirala. Odprta ostaja do vseh demokratičnih strank, posebej še levosredinskih (Zeleni, SPÖ³⁸, samostojne manjšinske liste) (Vilhar 1993, 232). NSKS pa je v nasprotju z ZSO, na deželnozborskih volitvah samostojno kandidirala trikrat, 1949, 1953 in 1965, vendar ji prodor v deželni zbor ni nikoli uspel, zato je samostojno kandidaturo opustila. Od leta 1975, ko je ustanovila samostojno politično stranko koroških Slovencev »Koroško enotno listo« (krajše KEL) in leta 1991 preimenovano v »Enotno listo/Einheitsliste« (krajše EL),³⁹ kandidira na vseh volitvah. Že v letu ustanovitve je KEL za nekaj glasov zgrešila mandat v deželnem zboru, katerega bi na naslednjih deželnozborskih volitvah leta 1979 sto odstotno dosegla, kar pa ji je zakonodajalec s spremembo volilne zakonodaje tik pred volitvami diskriminatorno onemogočil. Prej enotno volilno okrožje Koroške, in s tem tudi dvojezično območje, je razdelil na štiri nova volilna okrožja, ki ga po proporcionalnem volilnem sistemu lahko osvojijo le stranke, ki dosežejo zelo visok, za slovensko manjšino nedosegljiv volilni prag 10 odstotkov glasov v prvem krogu delitve poslanskih mest, ki je hkrati tudi najvišji v vsej Avstriji (Austrian Centre for Ethnic Groups 1996, 20; Vilhar 1993, 40; Jesih 1991, 14; Reiterer in drugi 2004, 243). Za drugi krog pa je pri delitvi poslanskih glasov potrebnih 5 odstotkov. Dogovor o znižanju volilnega praga za vstop v deželni zbor v drugem krogu delitve poslanskih glasov je koroški deželni zbor sprejel julija 2008, pred tem je bil v obeh krogih enak (Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu 2009).

---

³⁷ NSKS je dobila 1,9-odstotkov glasov, Demokratična fronta delovnega ljudstva pa 0,8-odstotka.

³⁸ Z izjemo deželnozborskega poslanca v obdobju 1970-1975 (Hanzi Ogris – namestnik deželnega predsednika ZSO), koroški Slovenci v SPÖ niso dosegli vidnejših funkcij.

³⁹ Predsednik Enotne liste je bil od 1991 do 2003 Andrej Wakounig, septembra 2003 ga je nasledil mag. Vladimir Smrtnik.

Večji uspeh Enotna lista dosega na občinski ravni.⁴⁰ Poleg omenjenih oblik povezovanja se povezuje tudi s strokovno samostojno organizacijo znotraj socialdemokratske stranke, »Delovno skupnostjo avstrijske narodnosti v SPÖ«⁴¹ kandidira pa tudi pri volitvah z zakonom določenim političnim zastopstvom v Kmetijsko-gospodarski zbornici/Landwirtschaftskammer, kjer je Skupnost južno koroških kmetov od leta 1986 zastopana s po dvema predstavnikoma. Na državni ravni pa je največji politični uspeh koroških Slovencev na predstavniško političnem nivoju druge avstrijske republike uspel dr. Karlu Smolleju, predstavniku slovenske manjšine v Enotni listi, ki je kar dvakrat uspel priti v zvezni parlament, enkrat za poln mandat 1986-1990 v koaliciji EL z Zelenimi, ter leta 1998 kot enoletni nadomestni poslanec v okviru koalicije EL z liberalnim forumom (Jesih 1991, 117 in 122). Kulturno društvo člen 7 in SKS na deželnozborskih volitvah nista nikoli samostojno kandidirali. V SKS zagovarjajo politični pluralizem, v Kulturnem društvu člen 7 pa se politično ne opredeljujejo.

Javnopravno zastopstvo/Ethnokamer narodne skupnosti in zajamčen mandat v koroškem deželnem zboru/Virilmandat sta po mnenju koroških Slovencev vitalno povezani in nujni za nadaljnji obstoj slovenske narodnostne skupnosti na Koroškem (Austrian Centre for Ethnic Groups 1996, 20). Zajamčenega zastopstva narodne manjšine v zakonodajnih telesih mednarodno pravo ne zagotavlja. Primeri sosednjih držav npr. Slovenije, kjer je za italijansko in madžarsko manjšino predstavništvo v državnem zboru zajamčeno v 80. členu ustave, absolutna pravica veta v zadevah, ki se nanašajo na narodno manjšinske pravice pa v 64. členu Ustave Republike Slovenije pa kažejo, da je mogoče tudi to obliko participacije uspešno urediti. Zajamčen mandat bi moral predstavnik slovenske manjšine pri volitvah v Koroški deželni zbor imeti ne glede na število glasov, ki bi jih manjšinski predstavniki dosegli na volitvah. Tako bi slovenska manjšina lahko sodelovala pri sprejemanju odločitev zakonodajnih organov, kar bi jim pravica do politične participacije na ravni

---

⁴⁰ Na zadnjih občinskih volitvah in volitvah za župana 1. marca 2009 je v 23 dvojezičnih občinah južne Koroške osvojila 5.381 glasov, kar ji je prineslo 50 mandatov v občinskih svetih dvojezičnih občin. Iz vrst Enotne liste prihaja župan Franc Vladimir Smrtnik v občini Železna Kapla-Bela, ter podžupana Nanti Olip v občini Sele in Bernard Sadovnik v občini Globašnica.

⁴¹ Delovna skupnost avstrijske narodnosti v SPÖ združuje pripadnike slovenske narodnostne skupnosti znotraj avstrijskega socialdemokratskega gibanja, zastopa njihove pravice in podpira zahteve ter se zavzema za zaščito in pospeševanje slovenske narodne skupnosti na Koroškem.

predstavniških teles omogočala, učinkovito bi bila soudeležena tudi v kulturnem, družbenem, gospodarskem življenju in javnih zadevah.

Del pripadnikov narodne skupnosti se zaveda problematike večtirnosti organizacijske strukture koroških Slovencev in se zavzema za ustanovitev enotne predstavniške organizacije vseh koroških Slovencev, katere ustanovitev pa po avstrijskem civilnem pravu, po določilih Zakona o združenjih ni mogoča, saj se nikomur ne more prepovedati ustanoviti ločeno predstavniško organizacijo in nastopati kot njen predstavnik, čeprav predstavlja le del narodnostne skupnosti. Rešitev problematike enotnega zastopstva bi bila možna v ustanovitvi javnopravne ustanove kot zastopstva koroških Slovencev. Model, ki bi se lahko uveljavil na Koroškem, je že leta 1991, po nalogu koroške deželne vlade in Narodnega sveta koroških Slovencev, izdelal priznani avstrijski pravnik prof. Peter Parntaler z Univerze v Innsbrucku. Temeljna ideja modela je ustanoviti eno predstavniško telo, »javnopravno predstavništvo narodne manjšine«, izvoljeno na splošnih in svobodnih volitvah med vsemi polnoletnimi prebivalci dvojezičnega poselitvenega območja, ki bi se s svojo udeležbo na volitvah tajno prepoznali kot pripadniki slovenske narodnostne skupnosti. Kolektivno, parlamentarno organizirano predstavniško telo, v katerem bi bile zastopane vse frakcije koroških Slovencev, bi imelo možnost iztožljivosti kolektivnih pravic, vsebovanih v 7. členu ADP (npr. pravica do dvojezičnih topografskih napisov, pravica do tiska v lastnem jeziku itd.). Te sedaj večinoma niso uresničene in jih po veljavnem avstrijskem pravu tudi nihče ne more iztožiti. Pripadnik narodnostne skupnosti lahko iztoži in uveljavi le individualne pravice, v kolikor so mu na voljo pravna sredstva, pri čemer mu organizacije narodnostne skupnosti lahko le svetujejo in nudijo podporo. Z ustanovitvijo predstavniškega telesa pa bi bila predstavnikom narodne skupnosti omogočena učinkovitejša zaščita pravic narodnostne skupnosti, z nudenjem aktivne podpore pri njihovem uveljavljanju in iztožitvi (Austrian Centre for Ethnic Groups 1996, 21-23).

Zvezna vlada uvedbi predvidenega modela javnopravnega zastopstva nasprotuje z argumentom, da ostale narodnostne skupnosti v Avstriji takšnega javnopravnega

zastopstva ne želijo, kar je po mnenju koroških Slovencev neutemeljeno, saj je za vsako narodno skupnost mogoča samostojna, njenim željam ustrezna rešitev in ne obstaja nikakršna obveznost, da se predvideno javnopravno zastopstvo ene narodnostne skupnosti prenese na drugo. Ker večina pripadnikov slovenske narodnostne skupnosti želi enotno organizacijo v obliki javnopravne ustanove, ki jim na podlagi 4. točke 7. člena ADP pripada, bi jim morala država z ustreznimi zakoni na deželni in državni ravni takšno ustanovo, v kateri bi slovenska narodnostna skupnost lahko sama odločala o svoji zadevni politiki, tudi omogočiti. Vprašanje zajamčenega manjšinskega mandata v koroškem deželnem zboru (37. mandat) ostaja odprto, pri čemer Avstrija zaostaja za številnimi demokratičnimi državami.

Pravico do političnega zastopstva slovenske manjšine na državni ravni pa po sedaj veljavni zakonodaji omogoča Sosvet pri Uradu zveznega kanclerja na Dunaju. Pravna podlaga za ustanovitev manjšinskih sosvetov je podana v Zakonu o narodnostnih skupnostih (3.–7. člen) in realizirana z izvedbeno Uredbo zvezne vlade o sosvetih narodnih skupin (BGBl. 38/1977). Sosvet za posamezno narodnostno skupnost, katerega ustanovitev ima konstitutivni pomen za priznanje narodne skupnosti, je posebna pravna institucija, ustanovljen pri Uradu zveznega kanclerja, ki svetuje zvezni vladi v zadevah narodnostnih skupnosti. Za vsako uradno priznano narodno skupnost v Avstriji je urejen poseben sosvet.⁴² Njegova naloga je po določilih Zakona o narodnostnih skupnostih »ščititi in zastopati kulturne, socialne in gospodarske interese celotne narodnostne skupnosti in dajati predloge za izboljšanje položaja narodne skupnosti in njenih pripadnikov« ter predlagati porazdelitev letnih državnih subvencij namenjenih narodnostni skupnosti« (čl.1/1). Člane sosveta, katerih število je odvisno od številčnosti posamezne narodne skupnosti, po določilih uredbe o sosvetih imenuje in kontrolira zvezna vlada po posvetovanju z zadevno deželno vlado, njegovi člani pa so lahko le osebe - pripadniki narodne skupnosti, ki se zavzemajo za cilje zakona o narodnostnih skupnostih s pasivno volilno pravico. Polovico članov sosveta sestavljajo zastopniki predstavniških organizacij narodne skupnosti, drugo polovico pa člani predstavniškega telesa izvoljeni na splošnih volitvah (občinskih, deželnih ali zveznih) ter predstavniki cerkve oz. verske skupnosti.

---

⁴² Pri Uradu zveznega kanclerja deluje šest sosvetov: sosvet za slovensko narodno skupnost, sosvet za hrvaško narodno skupnost, sosvet za narodno skupnost Romov, sosvet za slovaško narodno, sosvet za češko narodno skupnost in sosvet za madžarsko narodno skupnost.

Ob ustanovitvi sosveta za slovensko narodnostno skupnost konec sedemdesetih prejšnjega stoletja sta obe osrednji politični organizaciji koroških Slovencev, tako ZSO kot NSKS, odklonili sodelovanje v njem z utemeljeno oceno in njunim doslednim stališčem, da je cilj zakona o narodnostnih skupnostih in njene izvršne »uredbe o ustanovitvi sosvetov narodnostnih skupnosti« ob postopnih nadaljnjih preštevanjih in restrikcijah zmanjšati prostorsko in dejansko zaščito slovenske manjšine po ADP, kar vodi v likvidacijo slovenske manjšine na Koroškem (Bohte 1984, 20). Šele konec aprila 1988 se je najprej NSKS, predvsem zaradi obljub oblasti glede uresničevanja prvih temeljnih zahtev in bistvenih pogojev koroških Slovencev, odločila, potem ko so bile med drugim zagotovljene tedenske televizijske oddaje koroškega studia ORF v slovenskem jeziku ter Dvojezična trgovska akademija, za sodelovanje v sosvetu. Temu je levo-liberalna ZSO sicer nasprotovala, kar je povzročilo zaostrene odnose med obema poloma koroških Slovencev, vendar je po daljšem obotavljanju tudi sama 7. avgusta delegirala v sosvet svoje predstavnike. Od začetka delovanja ima Sosvet za slovensko narodno skupnost šestnajst članov (Austrian Centre for Ethnic Groups 1996, 26). ZSO in NSKS delegirata vanj po tri člane obeh predstavniških organizacij (ZSO 2, SPZ 1, NSKS 2, KKZ 1), SKS⁴³ in štajerski Slovenci - Kulturno društvo člen 7 po enega člana; sedem članov je predstavnikov političnih strank (v mandatu prejšnje zvezne vlade do novembra 2008: SPÖ 3, FPÖ 2, ÖVP 2), šestnajsti član pa je predstavnik Rimokatoliške cerkve (Sturm 2009). Od leta 1994 sta dva predstavnika društva štajerskih Slovencev sodelovala v Sosvetu kot opazovalca brez glasovalne pravice, polnopravno članstvo imajo šele od leta 2003 (Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu 2009). Polnopravno članstvo je pozdravil tudi Svetovalni odbor (2008, 32) v drugem mnenju glede izvajanja 15. člena OK. V drugih predstavniških telesih, na občinski, deželni in zvezni ravni štajerski Slovenci niso nikoli politično participirali.

Sosvet za slovensko narodno skupnost je vse do začetka devetdesetih, ko NSKS in ZSO spremenita nazore glede manjšinske politike, predstavljal pomemben forum političnega dogovarjanja, ki je postopoma prevzemal vse večjo koordinacijsko vlogo med obema osrednjima organizacijama. Od devetdesetih let naprej pa je konstruktivno sodelovanje zamrlo, tako danes učinkovitost te institucije osrednje

---

⁴³ SKS sodeluje v Sosvetu od leta 2006 (Sturm 2009).

politične organizacije ocenjujejo različno. ZSO, SKS in Kulturno društvo člen 7 pogajanja v sosvetu ocenjujejo za produktivna (Sturm 2009; Sadovnik 2009; Weitlainer 2009). NSKS pa jih ostro kritizira. Po mnenju NSKS je delovanje sosveta neučinkovito, saj ne uresničuje sprejetih predlogov in sklepov in služi zvezni vladi le kot filter med njo in narodnostno skupnostjo saj skuša pripadnike narodne skupnosti integrirati in podrediti interesom političnih strank preko katerih je manjšina lažje obvladljiva, kar dolgoročno pomeni najbolj učinkovito obliko asimilacije. Po mnenju NSKS bi se moral Sosvet razviti iz posvetovalnega v pogajalsko telo med predstavniki manjšine in večinskega naroda, v katerem bi se razpravljalo o odprtih vprašanih narodnostne skupnosti z uresničitvijo doseženih sklepov. Sosvet je za NSKS pristojen le za razdeljevanje denarja, resničnega političnega vpliva pa dejansko nima. Zato NSKS zahteva njegovo temeljito reformo, predvsem glede sestave sosveta v zvezi s predstavniki političnih strank, kjer ni upoštevana EL (Reiterer in drugi 2004, 242). Predlog NSKS je, da se za člane »kurije političnih strank« ne bi več zahtevala pripadnost k narodni skupnosti. Za njene člane naj bi bili določeni parlamentarni predstavniki, ki so pristojni za manjšinska vprašanja posamezne politične stranke. Zastopniki narodne skupnosti pa naj bi bili izbrani na volitvah, tako bi bila »narodnostna kurija« dejansko reprezentativna za narodno skupnost. Po takšnem modelu bi se po mnenju NSKS lahko dejansko oblikovalo pristojno pogajalsko telo, s čimer bi se ustvarila trdna podlaga za razpravo o odprtih manjšinskih vprašanih (Narodni svet koroških Slovencev 2006d).

Dosledno svojim političnim nazorom je zato NSKS v sosvetu za slovensko narodno skupnost glasoval tudi proti Spomenici avstrijskih narodnih skupnosti, sestavljeni s strani predsednikov in namestnikov vseh sosvetov avstrijskih narodnostnih skupnosti, ki so jo maja 1997, kot skupen katalog odprtih zahtev oz. predlogov za noveliranje zakona o narodnih skupnostih, naslovili na avstrijsko zvezno vlado in državni zbor,⁴⁴ s pozivom čimprejšnje izvedbe. Eden glavnih razlogov odklanjanja spomenice s strani NSKS je vsebinski, saj ta odklanja kolektivne manjšinske pravice. Posledično so po mnenju NSKS odveč tudi zastopniške organizacije narodnih manjšin, saj ni kolektivnih pravic, katerih bi se lahko posluževale, o uporabi individualnih manjšinskih

---

⁴⁴ Spomenica je bila izročena avstrijskemu zveznemu kanclerju Viktorju Klimi in predsedniku avstrijskega parlamenta Heinzu Fischerju 24. junija 1997 na Dunaju.

pravic pripadnikov narodne skupnosti pa ne morejo odločati (Reiterer in drugi 2004, 243).

Svetovalni odbor (2008, 31-32) je v 2. mnenju glede uresničevanja člena 15 OK (pravica do za sodelovanja v kulturnem, družbenem in gospodarskem življenju ter pri javnih zadevah) seznanjen z nezadovoljstvom manjšinskih predstavnikov glede postopka imenovanja sestave sosveta, kot tudi glede vloge, ki jo imajo politične stranke v sosvetih. Svetovalni odbor je tudi seznanjen, da je bistvo sosvetov povezano z distribucijo finančnih podpor, njihove pristojnosti glede drugih pomembnih zadev narodnih manjšin pa so zelo omejene. Informirani so, da sosveti ne sodelujejo niti z deželnimi oblastmi, ampak obstajajo samo neformalni kontakti. Konferenca predsednikov sosvetov je poročala, da tudi njihova izmenjava mnenj relevantna za narodne manjšine niso ustrezno obravnavana s strani oblasti. Glede na pridobljene informacije je Svetovalni odbor pozval oblasti, da proučijo postopek v sodelovanju s predstavniki narodnih manjšin glede sestave sosvetov, s ciljem zagotoviti primerno in pravilno porazdeljeno sestavo le-teh. Kot tudi naj zagotovijo način, da se bodo z vsemi manjšinami dejansko posvetovali, posebno glede zadev, ki se jih tičejo.

4.5 »Dejavnost organizacij, ki želijo (...) slovenskemu prebivalstvu odvzeti njegov značaj in pravice kot manjšini, se mora prepovedati« (tč. 5)

Prve nemško nacionalistične organizacije na Koroškem in Štajerskem so svoje delovanje obnovile že takoj po končani drugi svetovni vojni, vendar svojega proti manjšinskega karakterja zaradi danih razmer niso takoj pokazale. S podpisom ADP je postalo delovanje in ustanavljanje takšnih organizacij nezakonito, prepovedano ne le po petem odstavku 7. člena ADP, ampak tudi s prepovedjo velikonemške propagande vsebovane v 4. in 9. členu ADP, ki prepoveduje oživiljanje nacizma (Ostermann 2000, 23). V letih po drugi svetovni vojni je avstrijska vlada sprejela tudi več denacifikacijskih zakonov, ki pa se niso upoštevali. Največkrat omenjeni je Nationalsozialistengesetz iz leta 1947 (Jesih 1984, 1).

Prav podpis ADP je, v nasprotju s pričakovanim, pomenil začetek pospešenega ustanavljanja proti manjšinskih društev in oživitev starih organizacij, s starimi programi, v večini z isto člansko bazo, z istim vodstvom in istimi metodami delovanja kot v prvi avstrijski republiki in v nacističnem rajhu (Ostermann 2000, 23). Na Štajerskem je svoje delovanje tudi po podpisu ADP nadaljeval leta 1952 ustanovljeni Alpenländischer Kulturverband Südmark (krajše AKV Südmark) s številnimi podružnicami na obmejnem štajerskem prostoru, ki je naslednik predvojnega nacificiranega društva Deutcher Schulverein Südmark. Posebna skrb AKV Südmark je pokroviteljstvo nad številnimi šolami na obmejnem področju Štajerske (Zorn 1976, 196-197). Na Koroškem pa je prva protimanjšinska organizacija imenovana Kärntner Schulverein – Südmark, kot organizacija za spodbujanje nemškega šolstva v krajih s slovenskim prebivalstvom, bila ustanovljena že četrty dan po podpisu ADP. Korak združevanja protimanjšinskih sil pa je pomenila ustanovitev Delovne skupnosti za južno Koroško iz katere je na njenem zboru 24. januarja 1957 nastal zloglasni Kärntner Heimatdienst, ki je svoje podorganizacije hitro množil. Že februarja istega leta je ustanovil Zvezo koroških Vindišarjev/Bund der Kärntner Windischen kot organizacijo Slovencev, ki mislijo v nemškem duhu. Z drugo poglavitno zahtevo po ukinitvi dvojezičnega šolstva, pa je bilo 19. septembra 1958 ustanovljeno še Združenje staršev koroških obveznih šol. Po zadnjih podatkih danes KHD sestavlja sedemnajst organizacij⁴⁵, najbolj znana je Kärntner Abwehrkämpferbund/Zveza koroških brambovcev (krajše KAB). Glavna dejavnost KHD je zastopati večino na Koroškem živečega prebivalstva (Nemci in Vindišarji), zoper pretirane in za prihodnost južne Koroške nevarne zahteve slovenske manjšine. Sprejeti programi organizacij KHD, vsebina javnih nastopov, izjave in pisanje njihovih glasil, teksti v tiskanem gradivu in preostalo delovanje kažejo, da se deklarirana »domoljubnost« teh organizacij sestoji v glavnem iz propagiranja dela in sistemskih ukrepov, ki naj bi zmanjšali manjšinsko zaščito na osnovi ADP in ostalih mednarodnih in notranjih zaščitnih inštrumentov (Stergar 1976, 154-155).

---

⁴⁵ Kärntner Heimatdienst na Koroškem združuje naslednje organizacije: Kärntner Abwehrkämpferbund, Kärntner Landsmannschaften, Kärntner Schulverein Südmark, Arbeitsgemeinschaft der selbstständigen Kameradschaften (Ulrichsberggemeinschaften), Kärntner Särgenbund, Turngau Kärnten, Landwirtschaftlicher Absolventenverband, Freiheitlicher Akademikerverband Kärnten/Osttirol, Landesdelegiertenkonvent, Kärntner Corps Philisterverband, Bund der Kärntner Windischen, Kärntner Jugendbund (KHD-Jugend), Akademische Landsmannschaft Kärnten Zu Wien, Verein Grenzlandheim Bleiburg, Bauerliches Heimatwerk Gurk, Verein »Haus der Heimat« (Jesih 1984, 6).

KHD in njene organizacije v svojih vrstah združujejo tudi ugledne strankarske politike največjih političnih strank na Koroškem. Integracijo bivših nacionalsocialistov v politične stranke je omogočila predvsem spremenjena svetovna politična klima hladne vojne, kar je pritegnilo tudi avstrijske politične stranke k razmisleku, kako novi nacionalsocializem v dani notranjepolitični situaciji uporabiti. Tako sta SPÖ in ÖVP 1949 zamenjali povojno politiko getoizacije desnega ekstremizma s politiko integracije znatnega dela bivših nacionalsocialistov (549.353 registriranih leta 1947), ki so jima pomenili ogromen volilni potencial. SPÖ je ustanovila posebno politično stranko »Zvezo neodvisnih«, konglomerat »tretjega tabora«, iz katere je leta 1955 izšla FPÖ - ustanoviteljica KHD (Hausmaninger 2002, 11-12 in 45; Jesih 1984, 1). Preko ÖVP in zlasti FPÖ in Zavezništva za prihodnost Avstrije/Bundnis Zukunft Österreich (krajše BZÖ), KHD uspešno lobira svojo protimanjšinsko politiko, kar ji v vseh akcijah proti slovenski manjšini na Koroškem tudi uspeva. Zajamčeno legitimacijo odločanja o vprašanih, ki zadevajo slovensko narodnostno skupnost, mu posredno omogoča tristrankarski sporazum med SPÖ, ÖVP in FPÖ z dne 1. julija 1976, ki določa, da mora parlament pri izpolnitvi zakona o narodnostnih skupnostih dobiti pristanek vseh treh političnih strank, kjer je imela FPÖ, v vseh ukrepih, ki zadevajo slovensko narodnostno skupnost pravico veta, z njo pa tudi KHD (Grilc 1984, 132). Uradna avstrijska politika KHD celo obravnava kot zainteresirano stran v pogovorih o položaju slovenske manjšine na Koroškem. To se je pokazalo že v 70. letih prejšnjega stoletja s sodelovanjem v "kontaktnem komiteju" avstrijskega kanclerja v zvezi s sprejemanjem Zakona o narodnih skupnostih, kjer je izsilila tristrankarski sporazum o preštevanju manjšin kot pogoj za izvajanje ZNS. Leta 2002 in 2005 so sodelovali tudi na "Konferenci konsenza", sklicani s strani bivšega zveznega kanclerja Wolfganga Schüssla glede realizacije odločbe ustavnega sodišča o topografskih napisih iz leta 2001. Glavna cilja KHD in KAB ostajata ureditev ločenih vrtcev in šol za slovenske in nemške otroke in enakopravnost enojezičnih - nemških učiteljev in ravnateljev z dvojezično kvalificiranimi, s ciljem odprave dvojezičnega šolstva na Koroškem. Borita pa se tudi proti odločitvam ustavnega sodišča, glede izvedbe odločb o uradnem jeziku in topografiji, pri čemer imata veliko podporo koroške deželne vlade (Novak 2003, 210).

Z vstopom FPÖ v zvezno vlado leta 2000 je bila Avstrija prva država, pred Švico in Norveško, po številu zastopanih skrajnih desničarjev v parlamentu, s čimer si je prislužila tudi diplomatske sankcije preostalih štirinajstih držav članic Evropske Unije. Proklamiranje FPÖ, kot desne populistične stranke z ekstremističnimi pogledi, je postalo v EU zaskrbljujoče, saj so vlade evropskih držav direktno odgovorne za uresničevanje pozitivnih obveznosti, ki se nanašajo na zaščito in promocijo človekovih pravic, demokracije, in zatiranje kakršnekoli etnične ali rasne diskriminacije. Komisija »treh modrecev«, ki je Avstrijo in njeno spoštovanje človekovih pravic postavila pod drobnogled, je v drugem delu Poročila preučila razvoj politične narave FPÖ. V drugem sklopu Poročila so opisali politično naravo FPÖ, njeno zgodovinsko in politično pozicijo, opisali oblikovanje koalicijske vlade in problem stalne uporabe dvoumnega jezika s strani članov FPÖ ter analizirali obnašanje FPÖ v novi vladi.

Politična narava FPÖ in njena zgodovinska pozicija je sledeča: Znana je Haiderjeva populistična politika, predvsem proti tujcem kot tudi proti slovenski manjšini na Koroškem. Zaradi odkritih pojavov ksenofobije je, ko je leta 1986 postal vodja FPÖ, zvezni kancler koalicijo, ki jo je FPÖ tvorila z SPÖ od leta 1983, razpustil. Stranka je ostala v opoziciji do leta 2000, čeprav je bila v daljšem obdobju zastopana v mnogih deželnih vladah Avstrije. Njen program, sprejet 1997, je celo poudaril pomen avstrijskih nacionalnih manjšin, Avstrijo pa državo brez priseljencev. Ko je v 90ih letih prejšnjega stoletja Avstrijo zajel val beguncev iz bivše Jugoslavije, je FPÖ leta 1993 sprožila referendum glede priseljencev v Avstriji (»Najprej Avstrija«), katerega namen je bil mobilizirati ljudi proti imigrantom. Močna reakcija proti FPÖ je rezultirala v samo 7,3% udeležbi. Njihova predvolilna kampanja za državnozborske volitve oktobra 1999 pa je bila s strani lokalnih opazovalcev že videna kot ksenofobična. Plakati, na katerih je pisalo »Ustavite potujčevanje«, so bili množično razobešeni na Dunaju, kar je povzročilo nezadovoljstvo med priseljenci. Ko je FPÖ v začetku februarja 2000 sklenila koalicijo z ÖVP, je še pred nastankom vladnega programa na zahtevo zveznega predsednika nastala Deklaracija »Odgovornost za Avstrijo - Prihodnost v srcu Evrope«, ki je edinstvena v ustavni zgodovini Avstrije in je posledica političnih stališč FPÖ in njenih predvolilnih sloganov. Zvezni predsednik je zagotavljal vrednote

podčrtane v deklaraciji. Kot fenomen v Avstrijski politiki se je pojavil zelo dvoumen jezik, ki so ga uporabljali predstavniki FPÖ, lahko bi ga interpretirali kot ksenofobičen ali celo rasističen, podoben nacionalsocialističnim izrazom (Max Planck Institute 2000, 23-27). Znana je predvsem skrajno desničarska izjava Haiderja, v kateri je politiko »tretjega rajha« imenoval kot urejeno in zgledno. Z vstopom v avstrijsko vlado leta 2000 je pod pritiskom javnosti Haider maja istega leta odstopil z mesta predsednika FPÖ (Hausmaninger 2002, 45). Predsedovanje avstrijskih svobodnjakov je prevzela Susanne Riess-Passer, Haider pa je postal oster kritik novega vodstva stranke. Leta 2005 je ustanovil novo stranko, BZÖ. Del frakcije FPÖ se je aprila 2005 priključil BZÖ. Maja 2006 je Haider vodstvo BZÖ predal nekdanjemu osebnemu tajniku Petru Westenthalerju, avgusta 2008 se je vrnil na čelo stranke. Po Haiderjevi smrti je na koroških deželnozborskih volitvah 1. marca 2009 BZÖ s 45,48 odstotkov glasov prepričljivo zmagala. Stranka nadaljuje s protimanjšinsko politiko.

Kot glavni razlog, zakaj se je FPÖ pojavlja kot desno orientirana politična stranka, so »modreci« navedli ksenofobične sentimente v njenih volilnih kampanjah, kar je ustvarilo atmosfero, v kateri so odkrite ksenofobične opazke zoper tujce postale sprejemljive. Mnenje modrecev je bilo, da morata zvezna vlada in zvezni predsednik obsoditi tovrsten besednjak. Ugotovili so, da so v nasprotju z preteklim obnašanjem v FPÖ in izjavami danimi s strani ostalih FPÖ uradnikov, ministri FPÖ do tedaj izpolnjevali vladne aktivnosti. Mnenje modrih je bilo, da ni izključeno, da se bo po preteku določenega časa v stranki pojavila nova usmeritev. Ali se bo to zgodilo, so zaključili, se bo šele videlo. Po njihovem mnenju tudi ni bilo izključeno, da se bo FPÖ spremenila iz desne ekstremistične stranke v odgovorno vladno stranko. Da pa mora biti Avstrijska vlada zavezana k podpiranju demokracije, svobode izražanja, tolerance in prepovedi rasne diskriminacije, kar se pa mora videti kot jasna pozitivna zaveza avstrijske vlade do aktivnega varovanja vrednot, ki so zapisane v 6. členu Evropske pogodbe, zlasti glede človekovih pravic, demokracije in pravne države (Max Planck Institute 2000, 31-33).

Desni ekstremizem je v Avstriji zelo prisoten. Njegovo dejavnost, kljub prepovedi, tolerirajo tudi vodilne politične strukture. Stalna vpletenost v družbeno in politično življenje na Koroškem ob pronicljivosti njegovih organizacij v vse oblike in sloje

družbenega in političnega življenja v državi pa ne ogroža le slovensko manjšino na Koroškem in Štajerskem, ampak tudi celotno avstrijsko družbo, ki je po ADP zamišljena kot demokratična in odprta (Stergar, 1976: 177). Zato je prepoved protimanjšinskih organizacij, ki želijo slovenski manjšini odvzeti njen značaj in pravice kot manjšini nujna po petem odstavku 7. člena ADP. Ker pa ni uresničena omenjeno kolektivno prohibitivno klavzulo krši, kot tudi določila drugega odstavka 16. člena OK, s katero se pogodbenice »zavezujejo, da bodo sprejele ustrezne ukrepe za zaščito oseb, ki (...) so izpostavljene diskriminacijskim dejanjem, sovraštvu ali nasilju, do katerih prihaja zaradi njihove narodnostne, kulturne, jezikovne ali verske identitete«.

5 ZAKLJUČEK

S podpisom ADP leta 1955 je bila Avstrija po desetletni okupaciji s strani zavezniških sil obnovljena kot svobodna, neodvisna in demokratična država. V zameno za zavrnjene jugoslovanske zahteve po etničnem ozemlju Koroške, Štajerske in Gradišćanske se je Avstrija obvezala, da bo na avtohtonem poselitvenem prostoru zagotovila posebne pravice hrvaški manjšini na Gradišćanskem ter slovenski manjšini na Koroškem in Štajerskem vsebovane v petih odstavkih 7. člena ADP. Pravica do lastnih organizacij in tiska, pravica do pouka v slovenskem jeziku v osnovnih in srednjih šolah, pravica do udeležbe v kulturnih, upravnih in sodnih ustanovah, pravica do politične participacije oz. javnopravnega zastopstva v političnem življenju, pravica do uporabe slovenščine kot uradnega jezika, pravica do dvojezičnih napisov topografskega značaja in prepoved delovanja protimanjšinskih organizacij naj bi pripadnike slovenske in hrvaške manjšine ali manjšino kot skupnost z uresničevanjem izenačile s pripadniki večinske populacije oziroma jim omogočile obstoj, razvoj in dejansko enakopravnost z ostalimi avstrijskimi državljani.

Po pregledu varstva slovenske manjšine v Avstriji ugotavljam, da nesporno mednarodnopravno obveznost Avstrije do zaščite slovenske manjšine in njenega varstva že skoraj šestdeset let predstavlja ADP in njen 7. člen. Poleg mednarodnopravnih obveznosti iz ADP, Avstrijo k spoštovanju pravic slovenske

manjšine zavezujejo tudi manjšinsko varstvena določila St. Germainse pogodbe (člen 62-68), številni politični in mednarodnopravni instrumenti OZN, Sveta Evrope, KVSE/OVSE in EU, med katerimi sta mednarodno pravno obvezujoča dokumenta Sveta Evrope, Okvirna konvencija o zaščiti narodnih manjšin in Evropska listina o regionalnih in manjšinskih jezikih, ki z implementacijskimi mehanizmi pomembno prispevata k varstvu narodnih manjšin v Evropi. Notranje pravno pa Zvezni ustavni zakon (člen 8), Temeljni državni zakon (člen 19), Zakon o avstrijski radioteleviziji ter številni zakonski in podzakonski akti, ki jih je Avstrija sprejela kot izvedbeno zakonodajo 7. člena ADP, kot sta Zakon o narodnih skupnostih z izvršnimi uredbami in Manjšinski šolski zakon za Koroško. Čeprav je po podpisu ADP Ustavno sodišče Avstrije večkrat razsodilo, da so določbe 7. člena ADP neposredno uporabne na celotnem ozemlju Koroške, v primeru trajne potrebe, pa tudi izven tega območja, in za njihovo izvrševanje ni potrebna nikakršna izvedbena zakonodaja, je Avstrija s sprejeto izvršilno zakonodajo samovoljno revidirala ADP in sistematično skrčila zaščito slovenske manjšine po njenem 7. členu s ciljem mednarodno pravno problematiko varstva slovenske manjšine prenesti na notranjo raven in s tem postopno zmanjševati stopnjo njene zaščite.

Analiza uresničevanja določb 7. člena ADP glede na pravni in dejanski položaj slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem in Štajerskem je glede na uvodoma postavljeno hipotezo sledeča: Glede na prvi odstavek 7. člena lahko ugotovim, da Avstrija delovanje manjšinskih organizacij, tiska in medijev sicer dopušča, ne nudi pa zadostne finančne podpore za njihovo delovanje oziroma obstoj. Sredstva, ki jih prejema slovenske organizacije na Koroškem in Štajerskem iz zveznega proračuna za promocijo narodnih manjšin in od deželnih oblasti so namreč prenizka. Tisk na Koroškem je omejen na dva slovenska tednika, cerkveni časopis »Nedeljo« in »Novice«, ki pa zaradi prenizke naklade na podlagi noveliranega Zakona o subvencioniranju tiska iz leta 2003 nista deležna sredstev namenjenih za financiranje tiska narodnih manjšin, ter tudi ne sredstev iz sklada za promocijo tiska dežele Koroške. Novice so odvisne predvsem od sredstev iz Slovenije. Dvojezično informativno glasilo štajerskih Slovencev »Signal« pa ima le občasno edicijo. V

medijih je slišnost slovenskega jezika, kljub dopolnitvam Zakona o avstrijski radioteleviziji iz leta 2001, po katerem bi morala ORF za priznane manjšine pripraviti del programov v njihovih jezikih, na Štajerskem in na Koroškem omejena na polurno tedensko televizijsko oddajo. Na Štajerskem se predvaja šele od marca letos. Radijskih oddaj na Štajerskem ni, na Koroškem pa je možno 12 urno dnevno sprejemanje radijskih programov v slovenskem jeziku, čeprav avstrijske oblasti govorijo o zagotavljanju celodnevnega radijskega programa. RTV oddaje iz Slovenije pa so zaradi nenameščenosti pretvornikov, sprejemljive le na delnem poselitvenem prostoru koroških Slovencev. Zakonsko obveznost o zagotavljanju radijske oskrbe naj bi ORF za štajerske Slovence začela izvajati šele jeseni 2009.

Po drugem odstavku 7. člena je koroškim in štajerskim Slovencev zagotovljena pravica do osnovnega pouka in sorazmernega števila lastnih srednjih šol. Vse od leta 1945, ko je uredba o oblikovanju dvojezičnih šol na južnem Kroškem uvedla obvezno dvojezično šolstvo v vseh občinah avtohtone poselitve južne Koroške za vse učence, ne glede na materinski jezik, se stanje dvojezičnega šolstva na Koroškem sistematično poslabšuje. Leta 1958 je bila pod pritiski nemškonacionalističnih organizacij dvojezična šolska ureditev ukinjena in možnost prijave k dvojezičnemu pouku uzakonjena v leta 1959 sprejetem Manjšinskem šolskem zakonu za Koroško. Odpravljena je bila obvezna dvojezična osnovna šola ter razbita strnjena ozemeljska zaščita Slovencev na Koroškem. Šolska reforma leta 1988 je novelirala Manjšinski šolski zakon za Koroško in uvedla ločitev učencev po učnem jeziku na dva paralelna razreda, dvojezičen in enojezičen-nemški s pomočjo učitelja asistenta dvojezičnemu razredniku. Avstrija je vse od podpisa ADP pravico dvojezičnega šolstva omejevala le na prve tri razrede ljudskih šol, s šolskim letom 2001/2002 se je pričel z odločbo Ustavnega sodišča iz leta 2000 izvajati pouk v slovenskem jeziku tudi na četrti stopnji. Novejša problema sta zapiranje manjših dvojezičnih ljudskih šol na avtohtonem poselitvenem območju ali preoblikovanje le teh v podružnice ter imenovanje enojezičnih-nemško govorečih ravnateljev na dvojezičnih šolah. Prav tako učenje zgodovine in kulture po mnenju koroških Slovencev ni ustrezno zastopano v učbenikih in učnih načrtih, katere pregleduje Oddelek šolske nadzorne oblasti za slovenske šole pri Deželnem šolskem svetu. Od šolskega leta 1999/2000

delež števila prijavljenih otrok k dvojezičnemu pouku sicer narašča, možnost dvojezičnega šolanja na 64 ljudskih in na 14 glavnih šolah koristi vse več učencev, kar pomeni, da se pretežni del večinskega prebivalstva zaveda prednosti in pomena večjezičnosti. Težava, s katero se srečujejo, je pomanjkanje kvalificiranih učiteljev za dvojezični pouk in učenje jezika manjšine, predvsem na nivoju srednjih šol. Srednje šole na Koroškem, kjer se dijaki lahko šolajo v slovenskem jeziku, so Zvezna gimnazija za Slovence v Celovcu, Dvojezična zvezna trgovska akademija v Celovcu in Višja šola za gospodarske poklice v Št. Petru pri Št. Jakobu v Rožu. Težavo predstavlja tudi javna dvojezična predšolska vzgoja, ki jo ADP ne predvideva. Avstrija bi morala obvezno dvojezično predšolsko vzgojo nujno uvesti in jo tudi ustrezno zakonsko urediti. Pozitiven premik v tej smeri je financiranje zasebnih dvojezičnih otroških vrtcev s strani deželne vlade Koroške na podlagi leta 2001 sprejetega Zakona o skladu za otroške vrtce. Na avstrijskem Štajerskem pa se uresničevanje tako pravice do osnovnošolskega izobraževanja v slovenskem jeziku kot tudi dostop do sorazmernega števila lastnih srednjih praktično ne izvaja. Slovenski jezik se je možno učiti kot izbirni predmet le na nekaterih ljudskih šolah in glavnih šolah blizu slovenske meje, ter na dveh srednjih šolah kjer je slovenščina obvezni izbirni predmet. Dvojezična predšolska vzgoja ni organizirana.

Glede uresničevanje tretje točke 7. člena ADP, ki določa uporabo slovenskega jezika kot drugega uradnega jezika dodatno k nemškemu v upravnih in sodnih okrajih Koroške, je leta 1959 sprejet Zakon o uporabi slovenščine pred sodišči slovenski jezik derogiral na nivo pomožnega jezika in ga omejil na sodišča treh koroških sodnih okrajev Pliberk, Borovlje in Železna Kapla. Zakon o pravnem položaju narodnostnih skupin iz leta 1976 je Zakon o uporabi slovenščine pred sodišči razveljavil, njegova izvedbena Uredba iz leta 1977 o določitvi sodišč, upravnih uradov in javnih služb pa je upravne urade in javne službe, pred katerimi je dovoljeno uporabljati slovenski jezik kot uradni jezik, omejila na ista tri okrajna sodišča od skupno devetih, kot jih je določal predhodni zakon, in na 13 občin od skupno 41 avtohtone slovenske poselitve. S popravkom omenjene uredbe leta 2006, po razsodbi ustavnega sodišča iz leta 2000, ki je cenzus 20% prebivalstva znižal na »okoli 10%«, pa je pravico dodatno razširila še na celoten političen okraj Velikovec, kjer pa občin ni natančno

opredelila. Odločba ustavnega sodišča do danes ni realizirana. Pripadnik slovenske manjšine na Koroškem lahko jezik narodne skupnosti po ZNS uporablja le na izrecno zahtevo, kar pomeni, da poslovanje ni avtomatično dvojezično, v večini primerov se opravlja s pomočjo tolmačev. Uradniki slovenskega jezika ne obvladajo, kakor tudi ne razpolagajo s potrebnimi dvojezični obrazci. Nekoliko boljša praksa je pred okrajnimi sodišči. Pred deželnim sodiščem v Celovcu pa je že potrebno sodelovanje prevajalcev. Pravica do slovenskega jezika kot uradnega jezika na uradnih mestih v delih Štajerske je ignorirana. Prav tako je pravica do dvojezičnih topografskih oznak omejena. Na Štajerskem sta postavljena le dva dvojezična kažipota do Pavlove hiše v Potrni, druge dvojezične krajevne oznake niso nameščene. Na Koroškem pa so prve dvojezične napise postavili leta 1972 na podlagi Zakona o dvojezičnih topografskih napisih, ki je predvidel dvojezične krajevne napise za 205 naselij, vendar so nacistične tolpe vse dvojezične napise ob pasivnosti oblasti odstranile. Vlada je klonila pritisku nacionalističnih organizacij in leta 1976 v Zakonu o narodnih skupnostih uvedla 25% klavzulo prebivalstva za dvojezične napise, ki jo je ustavno sodišče leta 2001 razveljavilo kot protiustavno, skupaj z izvedbeno uredbo ZNS o dvojezični topografiji iz leta 1977. Odločilo je, sklicujoč se na odločbo iz leta 2000 o uradnem jeziku, da je dvojezične napise potrebno postaviti povsod tam, kjer slovenska manjšina skozi daljše obdobje predstavlja »okoli 10 % prebivalstva«, kar pa tako kot pri odločbi o uradnem jeziku ni v skladu z ADP, ki za izpolnjevanje njenih določb ne predpisuje pogojnega deleža. Kljub jasnim odločitvam ustavnega sodišča - 18 pozitivnih razsodb - avstrijske oblasti vse do danes niso postavile dodatnih dvojezičnih napisov. Topografska uredba iz leta 1977 je določala 91 dvojezičnih krajevnih tabel v 8 občinah. Leta 2006 sprejeta nova topografska uredba, sprejeta po omenjeni odločbi ustavnega sodišča, pa je k uredbi iz leta 1977 dodala le dva kraja, torej zajema skupno 93 dvojezičnih krajevnih tabel, postavljene pa so le v 77 krajih od skupno 800 krajev, kjer manjšina živi – v 16 še vedno ne, kar pomeni da zvezna vlada tudi izvedbene zakonodaje, ki jo je sama sprejela, ne spoštuje. Pravno sporno pa je tudi pojmovanje pojma »topografska oznaka«, ki ga zakonodajalec omejuje le na krajevne table, ne določa pa dvojezičnih imen ulic, rek itn.

Četrty odstavek 7. člena ADP, po katerem ima slovenska manjšina na Štajerskem in

Koroškem pravico do udeležbe v kulturnih, upravnih in sodnih ustanovah, je, kar zadeva politično participacijo, prav tako omejena, saj slovenski manjšini na Koroškem zaradi visokega 10 odstotnega volilnega praga v prvem krogu volitev (v drugem je od julija 2008 določen 5 odstotni prag) onemogoča izvolitev svojega predstavnika v deželni zbor. Avstrija bi morala slovenski manjšini na Koroškem kot tudi na Štajerskem omogočiti tako ustrezen zajamčen mandat v deželnem zboru po zgledu številnih sosednjih držav kot tudi ustrezno javnopravno zastopstvo s pravno subjektiviteto in določeno stopnjo avtonomije, s čimer bi manjšina lahko soodločala v zadevah, ki so njenega bistvenega pomena (od predšolske vzgoje, šolstva, dvojezične topografije, kulture itn). Na Štajerskem ta problematika še ni odprta, na Koroškem pa se pojavlja že zadnjih dvajset let. Sosvet za slovensko narodno skupnost, ki je svetovalni organ pri Uradu zveznega kanclerja pa nima pravega političnega vpliva, zato NSKS zahteva njegovo reformo. NSKS in ZSO sta se v sosvet vključila šele leta 1988 po zagotovitvi tedenske televizijske oddaje v slovenščini in po zagotovitvi ustanovitve Dvojezične trgovske akademije v Celovcu. Štajerski Slovenci pa imajo v njem polnopravno članstvo šele od leta 2003, s čimer so bili dejansko priznani kot narodna skupnost. Vloga sosveta je le v razdeljevanju sredstev, zato bi bila njegova temeljita reforma nujna, za kar se zavzema tudi NSKS.

Da bi omenjeno problematiko Avstrija lahko uredila, bi morala najprej sodno prepovedati dejavnost protimanjšinskih organizacij, kot sta KHD in KAB na Koroškem, ki izvajata na manjšino nemški nacionalni pritisk, in se pojavljata celo kot legitimna sogovornika deželne in zvezne vlade o manjšinskih vprašanjih, čeprav je po petem odstavku 7. člena ADP dejavnost tovrstnih organizacij prepovedana, tudi na Štajerskem, kjer je aktiven AKV Südmark s številnimi podružnicami na obmejnem štajerskem prostoru. Protimanjšinski sentimente pa se pojavljajo tudi v nastopih avstrijskih političnih strank, predvsem v BZÖ in FPÖ.

Iz navedenega lahko potrdim prvo uvodoma postavljeno hipotezo, da »Avstrija izvaja le delno in selekcionirano zaščito slovenske manjšine po 7. členu ADP«, kar pomeni da Avstrija z izvedbeno zakonodajo k ADP krši eno od osnovnih kongentnih načel mednarodnega prava »pacta sunt servanda«, saj za izpolnjevanje določil veljavne mirovne pogodbe Avstrija, kot ena od zavezanih strank pogodbenic ADP, ne sme

sama naknadno postavljati določenih pogojev za uresničevanje in pogojevanje manjšinskih pravic, če tega mednarodni akt izrecno ne določa. Avstrija pa ne spoštuje niti odločb Ustavnega sodišča Avstrije, ki je v svojih odločbah že večkrat potrdilo odstopanje od zajamčenih in dejansko uresničenih pravic iz posameznih odstavkov 7. člena ADP, kar je v nasprotju z načeli pravne in demokratične države, za kakršno se proklamira v odnosu do ravnanja z manjšinami na njenem ozemlju. Razsodbe ustavnega sodišča Avstrije predvsem v zadnjih tridesetih letih pomembno dopolnjujejo varstvo pravic slovenske manjšine iz mednarodnopravnih določil ADP, ki imajo ustavno pravno naravo.

Avstrija prav tako ne spoštuje obveznosti iz mednarodnih pogodb, h katerim je pristopila kot članica mednarodnih organizacij. To lahko potrdim tudi z dejstvom, da je Avstrijo leta 2000 k spoštovanju 6. člena Amsterdamske pogodbe, v katerem so zapisane evropske vrednote, opozorila tudi EU z uvedbo političnih sankcij proti njej. Mandat »treh modrih«, ki so preučili zavezanosti takratne koalicijske vlade ÖVP in FPÖ ter tudi politično naravo desno orientirane FPÖ, ki je propagirala protimanjšinsko politiko in zavezanost vlade k varstvu pravic manjšin, je bil zgrešen. Preučevali so le obstoj pravnega sistema za zaščito narodnih manjšin, niso pa ugotovili dejanskega stanja uresničevanja pravic manjšin v Avstriji, niti slovenske manjšine na Koroškem in Štajerskem. Zato tudi njihova ugotovitev, da je manjšinska ustavna zaščita v Avstriji, ki jo zagotavlja avstrijski pravni sistem v Avstriji širša kot v številnih drugih evropskih državah, pavšalna. Da Avstrija ne uresničuje varstva manjšinskih pravic je razvidno iz priporočil Odbora ministrov Sveta Evrope o implementaciji OK in ELRMJ. Odbor ministrov Sveta Evrope je v drugem priporočilu o implementaciji OK z dne 11. junija 2008 Avstrijo pozval, da prične z izvajanjem odločbe o dvojezični topografiji z dne 13. decembra 2001 in z izvajanjem zakonodaje glede rabe manjšinskih jezikov v povezavi z oblastmi. Iz dokumenta je tudi razvidno, da mora Avstrija nadaljevati s prizadevanji za odpravo rasizma in ksenofobije v politični areni in v medijih, k povečanju prisotnosti manjšinskih jezikov v medijih glede na dopolnjen zakon o ORF iz leta 2001 in k okrepitvi vloge manjšinskih svetovalnih sosvetov ter preučitvi možnosti za povečanje zvezne finančne podpore za aktivnosti narodnih manjšin. V drugem priporočilu o implementaciji ELRMJ z dne 11. marca

2009 pa je Odbor ministrov avstrijskim oblastem naložil, da spoštujejo odločitev ustavnega sodišča glede uporabe slovenskega jezika iz leta 2000, priskrbijo primerno ponudbo za enojezične in dvojezične učence glede na povečano povpraševanje po izobraževanju v jezikih manjšin in zagotovijo, da se bo slovenski jezik uporabljal pred ustreznimi sodnimi in administrativnimi oblastmi v praksi. Prav tako pa se mora urediti tudi ustrezno financiranje časopisov v slovenskem jeziku. Iz navedenega lahko potrdim drugo uvodoma postavljeno hipotezo, da Avstrija ne spoštuje mednarodnopravnih obveznosti iz Okvirne konvencije za zaščito narodnih manjšin in Evropske listine o regionalnih in manjšinskih jezikih.

Štajerski Slovenci se kot manjšina v smislu uresničevanja pravic po 7. členu ADP šele prebujajo, koroški Slovenci pa skušajo že petdeset let s politiko majhnih korakov doseči svoje zajamčene mednarodnopravne pravice po 7. členu ADP, katere še vedno ostajajo neizpolnjene. Eden od razlogov je tudi ta, da interese slovenske manjšine na Koroškem zastopajo kar tri politične organizacije - ZSO, NSKS in SKS. Razdeljeni težko usklajujejo prioritete cilje, saj imajo različne poglede na koncept manjšinskih pravic, kar so razlogi s katerimi še težje participirajo v avstrijski družbi. Slovenska manjšina v Avstriji je podvržena grobi asimilaciji, o čemer pričajo tudi statistični podatki popisov prebivalstva zadnjih petdesetih let, ki na podlagi pogovornega jezika ugotavljajo narodno pripadnost. Število pripadnikov slovenske manjšine se z leti nesorazmerno hitro zmanjšuje, manipulacije s podatki popisov prebivalstva pa služijo avstrijskim oblastem pri pripravi manjšinske diskriminatorne zakonodaje. Po eni strani gre za pomanjkanje politične volje Avstrijske zvezne vlade, da bi manjšinsko varstvo ustrezno celovito zakonsko uredila in jo prilagodila mednarodnim standardom zaščite manjšin, po drugi strani pa avstrijske politične stranke ob prepletanju različnih interesov manjšinsko problematiko izkoriščajo v dnevni politiki in v predvolilnih bojih. Predstavniške organizacije slovenske manjšine v Avstriji tudi nimajo pravice do kolektivne iztožitve zajamčenih pravic po 7. členu ADP, individualne pravice pa ji kot skupnosti ne pripadajo. V dani situaciji jim ostane le pot internacionalizacije, preko mednarodnih organizacij opozoriti mednarodno skupnost in demokratično javnost o svojih težavah. S pomočjo Republike Slovenije, kot legitimne zaščitnice svoje manjšine, ki bo morala glede neizpolnjevanja mednarodnih

obveznosti Avstrije do slovenske manjšine prevzeti učinkovitejšo vlogo. Slovenija bi morala tudi večkrat uporabiti diplomatsko pot intervencije ter čim prej notificirati nasledstvo ADP pri depozitarki Ruski federaciji. S tem bi si odprla možnost sprožitve postopka zaradi neizvajanja določb ADP, kar od nje pričakuje tudi njena manjšina. Avstrija pa bo morala spremeniti odnos do slovenske manjšine, ki živi na njenem ozemlju in jo zaščititi pred asimilacijo s prenehanjem kršenja določil pravne države.

V duhu evropskih vrednot, spoštovanja človekovih pravic, pravne države in demokracije, bo le tako sožitje dveh narodov mogoče.

6 LITERATURA

- Andrassy, Juraj. 1990. *Međunarodno pravo*. Zagreb: Školska knjiga.
- Austrian Centre for Ethnic Groups. 1996. *Ethnic Group Report 1996*. Vetrinj: Mohorjeva.
- Baselli, Giovanni, ur. 1999. *Veliki atlas svetovne zgodovine*. Ljubljana: DZS.
- Baumgartner, Gerhard in Bernhard Perching. 1998. Manjšinska politika. V *Politični sistem Avstrije*, ur. Herbert Dachs, 340-352. Ljubljana: DZS.
- Belšak, Katja. 2007. *Jezikovne pravice slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Biro za slovensko narodno skupnost. 2009. *Obrazci za prošnje v slovenskem jeziku*. Dostopno prek: <http://www.volksgruppenbuero.at/servis/C4> (5. januar 2009).
- Bohte, Borut in Mirjam Škrk. 1997. Pomen avstrijske državne pogodbe za Slovenijo in mednarodnopravni vidiki njenega nasledstva. *Pravnik* 52 (11-12): 601 – 625.
- Bohte, Borut. 1976. Nekateri mednarodnopravni vidiki avstrijskih obveznosti glede slovenske manjšine – s posebnim ozirom na avstrijska stališča, ki so prišla do izraza OZN in ob izmenjavi diplomatskih not med SFRJ Jugoslavijo in Republiko Avstrijo v letu 1974. *Razprave in gradivo* (7-8): 19 – 47.
- --- 1984. Slovenska manjšina v Avstriji in mednarodno pravo. V *Koroški Slovenci v Avstriji včeraj in danes*, ur. Janko Liška, 112-123. Ljubljana: Komunist. Celovec: Drava.
- --- 1995. Mednarodno varstvo temeljnih pravic. V *Temeljne pravice*, ur. Marjan Pavčnik, 440-488. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Bojnec, Tadej. 2009. Intervju z avtorico. Ljubljana, 8. april.

- Brezigar, Bojan. 2000. Avstrija pod drobnogledom? Saj ni zares ... *Razprave in gradivo* (36-37): 115-121.
- Bundeskanzleramt Österreich. 2007. *Second Report by the Republic of Austria pursuant to Art. 15, paragraph 1 of the European Charter for Regional or Minority Languages*. Dostopno prek: http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Report/PeriodicalReports/AustriaPR2_en.pdf (12. december 2007).
- Council of Europe. 2001. *List of declarations made with respect to treaty št. 148. European Charter for Regional or Minority Languages. Declaration contained in the instrument of ratification deposited on 28. junij*. Dostopno prek: <http://conventions.coe.int/treaty/Commun/ListeDeclarations.asp?NT=148&CM=1&DF=&CL=ENG&VL=1> (7. januar 2009).
- --- 2009a. *Charter for Regional or Minority Languages. Reports and Recommendations. Austria*. Dostopno prek: http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Report/default_en.asp (12. marec 2009).
- --- 2009b. *Monitoring the implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities*. Dostopno prek: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/2_Monitoring/Monitoring_Intro_en.asp (20. januar 2009).
- --- 2009c. *Framework Convention for the Protection of National Minorities. State Reports, Opinions, Comments and Recommendations*. Dostopno prek: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/Table_en.asp (7. januar 2009).
- *Delo*. 2005a. Haider tudi uradno vodja BZÖ. Schüssel stranko priznal kot novega koalicijskega partnerja. Dostopno prek: <http://www.delo.si/clanek/o56442> (17. april).
- --- 2009. ORF bo začel oddajati tudi za Štajerske Slovence. Dostopno prek: <http://www.delo.si/clanek/74428> (15. januar).

- Devetak, Silvo, Majda Šulc in Boris Jesih. 1988. *Šolstvo za Slovence na Koroškem – Sožitje ali ločevanje?* Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- --- 1999. *Pravica do različnosti. Pravno varstvo manjšin v Evropi.* Maribor: Evropski center za etnične, regionalne in sociološke študije pri Univerzi v Mariboru.
- --- 2008. Haider se vrača na čelo BZÖ. Dostopno prek: <http://beta.dnevnik.si/novice/svet/337864> (2. avgust).
- *Državna pogodba z dne 15. maja 1955 o vzpostavitvi neodvisne in demokratične Avstrije (Avstrijska državna pogodba) - Staatsvertrag vom 15. Mai 1955 betreffend die Wiederherstellung eines unabhängigen und demokratischen Österreich.* BGBl. 152/1955. Dostopna prek: http://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/1955_152_0/1955_152_0.pdf (15. december 2007).
- *Evropska konvencija o zaščiti človekovih pravic in svoboščin usklajena s protokolom številka 11 - Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms as amended by Protocol št. 11.* 1950. Dostopno prek: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/005.htm> (5. avgust 2008).
- *Evropska listina o regionalnih in manjšinskih jezikih - European Charter for Regional or Minority Languages.* 1992. Dostopna prek: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/148.htm> (21. avgust 2008).
- Grilc, Matjaž. 1984. Posledice tristranskega sporazuma za koroške Slovence. V *Koroški Slovenci v Avstriji včeraj in danes*, ur. Janko Liška, 130-135. Ljubljana: Komunist in Celovec: Drava.
- Hausmaninger, Herbert. 2002. *Avstrijski pravni sistem.* Maribor: Dravska tiskarna.
- Inzko, Valentin, Cilka Broman, Irena Bruckmüller, Hanns Haas, Jožko Lukan, Walter Lukan, Andrej Moritsch, Štefan Pinter, Jože Pirjevec, Karl Stuhlpfarrer, Heimo Titz, Reginald Vospernik, Anton Wutte in Janko Zerzer. 1985. *Zgodovina koroških Slovencev od leta 1918 do danes z upoštevanjem vseslovenske zgodovine.* Celovec: Družba Sv. Mohorja.
- Jančar, Matjaž. 1977. Zakaj je avstrijski zakon o narodnih skupinah

nesprejemljiv. V *Problem manjšin v jugoslovansko avstrijskih odnosih*, ur. Bogdan Osolnik, 87-104. Beograd: Međunarodna politika.

- Jaušovec, Boris. 2008. Uspešna zgodba neke manjšine. *Večer*, 31. maj. Dostopno prek:
<http://web.vecer.com/portali/vecer/v1/default.asp?kaj=3&id=2008053105329716> (10. februar 2009).
- Jesih, Boris. 1984. *Delovanje desničarskih in neonacističnih organizacij v Avstriji*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- --- 1991. *Avstrijske politične stranke in manjšinsko vprašanje*. Magistrska naloga. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.
- --- 2003. *Politična participacija narodnih manjšin. Primer koroških Slovencev*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Klemenčič, Vladimir. 1977. Manipulacije s statističnimi podatki v škodo manjšin v Avstriji. V *Problem manjšin v jugoslovansko avstrijskih odnosih*, ur. Bogdan Osolnik, 117-133. Beograd: Međunarodna politika.
- --- 1976. Slovenska manjšina v Avstriji. *Razprave in gradivo* (11): 915-924.
- Klemenčič, Matjaž in Vladimir Klemenčič. 2006/2007. *Prizadevanja koroških Slovencev za narodnostni obstoj po drugi svetovni vojni*. Celovec-Ljubljana-Dunaj: Mohorjeva založba.
- Klemenčič, Matjaž. 2007. Več kot pol stoletja po podpisu Avstrijske državne pogodbe ostaja problem dvojezičnih »označb in napisov topografskega značaja« na avstrijskem Koroškem nerešen. *Razprave in gradivo* (53-54): 179-203.
- Klopčič, Vera, Sonja Kurinčič-Mikuž, Karmen Medica, Renata Mejak, Jana Menaše in Nada Vilhar. 1993. *Dvojezično poslovanje v sosednjih državah Republike Slovenije: Italiji, Avstriji, na Madžarskem in na Hrvaškem*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Klopčič, Vera. 1990. Splošno o mednarodno pravnem varstvu narodnih manjšin. *Razprave in gradivo* (24): 76-97.
- --- 1993. Pravno varstvo manjšin. *Razprave in gradivo* (28): 93-102.
- --- 1994/95. Okvirna konvencija Sveta Evrope za zaščito narodnih manjšin.

Razprave in gradivo (29-30): 265-272.

- --- 1998. Svet Evrope in narodne manjšine. *Razprave in gradivo* (33): 203-206.
- Malle, Avguštin. 1984. Razvojni problemi dvojezičnega šolstva na Koroškem. *Razprave in gradivo* (17): 121-132.
- *Manjšinski šolski zakon za Koroško - Bundesgesetz vom 19. März 1959, womit für das Bundesland Kärnten Vorschriften zur Durchführung der Minderheiten –Schulbestimmungen des Österreichischen Staatsvertrages getroffen werden (Minderheiten-Schulgesetz für Kärnten)*. BGBl. 101/1959, spreminjen z BGBl. 246/1959, BGBl. 326/1988, BGBl. 35/1990, BGBl. 420/1990, BGBl. I 137/1998, BGBl. I 23/2000 in BGBl. I 76/2001. Dostopen prek: http://www.austria.gv.at/2004/4/15/msg_kaernten_letztfassung.pdf (18. maj 2008).
- Max Planck Institute. 2000. *Report by Martti Ahtisaari, Jochen Frowein and Marcelino Oreja, Adopted in Paris on 8 September 2000*. Dostopno prek: <http://www.mpil.de/shared/data/pdf/report.pdf> (7. januar 2009).
- *Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah - International Covenant on Civil and Political Rights*. 1966. 999 UNTS 171.
- Narodni svet koroških Slovencev. 2003a. *Enotna lista/Einheitsliste (EL)*. Dostopno prek: http://www.nsk.s.at/ueberuns_slo.php?id=C0_23_9 (2. september 2008).
- ---2003b. *Radio*. Dostopno prek: http://www.nsk.s.at/praesident_slo_more.php?id=67_0_20_0_M (4. november 2003).
- --- 2004a. *Ustavno sodišče ugotovilo, da je imenovanje ravnateljcev šol samovoljno*. Dostopno prek: http://www.nsk.s.at/aktualno_more.php?id=270_0_3_100_M (4. avgust 2008).
- --- 2004b. *NSKS odločno zavrača Haiderjev napad na oddajo »Servus – Srečno – Ciao«*. Dostopno prek: http://www.nsk.s.at/aktualno_more.php?id=187_0_3_130_M (29. junij 2004).
- --- 2005a. *Ali Sturm noče rešitve za Slovensko glasbeno šolo?* Dostopno prek: http://www.nsk.s.at/aktualno_comments.php?id=P630_0_3_0_C (18.

- december 2005).
- --- 2005b. *Za jasno in premočrtno skupno pot.* Dostopno prek: http://www.nsk.s.at/praesident_slo_more.php?id=408_0_20_0_M (18. december 2005).
  - --- 2006a. *Haider & Dörfler nadaljujeta s posmehovanjem pravne države - danes naj bi se demontirala dvojezična krajevna tabla v Žvabeku.* Dostopno prek: http://www.nsk.s.at/aktualno_more.php?id=618_0_3_80_M (22. november 2006).
  - --- 2006b. *Novice.* Dostopno prek: http://www.nsk.s.at/novice_slo.php (11. februar 2006).
  - --- 2006c. *Predsedstvo NSKS: "Škandalozni molk zvezne vlade«.* Dostopno prek: http://www.nsk.s.at/aktualno_more.php?id=619_0_3_70_M (28. november 2006).
  - --- 2006d. *Sestava sosveta protipravna.* Dostopno prek: http://www.nsk.s.at/aktualno_more.php?id=327_0_3_90_M (7. februar 2006).
  - --- 2006e. *NSKS o koalicijskih namerah glede dvojezičnih napisov.* Dostopno prek: http://www.nsk.s.at/aktualno_more.php?id=627_0_3_70_M (14. december 2006).
  - --- 2006f. *O položaju koroških Slovencev 2006 v letu predsedovanja EU Republike Avstrije.* Celovec: Mohorjeva. Dostopno prek: <http://www.nsk.s.at/docs/brosura-slo.pdf> (1. avgust 2008).
  - --- 2007a. *Dvojezični napisi: Nove razsodbe ustavnega sodišča.* Dostopno prek: http://www.nsk.s.at/aktualno_more.php?id=657_0_3_60_M: (25. januar 2007).
  - --- 2007b. *Odprto pismo zveznemu kanclerju dr. Alfredu Gusenbauerju.* Dostopno prek: http://www.nsk.s.at/aktualno_more.php?id=743_0_3_20_M (13. december 2007).
  - Nećak, Dušan. 1976. Manjšinsko varstvo v Avstriji po točki 3 člena 7 avstrijske državne pogodbe. *Razprave in gradivo* (7-8): 135-146.
  - --- 1979. Študijska komisija za probleme slovenske narodnostne skupine na Koroškem. *Razprave in gradivo* (9-10): 111-119.

- --- 1985. *Koroški Slovenci v drugi avstrijski republiki*. Ljubljana: Založba Borec.
- Novak, Anton. 2003. *Pravno varstvo slovenske manjšine v Avstriji: v luči novejšega mednarodnopravnega varstva* Doktorska disertacija. Ljubljana: Pravna fakulteta.
- Odbor ministrov. 2008. Resolution CM/ResCMN(2008)3 on the implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities by Austria. Sprejeta 11. junija. Dostopna prek: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/PDF_2nd_CM_Res_Austria_en.pdf (2. februar 2009).
- --- 2009. *Recommendation RecChL(2001)9 of the Committee of Ministers on the application of the European Charter for Regional or Minority Languages by Austria*. Sprejeta 11. marca. Dostopno prek: http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Report/Recommendations/AustriaCMRec2_en.pdf (14. marec 2009).
- Ogris, Thomas. 2000. *Dvojezična vzgoja in izobraževanje na Koroškem - Informacije za starše in druge, ki se zanimajo/Zweisprachige Erziehung und Bildung in Kärnten - Informationen für Eltern und Interessierte/Bilingual Education in Carinthia - Information for parents and others*. Klagenfurt/Celovec: Mohorjeva.
- *Okvirna konvencija za zaščito narodnih manjšin - Framework Convention for the Protection of National Minorities*. 1995. Dostopno prek: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/157.htm> (12. december 2007).
- Osolnik, Bogdan. 1977. Viri mednarodne odgovornosti Avstrije za položaj narodnih manjšin. V *Problem manjšin v jugoslovansko avstrijskih odnosih*, ur. Bogdan Osolnik, 15-25. Beograd: Međunarodna politika.
- Ostermann, Petra. 2000. *Vpliv desnega ekstremizma v Avstriji na položaj koroških Slovencev* Diplomaska naloga. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Österreichisches Volksgruppenzentrum. 1997. *Volksgruppenreport 1997*. Vetrinj: Mohorjeva.
- --- 2000a. *Bericht des an die Herrn Martti Ahtisaari, Prof. Dr. Jochen Abr.*

Frowein und Dr. Marcelino Oreja zur Lage der ethnischen Minderheiten in der Republik Österreich. Interno gradivo.

- --- 2000b. *Volksgruppenreport 2000.* Vetrinj: Mohorjeva.
- --- 2001. *I am from Austria: Volksgruppen in Österreich.* Klagenfurt/Celovec: Hermagoras/Mohorjeva.
- Petrič, Ernest. 1977. *Mednarodnopravno varstvo narodnih manjšin.* Maribor: Založba Obzorja.
- --- 1980. Predlogi Jugoslavije za mednarodno pravno varstvo manjšin. *Razprave in gradivo* (11-12): 7-26.
- Piskač, Petar, ur in Mirjana Domini, ur. 1990. *Manjine u Alpsko-Jadranskom prostoru.* Zagreb: Institut za migracije i narodnosti Sveučilišta u Zagrebu.
- Pleterski, Janko. 1984. Pomen koroške preteklosti od srednjega veka do prve svetovne vojne. V *Koroški Slovenci v Avstriji včeraj in danes.* ur. Janko Liška, 22-33. Ljubljana: Komunist in Celovec: Drava.
- --- 2000. *Avstrija in njeni Slovenci 1945-1976.* Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Reiterer, Albert F., Franz Sturm, Valentin Hellwing, Karl Anderwald, Maria Novak-Trampusch. 2004. Koroška. V *Manjšine in čezmejno sodelovanje v prostoru Alpe-Jadran,* ur. Sonja Novak-Lukanovič, 231-252. Trento: Arbeitsgemeinschaft Alpen-Adria.
- Sadovnik Bernard. 2009. Intervju (telefonski) z avtorico. Ljubljana-Celovec, 28. maj.
- *Saintgermainska državna pogodba - Staatsvertrag von Saint-Germain-en-Laye.* StGBI. 303/1920. Dostopna prek: <http://www.versailer-vertrag.de/svsg/svsg-i.htm> (15. december 2007).
- SiOL.net. 2008. *ZSO in SKS za razširitev koordinacije koroških Slovencev.* Dostopno prek: http://www.siol.net/slovenija/novice/2008/05/zso_in_sks_za_razsiritiv_koordinacije_koroskih_slovencev.aspx (22. maj 2009).
- Skupnost koroških Slovencev in Slovenk. 2003. *Pravila.* Dostopno prek: http://www.skupnost.at/c/8_001_1.htm (11. maj 2009).

- --- 2009. *Aktualna izdaja glasila SKS*. Dostopno prek: http://www.skupnost.at/f/8_001.htm (11. maj 2009).
- *Splošna deklaracija o človekovih pravicah - The Universal Declaration of Human Rights*. 1948. Dostopna prek: <http://www.un.org/Overview/rights.html#a1> (11. november 2007).
- Steiniche, Ernst in Jernej Zupančič. 1994/95. Koroški Slovenci v luči sodobnih prostorskih, socialnih in etničnih procesov. *Razprave in gradivo* (29-30): 111-126.
- Stergar, Janez, Janko Liška, Avguštin Malle, Borut M. Šturm, Tone Zorn in Pavle Žaucer. 1984. Kronološki pregled zgodovine koroških Slovencev od 1848 do 1983. V *Koroški Slovenci v Avstriji včeraj in danes*, ur. Janko Liška, 175-283. Ljubljana: Komunist, Celovec: Drava.
- Stergar, Janez. 1976. Kršitve določb točke 5 člena 7 Avstrijske državne pogodbe. *Razprave in gradivo* (7-8): 147-179.
- Strokovni komite. 2009. *European Charter for Regional or Minority Languages. Application of the Charter in Austria. 2nd monitoring cycle. A Report of the Committee of Experts on the Charter, sprejeto 10. septembra 2008. B. Recommendation of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the application of the Charter by Austria. Sprejeto 11. marca*. Dostopno prek: http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Report/EvaluationReports/AustriaE CRML2_en.pdf (14. marec 2009).
- Sturm, Marjan. 2009. Intervju (telefonski) z avtorico. Ljubljana-Celovec, 22. maj.
- Svet Evrope. 2006. *Second Report submitted by Austria pursuant to Article 25 paragraph 1 of the Framework Convention for the protection of National Minorities*. Dostopno prek: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/PDF_2nd_SR_Austria_en.pdf (2. februar 2009).
- --- 2006. *Second Report Submitted by Austria pursuant to Article 25, paragraph 1 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities*: Dostopno prek

http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/PDF_2nd_SR_Austria_en.pdf (1. december 2006).

- Svetovalni odbor. 2008. *Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities*. Second Opinion on Austria, sprejeto 8. junija 2007. Dostopno prek: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/PDF_2nd_OP_Austria_en.pdf (2. februar 2008).
- *Temeljni državni zakon – Staatsgrundgesetzes*. Dostopen prek: <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?apm=0&aid=rgb&datum=18670004&seite=00000396&zoom=2> (12. maj 2008).
- Türk, Danilo. 1977a. Avstrijska državna pogodba in narodne manjšine. V *Problem manjšin v jugoslovansko avstrijskih odnosih*, ur. Bogdan Osolnik, 61-70. Beograd: Međunarodna politika.
- --- 1977b. Izvajanje avstrijske državne pogodbe v odnosu na slovensko narodno manjšino. V *Problem manjšin v jugoslovansko avstrijskih odnosih*, ur. Bogdan Osolnik, 71-77. Beograd: Međunarodna politika.
- --- 1979. Študija OZN o pravicah pripadnikov manjšin. *Razprave in gradivo* (9 - 10): 13-32.
- Unkart, Ralf. 1995. Volksgruppenschutz in Österreich. Rückblick und Ausblick. *Karnten-Documentation* (12-13): 86-101.
- Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu. 2009. *Informativno gradivo o položaju slovenske narodne skupnosti v republiki Avstriji*. Dostopno prek: <http://www.dzrs.si/index.php?cs=4&id=96&o=50&sb=3&showdoc=1&unid=SDT|8B282BDD3A1773C8C125757400464FF5&vt=11> (23. februar 2009).
- *Uredba zvezne vlade o določitvi ozemeljskih delov, v katerih je treba postaviti topografske napise tako v nemškem kakor tudi slovenskem jeziku (Uredba o topografiji na Koroškem) – Verordnung der Bundesregierung über die Bestimmung von Gebietsteilen, in denen topographische Bezeichnungen und Aufschriften sowohl in deutscher als auch in slowenischer Sprache anzubringen sind (Topographieverordnung-Kärnten)*. BGBl. II 245/2006.

Dostopno prek: <http://www.koroska.at/images/uploads/bgbl-245.pdf> (12. februar 2009).

- *Uredba zvezne vlade z dne 18. januarja 1977 o sosvetih narodnih skupin - Verordnung der Bundesregierung vom 18. Jänner 1977 über die Volksgruppenbeiräte.* BGBl. 38/1977, BGBl. 425/199, BGBl. 895/1993.
Dostopna prek:
http://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/1977_38_0/1977_38_0.pdf (15. junij 2008).
- *Uredba zvezne vlade z dne 31. maja 1977 o določitvi delov ozemlja, v katerih je potrebno postaviti topografske napise v nemškem in slovenskem jeziku. Verordnung der Bundesregierung vom 31. Mai 1977 über die Bestimmung von Gebietsteilen, in denen topographische Bezeichnungen in deutscher und slowenischer Sprache anzubringen sind.* BGBl. 306/1977, BGBl. II 37/2002.
Dostopna prek:
<http://www.austria.gv.at/2004/4/16/topographischeVOkaernten.pdf> (15. junij 2008).
- *Uredba zvezne vlade z dne 31. maja 1977 o določitvi slovenskih krajevnih oznak - Verordnung der Bundesregierung vom 31. Mai 1977, mit der die slowenischen Bezeichnungen für Ortschaften festgesetzt werden.* BGBl. 308/1977.
Dostopna prek:
http://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/1977_307_0/1977_307_0.pdf (15. junij 2008).
- *Uredba zvezne vlade z dne 31. maja 1977 o določitvi sodišč, upravnih oblasti in drugih uradov, pred katerimi je slovenščina dopuščena kot uradni jezik dodatno k nemškemu jeziku. Verordnung der Bundesregierung vom 31. Mai 1977 über die Bestimmung der Gerichte, Verwaltungsbehörden und sonstigen Dienststellen, vor denen die slowenische Sprache zusätzlich zur deutschen Sprache als Amtssprache zugelassen wird.* BGBl. 307/1977, BGBl. II 428/2000.
Dostopna prek:
http://www.austria.gv.at/2004/4/16/amtssprache_slowenisch.pdf (15. junij 2008).

- *Ustavni zakon za izvedbo Temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije*. Ur. l. RS 1/91-I (25. junij 1991).
- Vilhar, Nada, ur. 1993. *Organizacije, društva, ustanove in glasila koroških Slovencev v Avstriji v letu 1992*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Vogel, Milan. 2004. Skrita manjšina vse bolj vidna. *Delo*, 30. september. Dostopno prek:
http://www.delo.si/index.php?sv_path=43,49&so=Delo&da=20040930&ed=0&pa=10&ar=e4ab8d7e66bdd9b41a18fc16fe4ecec404&fromsearch=1 (15. februar 2009).
- Voglar, Dušan, ur. 1991. *Enciklopedija Slovenije*. 5. zvezek. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- --- 1997. *Enciklopedija Slovenije*. 11. zvezek. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Vouk, Rudi. 2009a. Komunikacija preko elektronske pošte, 25. maj.
- --- 2009b. Intervju (telefonski) z avtorico. Ljubljana-Celovec, 28. maj.
- Vukas, Budislav. 1976. Pravila mednarodnog prava o pravnom položaju gradišćanskih Hrvata u Austriji. *Razprave in gradivo* (7-8): 49-68.
- --- 1977. Izvajanje določil državne pogodbe glede na hrvaško manjšino na Gradišćanskem. V *Problem manjšin v jugoslovansko avstrijskih odnosi*, ur. Bogdan Osolnik, 79 -85. Beograd: Međunarodna politika.
- --- 1978. *Etničke manjine i međunarodni odnosi*. Zagreb: Školska knjiga.
- Wakounig, Vladimir. 1998. Manjšinsko šolstvo na Koroškem. Trendi - vprašanja – perspektive. *Razprave in gradivo* (33): 121-130.
- Weitlaner Susanne. 2009. Intervju (telefonski) z avtorico. Ljubljana-Gradec, 26. maj.
- *Zakon o avstrijski radioteleviziji - Bundesgesetz über den Österreichischen Rundfunk (ORF-Gesetz)*. BGBl. 379/1984, BGBl. I 83/2001, BGBl. I 100/2002, BGBl. I 97/204, BGBl. I. 159/2005, BGBl. I 52/2007 in BGBl. I 102/2007. Dostopen prek: <http://www.rtr.at/de/rf/ORF-G> (5. avgust 2008).
- *Zakon o narodnih skupnostih - Bundesgesetz vom 7. Juli 1976 über die Rechtsstellung von Volksgruppen in Österreich (Volksgruppengesetz)*. BGBl. 396/1976, BGBl. 575/1976, BGBl.24/1988, BGBl. I 194/1999, BGBl. I 35/2002.

Dostopen prek: <http://www.austria.gv.at/2004/4/16/volksgruppengesetz.pdf> (15. junij 2008).

- *Zakon o ratifikaciji sporazuma med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Avstrije o sodelovanju v kulturi, izobraževanju in znanosti*. Ur. l. RS 5/2002 (8. marec 2002).
- *Zakon o skladu za otroške vrtce - Kärntner Kindergartenfondsgesetz*. Kärntner. LGBl. 74/2001. Dostopen prek: http://www.volksgruppenbuero.at/docs/gesetze/ktn_kindergartenfondsgesetz.pdf (15. junij 2008).
- *Zakon o subvencioniranju tiska – Presseförderungsgesetz*. BGBl. 228/1985, BGBl. 136/2003. Dostopen prek: http://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/2003_136_1/2003_136_1.pdf (11. januar 2009).
- Zorn, Tone. 1976. O Slovencih na avstrijskem Štajerskem. *Razprave in gradivo* (7-8): 123-135.
- --- 1979. Leto dni avstrijskega zakona o narodnih skupnostih. *Razprave in gradivo* (9-10): 195-197.
- ---1984. Priključitev Avstrije nacistični Nemčiji in koroški Slovenci. V *Koroški Slovenci v Avstriji včeraj in danes*, ur. Janko Liška, 47-49. Ljubljana: Komunist in Celovec: Drava.
- --- 1984. Koroški Slovenci v prvi avstrijski republiki. V *Koroški Slovenci v Avstriji včeraj in danes*, ur. Janko Liška, 40-46. Ljubljana: Komunist. Celovec: Drava.
- Zupančič, Jernej. 1993. Novejše spremembe v socialni strukturi koroških Slovencev. *Razprave in gradivo* (28): 115-123.
- --- 1997. Koliko je Slovencev v Avstriji? *Razprave in gradivo* (32): 167-174.
- --- 2002. Številčni razvoj koroških Slovencev v luči rezultatov ljudskega štetja leta 2001. *Razprave in gradivo* (40): 72-105.
- Zveza slovenskih organizacij. 2004. *Podpisana „Pogodba o sodelovanju“ med ZSO in SKS*. Dostopno prek: http://www.slo.at/zso/index_sl_more.php?id=P115_0_7_0_C (22. maj 2009).

- *Zvezni ustavni zakon - Das Bundes-Verfassungsgesetz.* BGBl. 1/1930, BGBl. 68/2000. Dostopen prek: <http://www.verfassungen.de/at/indexheute.htm> (7. januar 2009).
- *Zvezni ustavni zakon - Bundes-Verfassungsgesetz-Novelle betreffend Staatsverträge.* BGBl. 59/1964. Dostopen prek: <http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10000391> (7. januar 2009).